

БОТИР НОСИРОВ

ДОВУЛДА ТУҒИЛГАН БОЛА

НУР САЙЁРАСИ РАДИОМАРКАЗИ
(НСРМ) БОШЛИҒИ ОМАСГА

Программа бўйича белгиланган чорбурчакка қўндик. Қўналға ташкил этиш ишларини бошлаб юбордик. Экспедиция аъзоларини ўзимиз қўнган сайёранинг белгиланган бурчакларига робот қайиқларда юбориб, шароит билан яқиндан танишмоқдамиз.

Илк таассуротлар тубандагича: одамлар жуда гавжум. Улар асосан, тўп-тўп бўлиб ҳаёт кечиряди. Ерда ҳали ўзлаштирилмаган жойларнинг ҳисоби йўқ. Биз ҳам базани ана шундай жойда ташкил этишни мақсадга мувофиқ деб биламиз. Ернинг уч-тўрт нуқталарида уруш кетаяпти. Одамзотни йўқ қилиш учун қурол-яроғ жуда кўп тўпланган. Қўналгани РФ-2 чорбурчагига қуришни мақбул деб биламиз. Чунки бу ерда одамлар ва давлат тузуми, унинг келажаги бизнинг мақсадларимизга яқин келади. Асосий ишни бажариш, маҳаллий шароитни ўрганиш, тилини ўзлаштириш учун вакилларимиз жўнаб кетишди.

Экспедиция бошлиғи Рун.

ЭКСПЕДИЦИЯ БОШЛИҒИ РУНГА

Муваффақиятли қўниш билан табриклайман. Кўрган тадбирларингизни маъқуллайман. Шароитга қараб режамизга ўзгартишлар киритишингиз мумкин. Айниқса ердаги одамлар билан ўтказиладиган тажриба вақтида эҳтиёт бўлинг. Мени тажрибанинг маънавий томони ташвишлантиради. Ердагилар қандай қабул қилишади — бизга бу қоронғу. Балки бошқа йўли чиқиб қолар. Яна бир бор ўйлаб кўришингизни маслаҳат бераман.

НСРМ бошлиғи Омас

НУР САЙЁРАСИ РАДИОМАРКАЗИ ОМАСГА

Сўнгги алоқадан кейин кемамиздаги барча радио ускуналар, узаткич антенналар бизга ҳозирча номаъ-

дум сабабларга кўра ишлаш қобилиятини йўқотганди. Шунинг учун ҳам белгиланган силсила бўйича радиоалоқа ўтказилмади. Шу пайтгача мутахассисларимиз бунинг сабабини аниқлай олмадилар.

Лекин биз радиоалоқанинг янги усулини топдик. Ердаги электр станциялардан тортилган ўта қувватли узгич симлар орқали сизларга бу радиограммани юбораялмиз. Бу усулни фақат Ер юзига қоронғи тушганда амалга оширса бўлади. Шунингдек биз ундан фойдаланаётганимизда электр станциядаги асбоб-ускуналар зўриқиш оқибатида куйиб кетаяпти. Бунинг сабабини аниқлаш учун трассаларда текширишлар ўтказишяпти. Бизни сезиб қолишди. Шунинг учун бу усулимиз хавфли.

Экспедиция олдига қўйган вазифани тасдиқланган режадан бир оз ўзгартириб бажаришга киришдик. Гап шундаки, бизнинг сайёрамиздагидек Ер юзида ҳам хирургик йўл билан отанинг пушт уруғини она бачадонига қўйиш кенг йўлга қўйилган экан. Сайёрамиздан экспедиция билан олиб келинган отанинг пушт уруғини танлаган аёлимизнинг бачадонига қўйдик. Бу тажрибамиз Ернинг Д—86 чорбурчагида яхши ривожланаяпти. Аёлнинг хавфсизлигини таъминлаш автомат система назоратига ўтказилган. Ернинг бошқа жойларидаги ишлар программа бўйича бораёпти. Олинган илмий кузатиш материаллари кемадаги компьютерда қайта ишланиб, унинг хотирасига ёзилаяпти.

Экспедиция бошлиғи Рун.

ЭКСПЕДИЦИЯ РАҲБАРИ РУНГА

Бундай очиқ текстли ёзувда хабар юборишни қатъиян ман этаман. Сизларга авария-робот кемаси юборилди. Кемани Ф—3 квадратида кутиб олинг. Радиоалоқа ускуналарининг иш қобилиятини йўқотиши Ердаги атмосфера билан боғлиқ. Ф—3 квадрати яқинида уран запаси бор. Унинг қувватидан фойдаланинг.

Бизни ўтказилаётган тажрибанинг иккинчи босқичи қизиқтиради.

НСРМ бошлиғи Омас.

ДОВУЛДА ТУҒИЛГАН БОЛА

Ҳанифахонлар яшайдиган жой шаҳар четида бўлиб, колхоз даласи шаҳарга уланиб кетарди. Шаҳар

кенгайиб, колхознинг экин экиладиган далаларига ҳам уч-тўрт қаватли гиштин иморатлар солина бошланди. Бу турар жой бинолари билан бирга янги туғруқхона ҳам солинди. Колхоздан келадиган даромад бўлмагани учун ҳам Ҳанифахон туғруқхонага ошпаз бўлиб ишга жойлашиб олди. Ҳар қолда, ой сари тайинли маош беришади-ку, қолаверса бироз озиқ-овқат дегандай. Бажарадиган иши ҳам унчалик оғир эмас. Фақат азонда вақтли ишга кетиб, бироз юмушларини бажаргач, яна уйига чошиб бориб болаларига чой бериб мактабга кузатарди. Мактабдан келишларига уйни очиб, уларни кутиб олар, овқатлантириб, дарсга ўтиришгач, яна ишга жўнарни.

Ҳанифахон эски касби новвойчиликни қилмай қўйди. Уйдан ишга, ишдан яна болалари олдига чопарди. Болаларни боқиш бироз енгиллашгандай туюларди унга. Ҳаётига бир оз шукрона ҳам қилиб қўярди. Аммо янги ишидаги муҳит унинг юрагини эзарди. Йўқ, ишдаги қийинчиликлар эмас, меҳнатни севадиган Ҳанифахон сув келса симириб, тош келса кемирадиган аёллар тоифасидан эди. Унинг қалбини туғруқхонадаги етим қолган чақалоқлар ноласи титратарди. Онаси туғиб, чақалоқни туғруқхонага ташлаб кетаётганларни эшитса, Ҳанифахон нима қилишини билмай, эсанкираб қоларди. Уйига келиб ҳам ўзини тутиб ололмасди. Бундай аёлларни кўриб, уларни бу йўлдан тўхтатиб қололмагани, чақалоққа ҳеч қандай ёрдам беролмаётгани учун ич-ичидан азобланиб юрарди.

Ҳанифахон туғруқхонага ишга келиб Шарофат ая билан танишди. Шарофат ая уни синглим деб, ўзига яқин олиши, ишдан бўш пайтларида чой устида туғруқхонадаги янгиликларни ўзича шарҳлаб бериши Ҳанифахонни унга яқин қилиб қўйди. Туғруқхонадаги оғзи ботирларнинг гапига қараганда Шарофат аянинг ўзи ҳеч туғмаган, у шаҳардаги турли туғруқхоналардан етим чақалоқлардан олтитасини боқиб олган эмиш. Ҳозир улар катта бўлишиб, топармон-тутармон бўлиб кетишган эмиш. Шарофат ая ҳақиқатан ҳам жуда чиройли кийиниб юрарди. Ейиш-ичишдан, уй-рўзгордан кам жойи йўқ дейишарди уни.

Бир куни Ҳанифахон:

— Опа, нима қиласиз ишлаб, болаларингиз катта ишда-ку, ахир сизни боқиб олишар, — деди, Шарофат ая:

— Мен бу ерда ишлаб, пул топиш учун юрган им йўқ, ўзим шундай, — деди.

— Бўлмаса, нима қилиб қийналиб, ишлайсиз? — деди Ҳанифахон.

— Мен бу ерда пул учун эмас, азбаройи чақалоқларнинг овозини эшитиш, худойим берган инсоннинг дунёга келишида аёлларга ёрдам бериш учун бу жойда ишлайман. Ўзим туғмаганман, олдинги ишлаган туғруқхонадан олти болани асраб олиб катта қилдим. Куч-қувватим бор экан, ҳали кўп маротаба доялик қиламан, — деди Шарофат ая.

* * *

Ҳанифахон ишдан келиб болалари билан овқатланди. Ўтириб бирга ҳар кунгидек дарс қилди. Бир оз чарчадими, у ҳам болалари ёнига чўзилди. Ҳа, деганда кўзига уйқу келавермади. Яна у ўрнидан туриб, бурчақда турган супрани олиб, ун элашга тушди. Анчадан бери уй нони емаганлари учун ҳамир қорди. Эрталаб туриб нон ёпиб болаларини иссиқ нон билан сийлашни кўнглига тугиб қўйди. Қўлини ювиб келиб ўрнига чўзилди.

Аста-секин уни уйқу элита бошлади...

Эрта билан ишга келган Ҳанифахон Шарофат аяни сабрсизлик билан кутарди. Ана эшикдан ая ҳам кўринди, унга пешвоз чиққан Ҳанифахон:

— Ассалому алайкум опа, биласизми, мен бугун қандай туш кўрдим?

— Айтсанг биламиз-да, қоқиндиқ, — деди ая.

— Тушимда, шу денг, кенг яйлов эмиш, ҳамма ёқ кўм-кўк ўт-ўланлар билан қопланган. Мен икки ўғлим билан шу яйловда юрган эмишман. Бир оз фурсат ўтгач, ҳамма ёқни қора булут босиб чанг тўзон қоплади ва отларнинг дупур-дупур туёқ товушлари босиб кетди. Мен нима қилишимни билмай болаларимни бағримга олиб ерга чўккалаб қолдим ва қўрққанымдан кўзларимни юмиб олдим. Шу пайт бир нарса енгимдан тортқилайверди. Кўзимни очсам ёнимда жуда чиройли тойчоқ турибди. Ҳадеб енгимни тили билан ялайверади. Ҳайрон бўлиб қолдим. Сал нарироқда эса тойчоқнинг онаси отлар уюрининг четида биз томон қараб турарди. Мен тойчоқнинг тумшуғини силадим. Икки ўғлим ҳам ҳавас билан бўйин ёлларини силашарди. Ујордан кетга чиқиб биз томон қараб турган тойчоқнинг онаси отларга қўшилиб кет-

ди. Биз эса тойчоқни олдимизга солиб уйга келдик, — дея Ҳанифахон тушини гапириб берди.

— Худо сенга фарзанд ато этаркан, синглим, — деди ая.

— Қаёқдан? — деди у.

— Билмадим, соғ бўлсак кўрармиз, — дея ая ўз ишига андармон бўлиб кетди.

Нимагадир аянинг бугун кўнгли нохушроқ эди. Ҳанифахон аяни у билан очиқроқ гаплашмагани, тушининг таъбирини айтиб беришда гапини калта қилгани унга биров таъсир қилди. Ишга берилиб кетса ҳам тойчоқ воқеаси бот-бот эсига тушиб қоларди. Бир нарсани кутгандай интиқлик билан юриб, кунни кеч қилди.

Ҳанифахон бугун ҳам кечагидек, туши таъсирида ишхонага етиб келди. Туғруқхона ёнбошига жойлашган ошхона томон ўтиб, унинг эшигини очди. Ичкари кириб катта-катта қалайи идишлардаги сувни қайнатиш учун газга олов ёқди. Ошхона деразасини очиб юборди. Қўлидаги сумкани қозиққа илаётганида, очилган дераза шамол зарбидан қайтиб ёпилди, ташқарида бир нарса тарақлаб кетди.

Ҳозиргина у ишга келаётганда ҳаво очиқ эди. Энди бўлса ҳаво айниган. Чанг, тўзон кирмасин деган ўй билан у дераза олдига борди ва уни зичлаб ёпиб қўйди. Деразадан у осмонга тикилди. Осмонни қуюқ булут қоплаган, момақалдиروқ кишининг эсхонасини чиқарай деб гулдурарди. Шамол ҳам тезлашиб кетди. Ошхона деразаларига шохи тегиб турган катта қайрағоч, чинор шохлари шамолда синиб кетай деб турибди.

Шу пайт эшик очилиб, ошхонага Шарофат ая кириб келди.

— Яхши ўтирибсанми, синглим, — деди у ҳўл бўлиб кетган кийимларини ечиб қозиққа иларкан.

— Вой, ассалому алайкум опа, келдингизми? Ивиб кетибсиз-ку, — дея қарши олди Ҳанифахон.

Шу пайт яна момақалдироқ гулдиради. Дарахт шохлари синиб тушди. Нимадир эшик орқасида яна тарақлаб кетди. Бу шов-шувлар ичида чақалоқ йиғиси эшитилди.

— Ҳанифа, эшик олдига чиқ-чи, чақалоқ овози келаяпти, — деди ая.

Ҳанифа ҳам ошхона эшигини очиб, жон ҳолатда ташқарига интилди ва бирдан тўхтаб қолди. Чунки остонада йўрғакланган чақалоқ ётар, унинг устидан сув ўтмасин дея елим халта ташлаб қўйилганди. Ҳа-

нифа жон ҳолатда йўргакдаги болани олиб бағрига босди ва ичкарига қайтди. Бу ҳолни кузатиб турган ая:

— Ана, сенга, синглим, тойчоқ!— деди.

— Бу ўша, ўша, — дея энтикарди Ҳанифахон.

Улар биргалашиб, чақалоқни томоша қилишди. Ҳанифахон келган Ҳанифахон:

— Вой ўлмасам, бунинг онаси қани?— дея атрофга аланглади.

— Қўявер, буни парвардигори эгам берди сенга, онаси эса аллақачон қочиб кетгандир, — деди ая оғир хўрсиниб. — Исми ҳам жисмига мос Эгамберди бўлади, синглим.

НРСМ БОШЛИҒИ ОМАСга

Уран тоғи имкониятларидан фойдаланаяпмиз. Аммо қуввати етарли эмас. Робот юк кемасида юборилган эҳтиёт қисмларни кемадагиларга алмаштирдик. Фойдаси бўлмади. Радиоалоқани ҳозир ҳам атом электр станцияларидан тортилган симлар орқали амалга оширмақдамиз. Кемадаги роботларни қайиқчаларда белгиланган квадратларга юбориб, энергия қувватлари манъбасини топишга ҳаракат қилаяпмиз. Д—86 квадратдаги ўтказилаётган тажрибамизда белгиланган режадан чекиниш содир бўлди.

Бизнинг сайёрамиздан бўлган ота уруғи ва ерлик аёлнинг она уруғи қўшилиб, яхши ривожлангач, ерликларнинг вақтидан икки баробар тез вақт ичида дурагай чақалоқ дунёга келди. Аммо, бу ҳодисадан чўчиб қўрқиб кетган аёл, болани туғиб, ундан воз кечиб ўлдирмоқчи бўлди. Бизнинг кўрган чора-тадбирларимиз туфайли бу аёл болани ерликлар вақти бўйича 6 ой она сути билан эмизди. Тажриба учун танлаган аёлимиз ўта енгилтабиат аёл экан. Биз кўрсатган қаршилиқларга ҳам қарамай у ўз туққан боласини туғруқхонага олиб бориб ташлагач, номаълум тарафга қочиб кетди. Биз кутмаган тасодиф туфайли чақалоқни шу туғруқхонада ишлайдиган бир аёл боқиб учун уйига олиб кетди. Ерликларга тушунини қийин экан. Бири ташлаб кетса, бири олиб боқади. Энди у аёл болани ҳар куни ишхонасига олиб келиб, она сути билан боқаяпти.

Чақалоқнинг ривожланиши жуда яхши. Ота ва она уруғларини бола организмда ривожланиш нис-

бати ҳозирча олтмишга қирқ ҳисобида. Аммо, ҳисоб машинамиздаги прогноз бўйича инсон — она уруғи ривожланиши кучайиб кетиши ва саксон фоизга етиши кўзда тутилган.

Экспедиция раҳбари Рун

ЭКСПЕДИЦИЯ РАҲБАРИ РУНГА

Белгиланган квадратларда ишлаётган роботлар ишини қайта кўриб чиқинг. Ишни шундай ташкил қилингики, сизлар туфайли Ердаги инсонларга озор етмасин. Сизга ва экспедиция аъзоларига ерликлар билан мулоқотда бўлишга уринишни қатъиян ман этаман. Бу экспедиция ишини муваффақиятли тугатишга хавф туғдиради.

Шунингдек улар билан мулоқотда бўлиш экспедиция иш программасида ҳам йўқ, буни унутманг. Боланинг хавфсизлигини таъминлашни автомат система назоратига ҳам кўп ишонманг. Инсон онги ҳали яхши ўрганилмаган. Буни ҳисобга олиш лозим. Экспедиция аъзоларингиз етарли, бирига болани шахсан кузатишни топширинг. Фақат бола ухлагандагина автомат система назоратига ўтказинг. Боланинг ўсишини диққат билан кузатинг, лекин унга халақит берманг. Ер шароитида ўсиб улғаяверсин. Бизни ота уруғининг ривожланиш нисбати қизиқтиради.

НСРМ бошлиғи Омас

ДУНЕНИНГ ВИР ЧЕККАСИГА

Дилбар бу жойлардан тезроқ узоқлашгиси келар, лекин оёқлари ўзига бўйсунмасди. У қилган ишидан гоҳ ваҳимага тушса, гоҳ суюнади. Шу билан ўзини бироз юпатгандай бўларди. Ёмғир эса тинмай, челаклаб қуярди. Шамол кучайиб, даҳшатли бўронга айланиб кетди. Дилбар бармоғини тишлаганча, дарахт панасида эшик томон тикилиб турарди. Зора эшик очилса-ю, бирор кимса чиқиб, чақалоқни ердан олса, Лекин ҳеч кимдан дарак йўқ. Ёмғир эса кучайиб, довулга айланиб борарди.

— Сув ҳам ўтиб кетгандир. Яхшиси эшикни тақиллатиб, кейин бу ишни қилишим керак эди. Агар бу жойда кўпроқ ётиб қолса зах ўтиб, шамоллаб қолади-ку, — кўнглидан ўтказди у.

Шу пайт эшикдан сал нарида турган, каттакон кастрюль идишлардан иккитаси шамолдан бўлса керак ўрнидан қўзғалиб, ярим метрлар чамаси ердан кўтарилди ва бир-бирига урилди. Дилбар қўрқиб кетди.

Яна, унга тегиб кетсая, дея у олдинга интилди. Лекин эшик очилиши билан ўзини панага олди.

— Тагин уни босиб олишса-я, берироққа қўйсам бўларкан,— яна ташвиши ортди унинг.

Аммо эшикни очиб, ташқарига чиққан ўрта ёшлардаги аёл уни ердан эҳтиётлаб олиб бағрига босганича, ҳовлиқиб ўзини ичкарига урди.

Шу дақиқадан бошлаб, довул билан ёғаётган ёмғир ҳам таққа тўхтади. Кўнгли таскин топган Дилбар, дарахт панасидан чиқиб, ташқарига чопди.

Дилбар қаршисидаги келаётган одам унга етмасдан чап томондаги кичик бир кўчага бурилиб кетди. Бир оз юргач катта кўчага чиқди ва ўйланиб туриб қолди. Шу пайт машинанинг сигнали эшитилди. У бир сапчиб тушди ва ўзини четга олди.

Дилбарни ёнгинасида жуда катта, усти ёпиқ юк машинаси келиб тўхтади ва кабина эшигини очган шофёр:

— Қаёққа борасиз?— сўради Дилбардан. У эса гапни эшитмасди.

— Қаёққа борасиз?— яна баландроқ сўради шофёр йигит.

— Ҳеч қаёққа, — жаҳл билан жавоб берди Дилбар ва қўшиб қўйди: — Йўқ, дунёни нариги чеккасига, тушунарлими?

— Тушунарли, ўтиринг, — қистади шофёр ва унинг тарадудланганини кўриб гап қотди:

— Мен ҳам шу тобда дунёни нариги чеккасига кетаётибман, ўтиринг, — кейин ўриндиқча устидаги кўрпачани тўғрилаб қўйди.

Дилбар чиқиб ўтириши билан машина жойидан қўзғалди. Уларнинг икковидан ҳам садо чиқмасди. Машина жуда тезлаб борарди. Анчагина йўл босишгандан кейин шофёр йигит:

— Қаерга борасиз?— деб сўради ва қўшиб қўйди, — узоқроққа бўлса гаплашиб кетайлик, мен зеркиб, мудраб қоламан.

Дилбар эса шофёр йигитнинг гапларини эшитмас, хаёл дарёсига гарқ бўлиб, ичида ўзи билан ўзи гаплашиб кетарди. Гоҳ-гоҳида лаби ичирлар, қўллари титрарди.

Шофёр йигит Дилбарнинг юзига разм солиб: «дўндиққина экан, хаёл суришини қаранг-а, ҳозир шу тобда эри билан уришиб уйдан қочиб чиққанга ўхшайди-ку, қани кетаберайлик-чи, кўрамиз» дея кўнглидан ўтказди.

— Шаҳар ҳам орқада қолиб, бепоён чўллар бошланган эди. Ҳаммаёқ кўм-кўк. Йўлнинг икки чеккаси ўтўланлар билан қопланган бепоён яйловлар. Шундоққина йўл ёқасида 10—15 қўй-эчкини боқаётган кексароқ бир аёл кўринди. Аёлнинг орқасидан унинг этагини маҳкам ушлаб, сочлари жамалак қизча юрарди. Машинанинг олд ойнасидан буларни кўриб кетаётган Дилбарнинг хаёли энди ёшлигини эсига солди.

У ҳам худди жамалак сочли қизча каби онасининг этагидан ушлаб юрарди. Онаси қаерга борса кетидан қолмас, бир дам онасисиз турулмасди. Ҳа, у пайтлар онасини яхши кўрар, унга жуда суяниб қолганди. Отасиз катта бўлаётганиданми, у фақат онасини ўйлар, усиз яшашни тасаввурига ҳам сигдирилмасди. Ҳозир-чи? Онасининг товушига тоқат қилолмайди. Нега? Қачон онасини ёмон кўриб қолди. Бунга кўп йиллар бўлди. Биринчи маротаба колхоз раиси уйларида ётиб қолган кеча...

Ўшанда саккизинчими-тўққизинчими синфда ўқирди. Бир куни Дилбар тушдан кейин мактабга келди ва биринчи соат дарсда боши қаттиқ оғриб, зўрға ўтирди. Қўнғироқ чалингандан кейин ўқитувчидан жавоб олиб, уйга қайтди. Уйига келса эшик берк, у айланиб боғ томондаги кичик эшик орқали ҳовлига кирди. Ҳовли юзасида онаси кўринмасди.

— Эшикни ичкаридан беркитиб, қўшниларникига чиққандир-да, — деган хаёлга борди Дилбар ва қўлидаги папкасини айлантирганча ичкари уй эшигини очди.

Дилбар эшикни очганича остонада қотиб қолди. Не кўз билан кўрсинки, яланғоч онаси раис билан бир ўринда ётарди...

Дилбар олдиниға қочиб кетиб дугоналариникида ётиб юрди.

Онаси билан гаплашмади. Сўнгра улар ярашиб кетишди. Кейинчалик вақт ўтиши билан унинг онасига кўнгли илий бошлади. Энди у алоҳида хонада ётар ва дарс тайёрларди. Кечқурунлари келадиган амакилар унга ҳам совғалар олиб келишарди: Балоғат ёшига етаётганда эса кўнгли алланечук нарсаларга талпинар, онаси ётган уйга мўралар ва уйдан чиқаётган

харсиллаш аралаш узук-юлуқ сўзларга қулоқ соларди. Дилбар ўзи ҳам билмаган, аммо жуда бир ширин нарсаларни орзу қиларди.

Мактабга келганда эса, синфдоши Жалил билан кўришаётиб, айниқса, қўлини ушлаб бир бор энтикиб қўярди. Синфдаги ўгил болалар ичида энг чиройлиси, келишган, ширали овози билан ҳамма қизларни ром этган Жалил эди. Очиғи, бу яллаци йигитчани ҳамма қизлар талашишарди.

Шу Жалил сабабчи бўлиб, у мактабдаги бадий ҳаваскорлар тўғарагига ёзилди.

Тўғри, табиат Дилбарни ҳусндан камситмаганди. Қизлар ичида рақс тушиш бўйича Дилбардан ўтадигани йўқ эди. Шунинг учун ҳам Жалил ашула айтганда фақат Дилбар ўйнарди. Жалил ҳар гал янги ашула ўрганиб келганда Дилбардан унинг куйига рақс тушишини илтимос қиларди. Шу туфайли ҳам ораларида бир оз яқинлик бор эди. Дилбар ҳам у билан кўпроқ бирга бўлишга интиларди.

... Мактабнинг битирув кечаси унинг ҳаётида унутилмас бўлиб қолганди. Жалил ўша куни унга атаб, «Кокилинг» деган янги қўшиқ айтганди. Қизлар билан ўтирган Дилбар озгина ичган вино таъсирида жуда кайфияти кўтарилган, хурсанд эди. Жалил имлаши билан Дилбар ўрнидан туриб, ўйинга тушиб кетди. Жалил айтаётган қўшиқнинг ҳар бир сўзи унга аталгандай, уни эркалаётгандай туюларди. Яллага берилиб ўйнаётган Дилбар, «Қани энди бу қўшиқ тугамаса» дея хаёл қиларди.

Қўшиқ тугаб, ҳамма Жалилни олқишлаб чапак чалаётганда Дилбар чопиб бориб, унинг юзидан ўпиб олди ва қарсак чалди.

Бурилиб кетаётган Дилбарнинг қўлидан Жалил ушлаб олди ва секингина:

— Бизга қачон бўса ҳадя қиладилар, — деб сўради.

— Бугун, албатта шу бугун, — жавоб берди Дилбар.

Тантана жуда кеч тамом бўлди. Қизлардан орқароқда келаётган Дилбар Жалил келишини билиб, секинроқ одимларди. Мана, узоқдан чопиб келаётган қадам товушлари эшитилди. Дилбар ўгирилиб қаради.

— Мени кутяпсанми? — сўради Жалил ундан.

— Ҳечамда, ўзим, шундоқ, — чайналди Дилбар.

— Боя берган ваъданг-чи, у ҳам ёлғонми? — Жа

лил унинг қўлидан ушлаб ўзига қаратди. Дилбар эса титрарди.

... Шу куни бир-бирларига беҳисоб бўса ҳады этишиб, тонггача бирга қолиб кетишди...

Уша битирув кечасидан кўп ўтмай Дилбар бўйида бўлиб қолганини сизди ва даҳшатга тушди. Қўрққанидан хаёлга бериладиган, одамлардан ётсирайдиган бўлиб қолди. Иштаҳалари бўғилиб, боши, яна аллақаерлари бот-бот оғриб турарди. Бунинг устига камҳафсала бўлиб, институтга кириш имтиҳонларига ҳам тузукроқ тайёрланмади. Иккинчи имтиҳондан йиқилиб чиқаётган Дилбар институт кўчасида Жалилнинг қўшниси Акромни кўриб қолди. Жалил ҳақида бирор нарса эшитмоқчи бўлиб, у билан қуюқ сўрашди. Лекин, Акромнинг кайфияти бузукроқ эди. У Дилбарга икки кун бурун Жалилнинг армиядан ўлиги келганини, кеча эса мазорга қўйишганини айтди.

Шу куни Дилбар уйига қандай етиб келганини билмади. Имтиҳонлар ҳам қолиб кетди. Ҳа-ҳу дегунча қорни дўппайиб, онасига ҳамма нарса аён бўлди-қўйди.

Онаси уйга қамаб, уни роса калтаклади ва охирида:

— Буни кимдан орттирдиг, мегажин?— дея қистовга олди.

Дилбар калтак азобида хўрланиб, бўлган воқеани онасига айтди ва Жалилнинг ўлганини ҳам қўшиб қўйди.

Буни эшитиб, онаси яна авжига чиқди.

— Бу ҳаромингни энди отаси ҳам йўқми? Йўқол кўзимдан, қанжиқ!

Ҳаммасига чидаган Дилбарга онасининг охириги гапи иззат нафсига тегди. Бир нарса демай уйдан чиқиб кетди. Балки онасига бўлган нафрати шунда уйғонгандир.

Дилбар яна дугоналариникида ётиб юрди. 5—6 ойлардан кейин ноябрь ойларида эса чала ўлик бола туғди. Оналик меҳри голиб келибми ҳайтовур сўраб-суриштириб Дилбарни шифохонадан онаси уйга олиб кетди. Улар яна бирга тура бошладилар. Дилбар пой-абзал фабрикасига ишга кириб кетди. Вақт ўтиши билан ҳаёти бир оз изга тушгандек бўлди, ammo уни яна бир номаълум даҳшатли воқеа кутарди. Уша кечаси ширин туш кўриб ухлаб ётарди. Бирдан у бўғила бошлади ва чуқур жар қаърига йиқилгандек ҳушидан кетди. Эрталаб бўшашиб ўрнидан турди. Шу куни ўзи

ҳам сезмаган ҳолда бўйида бўлиб қолганди. Нима воқеа бўлганини эслай олмасди...

Машина қаттиқ тормоз бериб тўхтади. Машина ойнасига тикилиб хаёл суриб келаётган Дилбар чўчиб ўзига келди.

— Тушинг, овқатланиб оламиз, — деди шофёр йигит.

— Йўқ, қорним тўқ, — хаёлан жавоб берди Дилбар унга.

— Йўл узоқ, қоқиб юборади, бир косадан гўжа ичиб келамиз, — қистади йигит яна.

— Ҳеч қиси йўқ, сиз бораверинг, мен ўтириб тураман, — деди.

— Таъбингиз, — дея шофёр йигит нари кетди.

Шофёр йигит гўжа ичиб келса, Дилбар ўриндиққа суянганича ухлаб ётарди. Йигит эҳтиёткорлик билан машинани юргизиб кетди. Дилбар шу кўйи ухлаганча, қоронғи тушганда чўчиб уйғонди. Кўзини оча солиб:

— Қаёққа олиб кетаяпсиз? — шошиб сўради шофёрдан.

— Дунёнинг нариги четига, — деди у.

— Нимага? Мен ҳеч қаерга бормайман, тўхтадинг машинани, — деди Дилбар жон ҳолатда.

— Вой, сиз ғалати аёл экансиз-ку, боя дунёнинг нариги четига бораман деб машинамга чиққандиз, энди эса... тушунмадим сизга, шунча йўл юриб гапирмадингиз ҳам. Чўлнинг ичкарасига кириб, тушман дейсиз, бу ёғи қизиқ бўлди-ку, — деди шофёр.

— Тўхтатинг, — дея у шофёр бошқараётган рулга ёпишди.

— Вой-бўй, мана, тўхтадим, шундай қоронғу чўлда бир ўзингиз қаерга борасиз.

Дилбар эшикни очиб, ерга тушди. Атроф зимистон. Оёқ остида эса қум. Ҳақиқатан ҳам бу жой саҳро эди. Дилбарни қўрқув босди. Дилбар орқасига қайтиб, жойида турган машинага чиқиб ўтирди ва:

— Сиз қайси томонга борасиз, Тошкент яқинми? — сўради у.

— Келинг, очикчасига гаплашиб олайлик. Менинг исмим Азиз, узоқ юртларга қатнайдиган мана шу машинанинг эгаси, сизнинг исмингиз? — сўради у.

— Дилбар. Ҳозир қаерга кетаяпсиз?

— Москвага эртаги карам олиб кетаяпман, ҳозир Қозоғистон чўлларининг ўртасига келиб қолдим, — деди Азиз.

— Мен энди қандай қилиб Тошкентга кетаман?— дея йиғлашга тушди Дилбар.

— Қўйинг, хафа бўлаверманг, барибир бу жойлардан машиналар ўтмайди Тошкан тарафга, — юпатган бўлди Азиз.

— Мени бирор одам турадиган жойгача олиб бориб қўйинг, — деб ёлборди жувон.

— Хўп, кетдик, — дея Азиз машинасини қўзгатди.

Улар шу кетганча 3—4 соат юрсалар ҳам-ки, бирорта чироқ кўринмасди. Ярим кечаларга бориб, Азиз машинани тўхтатди ва овқатланиб оламиз, деди. Улар машинадан тушишди. Азиз озиқ-овқат солинган сумка ва адёлни олиб, жой қилишга тутинди. Улар жимгина овқатланишди. Дилбар бир паррак колбаса билан бир бурда нонни еб, совиб қолган чойдан ичди.

— Шу жойда ухласак ҳам бўларкан, — деди Азиз қўлини артаркан.

— Мен-чи, қачон етиб оламан?— сўради Дилбар.

— Шу кетишда Москвага икки кун юрсак ва орқага уч кун, ҳаммаси бўлиб беш кунда Тошкентда бўламиз, Дилбархон, — шундай деб уни қўлидан тортди.

— Йўқ, йўқ, қўрқаман, — дея Дилбар унинг қўлидан қутулмоқчи бўлди.

— Бизни хоҳламадиларми, дўндиқча?— Азиз унинг қўлидан ушлаб қайириб, бағрига тортди. Дилбар нима қилишини билмай, титраб турарди...

Шу тун Азиз ўз шахвоний нафсини қондирди. Улар машинада бир-бирларига ҳўмрайганча кетишарди. Яна бир тун бирга бўлишиб Москвага етай деганда, Азиз Дилбарни бир танишининг машинасига ўтказиб юборди. У таниши эса худди Азиз каби унинг васлидан баҳраманд бўлиб, бошқа одамнинг машинасига ўтказди. Охир оқибатда Дилбарга бу ҳаёт ёқиб қолди.

— Яхши овқатлар олиб беришса, ҳар хил совғалар, гоҳида эса пул инъом этишса, бунинг устига ҳар куни янги эркак қучоғида эркаласа, яна менга нима керак?— кўнглидан ўтказарди. Ва туш каби кечаётган тўлқинли ҳаётдан рози бўларди.

Бора-бора бетини сидириб ташлаб:

— Сен билан тўйдим, энди мени бошқага сотгин, — дея узоққа қатновчи йигитларни қийин-қистовга оларди.

Вақт шунчалик тез ўтар эдики, Дилбар бунинг

ҳисобини қилмас, йиллар эса бешафқат бўлиб, унга ўз таъсирини ўтказиб борарди. Унинг энди ҳуснидан ҳам путур кетиб, ўз ёшига нисбатан анча қари кўринарди. Йигитлар ҳам энди уни қучоқ очиб кутиб олишмасди. Ёши ўттизларга яқинлашганда тасодиф билан яна Тошкентга келиб қолди. Ушанда у Новосибирск бозорида узум сотаётган бир чол билан танишган эди.

Дилбар ўшанда «йўқдан кўра» дея у чол билан икки-уч кеча бирга бўлди. Тўғриси, чоли тушмагур жуда сахий бўлиб, унга кўп пул инъом этди ва жуда эритиб юборадиган қилиб эркалади. Эртасига уни эргаштириб, магазинма-магазин юриб Дилбарга сарполар олиб берди. Гандан гап чиқиб, чол бир ўзи туриши, хотини ўлиб кетгани, болалари йўқлигини гапириб, унга тегишини сўради. Дилбарнинг «ўйлаб кўраман», деган жавобини олиб, унинг қўлига совға-саломлар олиб берди ва Тошкентдаги уй калитини ҳамда адресини бериб жўнатди.

Шу баҳона Тошкентга келиб қолган Дилбар олдин ўз уйига бормоқчи бўлди. Лекин уйда ҳам ҳеч кими йўқ-ку. Онаси бўлса бундан беш йиллар чамаси аввал ўлиб кетган. Қайсидир бир танишидан бу шум хабарни Сочи шаҳрида эшитган эди. Лекин Тошкентга келишга ўшанда журъати етмаган, қолаверса унинг кечираётган «ширин» ҳаёти оғу каби ўзига тортар, ундан ажралишни хаёлига ҳам келтирмасди.

— Олдин чолнинг уйини кўраман, — деб Дилбар аэропортдан чиқди. Лекин, кўнгли нечундир, ўз уйи томон талпинарди. Қўлида жомадон билан таксига ўтирди. Бир зум ўтмай, такси айтилган жойга етиб келди. Не кўз билан кўрсин-ки, уйлари бузилиб, кўп қаватли бинолар қурилибди. Дилбар чолнинг адресини айтиб, такси ҳайдовчидан олиб боришини сўради. Чолнинг уйи шаҳарнинг бошқа тарафида экан. Улар етиб келишгач, Дилбар ҳайдовчига икки ҳисса пул бериб, машинадан тушди. Катта дарвозадаги уй номерини қўлидаги қоғозга яна бир бор солиштириб кўргач, эшикни очиб, ичкарига кирди.

... Кўп ўтмай чол Новосибирскдан қайтди. Маҳалладан беш-олтита одамни чорлаб кичкинагина тўй қилиб, Дилбарга уйланиб олди.

Дилбарнинг эри Маҳмуд ота аслида олтмишлардан ошган, ҳаракатчан, ўз ёшига нисбатан анча ёш ва бардам эди. У Дилбарнинг айтганини қилар, кўнгли нима тусаса шуни муҳайё этарди. Ҳатто банкдаги юз

минг пулини ҳам Дилбарга хатлаб берди. Маҳмуд ота Дилбарнинг кетиб қолишидан қўрқарди. Чунки у ўзидан анчагина ёш-да. Дилбар эса кетишни хаёлига ҳам келтирмай, чолнинг хизматига астойдил бел боғлаганди. Уни ювиб-тарар, ҳаттоки оёғидаги пайпоғигача дазмол уриб берарди. Бундан қувонган ота уни «гавҳарим» дея суяр, худодан узоқ умр тиларди. Лекин бевафо дунё Маҳмуд отанинг Дилбар билан ўтказётган ширин ҳаётига ғаш келдими ёки отанинг юраги бундай талвасали муҳаббат шаробини кўп сипқорганига чидаш бера олмадими, ҳар нечук ёзга чиқиб Маҳмуд ота оламдан кўз юмиб кетди. Ҳайҳотдек уйда Дилбарнинг якка ўзи қолди.

Вақт ҳамма нарсанинг давоси экан. Бора-бора дил яраси шифо топди. Дилбар отадан мерос қолган боғда куйманиб, кун ўтказадиган бўлди.

Куз кириб, дарахт барглари сарғая бошлади. Бир томонда кузги олмалар, бир томонда ишком-ишком узумлар ғарқ пишган. Боғдаги меваларни сотиб, тирикчилик қилаётган Дилбар бугун узумларни узишга қўшни Ҳанифа хола ва унинг болаларини ҳашарга чақирди.

ОЧИЛМАГАН ЮРАКЛАР

Ҳанифа хола болалари билан ҳозирги турган уйларига баҳор тугаши арафасида кўчиб ўтишганди. Арзон-гаровга олинган бу уйни ҳеч қандай муҳташам уйларга ўхшатмаса ҳам бўларди. Ҳаммаси бўлиб бир уй даҳлизи билан, иккинчи қаватида эса бир уй, олди очиқ айвон бор эди. Бу икки қаватли уй анча эскирган, қум сувоқлари кўчган, томидан чакка ўтган бўлса керак, деворлари сарғайиб кетганди. Аммо, ҳовли саҳни кенггина эди. Ҳанифа хола бу эски уйнинг сотилишини билиб, биринчи бор кўргани келганда тузукроқ раэм солмаганди. Фақат қўшнилар билан бирга уйга кириб, ташқи томондан шошиб қараган ва томорқани кўриб, уларни бошлаб келган шу маҳаллалик Маҳмуд отага:

— Мен рози, барака қилинг, — деб пул санаб берганди.

Эртасига кўч-кўронини ортиб кўчиб келган Ҳанифа хола уни ремонт қилишга тушди. Болалари билан уйнинг кўчган сувоқларини тушириб ташлаб, янгидан

ямади. Уй деворларини оқлаб икки ҳафта деганда ҳамма ёқни саришталаб олди. Кўнгли бироз жойиғач тушгач, белкуракни олиб, томорқасидаги ерни болалари билан чошиб, ариқ тортди. Картошка ва помидорни экиб олишди.

Ҳанифа хола уй-жойни бир оз эпақага келтиргач, маҳалладаги аёлларни чақириб, мушкулкушод ўқитирди. Ушанда Ҳанифа хола «отин ойи» деган янги исм олиб, маҳаллада анча машҳур бўлиб қолди. Мушкулкушодга келган қўшни маҳаллалик отин Қуръоннинг баъзи жойларини ўқиб, тушунтириб, йиғилган аёлларни лол қолдирди ва анчагина пул ишлаб, фотиҳадан кейин жўнаб кетди. Отин кампир кетгандан кейин бир оз яйрашган аёллар у ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтиришди. Кўп ўтмай гап айланиб, хотинлар «палончининг эри юраркан» деса, бирови «ундан ҳам боласи бор экан» дея маъқуллашга тушди.

Бундай гаплардан нафратландиган Ҳанифа хола ўрнидан туриб, тепа қаватдаги сандиқдан бир эски китоб олиб тушди ва аёлларга қироат билан ўқиб, унинг маъносини чақиб берди. Шу куни аёллар Ҳанифа холаникида анча ўтириб, унга китоб ўқитишди ва хурсанд бўлиб тарқалишаётганда кимдир:

— Худога шукур, энди маҳалламизда отин ҳам бор,— деди. Шундан бошлаб маҳалладагилар Ҳанифа холани қаторларига олишиб, уни тўй ва азага алоҳида таклиф этишар ва албатта, унга китоб ўқитишарди.

Ҳанифа холанинг ўғли Набижон мактабни битириб, қурилишда ишлай бошлади. Пул топадиган бўлгандан кейин онасини ишлатмай қўйди.

— Сиз энди дам олинг, укаларимга қаранг, сизларни ўзим боқаман,— деганига ҳам икки йилдан ошиб қолди.

Бекорчиликка ўрганмаган Ҳанифа хола иш қилмаса туролмасди, аёлларга ўзининг айтишича, «иш қилмаган куни ҳатто кеч ҳам бўлиб, яхши ҳордиқ чиқаролмасакан».

Иккинчи ўғли Баҳодир бир оз қайсарроқ. Баҳодир ҳозир ўнинчи синфни тугатиб, институтда таълим оляпти. Уқитувчи бўлмоқчи. Кечқурун ўқиб кундузи акаси Набижон билан қурилишда ишлайди.

Ҳанифа хола ўғиллари Набижон ва Баҳодир ҳалол меҳнат қилиб пул топаётганини кўриб ўзича келажак режаларини тuzарди.

— Эгамберди ҳам ўқишни тугатиб, бир ишнинг

бошини ушласа, мендан бахтлироқ аёл бўлмасди бу оламда, — дея ният қиларди Ҳанифа хола.

Эгамбердининг мактабга қатнаганига ҳам беш йил бўлди. У жуда қобилиятли бола чиқиб қолди. Истисно тариқасида бир йилда икки синфни тугатарди. Ҳозир 10-синфда ўқирди. Тўғри, Эгамберди ҳали мактабга бормасдан ўқиш, ёзишни акасидан ўрганиб олганди. Мактабга борганда эса, сентябрь ойининг биринчи кунини Алифбе китобини бошидан охиригача ўқиб берганда, ўқитувчи ҳайратдан эсанкираб қолганди. Ушанда ўқитувчи Эгамбердининг зеҳнига қизиқиб қолиб, иккинчи синфда ўқиладиган китобни унинг қўлига берган ва:

— Буни ўқий оласанми? — дея сўраганди.

Эгамберди эса ҳеч тугилмай уни ўқиб берган. Олдинига ўқитувчилар бир бўлиб боланинг қобилиятини текширишди, сўнгра маслаҳат билан ўқув йилининг ярмисидан бошлаб уни 2-синфга ўтказишганди.

Эгамбердини ярим йилдаёқ 2-синфга ўтганини эшитиб, акаси Баҳодир жуда севинди ва у билан астойдил шуғулланди.

— Ойи, Эгамингиз олим бўлади, калласи зўр, — дерди доим Баҳодир.

Эгамберди дарсларни қийналмай ўзлаштирар ва гоҳида акаси ишлаб ўтирган математика масалаларига ҳам аралашарди. Баҳодир мактабни битириб кетгач, Эгамберди ўқишдан бир оз совигандек бўлди. Бир-икки бор, дарсга кирмай спорт майдончасида копток тепаётганини кўрган ўқитувчилар, мактабга Ҳанифа холани чақиртиришди. Сабабини аниқлаш учун ўқитувчилар хонасида Эгамбердини сўроқ қилишди. Бу эса унинг иззат-нафсига тегди шекилли, кўнглидагини шартта уларнинг юзига айтиб қўя қолди:

— Тўғрисини айтсам, ҳозирги ўтаётган дарсларни ҳаммасини биламан. Унинг синф материалларини ҳам бутунлай ўқиб тугатдим. Ишонмасанглар, сўраб кўринглар.

Ёш боланинг гапи ўқитувчиларга шунчалик қаттиқ таъсир қилдики, Ҳанифа холанинг олдидаёқ уни ҳақиқий имтиҳон қилишга тушишди.

Эгамберди эса, хотиржам ҳар бир саволга қийналмай тезлик билан жавоб берарди. Айниқса, математика ўқитувчиси Назир аканинг саволларига ўнинг синф материаллари асосида жавоб бериш билан масалаларнинг ўқитувчига ҳам номаълум бўлган бошқа ечимларини айтиб берарди.

Хуллас, шу куни савол бермаган ўқитувчи қолмади, лекин Эгамберди барисига қониқарли жавоб берди. Шундан кейин мактаб директори ўрнидан турди ва Эгамбердини ташқарига чиқарвориб:

— Ҳанифа хола, ўғлингизни билими ўқитувчиларнинг ҳаммасини қониқтиради. Бунинг учун сизга катта раҳмат. Бола жуда қобилиятли, буни аҳтиёт қилишимиз керак, афсус шаҳримизда қобилиятли болаларни тарбиялайдиган махсус мактаб йўқ-да. Сиз эса, ҳурматли ўқитувчилар, уни мактаб интизоми билан қийнаманг, майли спорт билан кўпроқ шуғуллансин, ахир синфдошларидан бўйи анча паст-ку тўғрими? — деди кулиб директор ва давом этди: — Сиз Саттор Солиевич, боланинг спорт билан кўпроқ шуғулланишини ташкил этинг. Нима қиламиз, ўртоқлар? Эгамбердини ҳозир институтга олишса у қийналмай ўқиб кетишига мен ишонаман. Лекин, майли ҳаммаси ўз вақти билан дегандек...

* * *

— Эгамберди, турақол, болам, бугун дам олиш куни, иккимиз Дилбар опангникига узум узишга ҳашарга чиқамиз. Маза қилиб узум ейсан, — деди Ҳанифа хола унинг бошини силаркан.

— Қайси Дилбар опаникига? — сўради уйқусираб Эгамберди.

— Уйимизнинг орқасидаги қўшни аёл бор-ку, ўшаникига.

— Э, Маҳмуд отанинг боғигами?

— Ҳа, турақол, болам.

Ҳанифа хола ўғли Эгамбердини олдига солиб, қўшнисиникига чиққанда, қуёш анча кўтарилиб қолганди. Улар очиқ эшикдан ҳовлига киришди. Дилбар катта ишком тагидаги сўрида ўтириб, самовардан чойнакка чой дамлаётган эди.

— Дилбархон, ҳашарчиларни кутиб олинг, — деди унга томон юраркан Ҳанифа хола.

— Вой, ассалому алайкум опа, келинлар, келинлар, — деди қувониб ўрнидан шошиб тураркан Дилбар.

Дилбар она-бола билан қуюқ саломлашаркан, уларни сўрига таклиф қилди.

— Ҳозиргина сизлар чиқасизлар деб чой дамлаётган эдим, гурунглашиб чой ичамиз.

— Дилбар, сен бизга яхшиси ишингни кўрсат, биза кунбай ишлайдиганларданмиз.

— Яхши опа, бу чой ичиш ҳам шу кунбайга киради, мен ҳали чой ичганим йўқ сизларни пойлаб, иш бўлса қочмас. Қани опа, сўрига чиқинг.

— Эгамберди, кел бир пиёладан ичақоламиз, эрталабки насиба.

Улар учовлашиб, сўрида анча пайтгача чой ичиб ўтиришди. Бугунги ҳашарга Дилбархон Ҳанифа холани таклиф қилиши ҳам бир баҳона бўлиб, аслида эса ҳасратлашиш учун уни чақиртирганди.

Эгамберди онаси билан Дилбар опанинг гапларини жимгина эшитиб ўтирарди.

— Вой, айланай болам, нега сен ҳеч нима емай ўтирибсан?— деди Дилбархон Эгамбердига қараб.

— Оляпман, опа, — деб у талинкадаги узумдан бир гужумини оғзига солди. Дилбархон Эгамбердининг ҳаракатларини кузатаркан, кўнгли алланечук бўлиб кетди.

— Опа, болангиз нечанчида ўқийди?— сўради Дилбархон Ҳанифа холадан.

— Унингчи синфда ўқийди, худо ҳоҳласа ёзда мактабни битиради, — деди Ҳанифа хола.

Дилбархон қўлидаги пиёлани қўйиб, бармоқлари билан ичида нимадир ҳисоблашга тушди ва «Агар у тирик бўлса бундан беш ёшга кичик бўларди», кўнглидан ўтказди ва, «Ўқишларинг қалай, Эгамберди?» — деб сўради.

— Боламинг ўқишлари зўр, ҳаммаси аъло, бугун узумингни ҳам, Дилбархон, ҳаммасини узиб берди. Қани, энди ишга тушайлик, — юзига фотиҳа тортди Ҳанифа хола.

Улар ишга тушиб кетишди. Маҳмуд отанинг боғидаги узумларнинг кўпи ҳусайни экан. Уларга кечаси билан қўнган шудринг томчилари, қуёш нурида ял-ял товланар, сап-сарик олтинга ўхшаб кетарди.

— Опа, бу узумларнинг кўпи сўрида қолган, чўки колхозга ҳам берилган. Улар энди опа-сингилдан сўрашарди. Эрталаб туриб улар болаларга но

— Бизнинг тайёрлашар ва бирга ўтириб чой ичишарди, чиқиб қурунлари ҳамма бир бўлиб, қангамаллашиб ўтиришарди. Дилбархон бу осуда ҳаётга кўникиб, Ҳанифа холанинг меҳридан баҳраманд эди. Ҳанифа холага эса бу ўтказаетган дамлари, худди келин бўлиб тушган уйини, қўшнисини Али тоға ва Попук амма билан бирга ўтказган кунларини қайта эсга соларди.

Нарироқда узум узаётган Дилбархон Ҳанифа холанинг ёнига яқинроқ келди.

— Опа, бир гап айтсам хафа бўлмайсизми?— сўради.

— Йўқ, айланай.

— Сиз билан мана 5—6 ойдан бери танишиб, описингил бўлиб қолдим. Ёлғизлигимни биласиз. ~~Бог эса~~ чорак гектарга яқин. Бир ўзим хотин бошим билан бунни эплаёлмаяпман. Агар хўп десангиз орадаги деворни олиб ташласак-да, ҳовлимизни битта қилсак. Худога шукур, сизнинг уч ўғлингиз етиб турибди. Боққа ҳам улар қараса. Сиз йўқ деманг. Зора, кўпчилик бўлиб қарасак бог яна яшнаб кетса. Отанинг ҳам руҳи шод бўларди. Сотиб кетай дейману, отанинг арвоҳи чирқиллаб қолишидан қўрқаман. Шу бугунгача кўрган-кечирганларимнинг ўзи ҳам етади менга. Нима дейсиз опа?— деди у.

— Вой, аломат гапни гапирдингиз-ку Дилбархон, маҳалладагилар нима дейишади?

— Кимнинг нима иши бор. Менинг розилигим бўлса, яна бунинг устига ўзим сиздан илтимос қилсам, — деди у.

— Билмадим, болаларим нима дейишаркан, бу ёқда биров келиб, ҳужжат сўраса нима деймиз?

— Болаларингизни кўндириш сиздан, ҳужжатни тўғрилаш мендан, опа, — деди Дилбар шартта.

— Уйлаб кўрармиз, синглим, — деди Ҳанифа хола иккиланиб.

Улар 20 қути узум узишиб, тушликка чиқишди. Овқатланишгач, Дилбархон уйга кириб, дутор олиб чиқди.

— Энди мен сизларни маданий ҳордиқ чиқаришинглар учун дутор чалиб бераман, — дея қўлга олди.

Дилбархон, ёшлигида рақс тушиш билан бирга яхшигина дутор ҳам чертарди. Бу қўлидаги дуторни бозордаги бир чолдан сотиб олган эди. Шундан бери, узоқ ~~рақс~~ рақс билан, ҳансираб, ҳансираб у дутор билан етганга томон юраркан Ҳанифа хола. ~~Дилбар~~ Дилбар, черта бош-

— Вой, ассалому алайкум опа, келишимизнинглар, — деди қувониб ўрнидан шошиб турди. Дилбар.

Дилбар она-бола билан қуюқ саломлашаркан, уларни сўрига таклиф қилди.

— Ҳозиргина сизлар чиқасизлар деб чой дамлаётган эдим, гурунглашиб чой ичамиз.

зин оҳангларда такрорланди. Дилбар опа дуторни чертаркан, кўзларига ёш томчилари қалқди. Ҳанифа хола куй тугаши билан:

— Дилбархон, жуда яхши чаларкансиз, энди дуторни укангизга беринг. У ҳам бирор куйни машқ қилсин, кейин ишга тушамиз, — деди.

— Вой, ростданми, Эгамберди, сен ҳам чаласанми? — суюнганча созни унга узатди Дилбархон.

— Ҳа, бир оз, лекин мен кўпроқ рубоб чаламан, — деб Эгамберди созни қўлига олди ва черта бошлади.

Эгамберди чалаётган куйи ҳозиргина Дилбархон чалган «Муножот»нинг айнан ўзи эди.

— Эгамберди, дуторни менга бер-чи, — сўради Дилбархон куй тугаши билан ва созни қўлга олиб, «Дилхирож»ни чала кетди.

Ҳанифахон эса энди туришга тараддудланиб турган эди, шўх куйни эшитиб, қўзгалган жойида яна ўтира қолди.

— Бу куйни ҳам чалиб бер-чи, — шундай деб Дилбархон созни яна Эгамбердига тутқазди.

Эгамберди дуторни черта бошлади. Куй эса, ҳозиргина Дилбархон ўзи чалган-у уни биров магнитофонга ёзиб олган, энди эса бошидан қўйиб бераётгандек тараларди. Ҳайратга тушган Дилбархон куй тугаганини ҳам сезмади.

ЕТТИТА ҚАТЛАМА

Ҳанифа холанинг ҳовлиси билан Дилбархоннинг боғи қишдан сал олдинроқ қўшилиб кетди. Дилбархоннинг қистови билан Ҳанифа хола болалари Набижон ва Баҳодирни кўндирди. Дилбархон эса ҳовлижойимни Ҳанифа холага сотдим, деб ҳужжатларни расмийлаштиргандан кейин, ўртадаги деворни йиқитишди. Ҳанифа хола Дилбархон ёлғиз қолмасин деб, унинг уйига кўчиб ўтди. Улар энди опа-сингилдек бирга туришарди. Эрталаб туриб улар болаларга нонушта тайёрлашар ва бирга ўтириб чой ичишарди. Кечқурунлари ҳамма бир бўлиб, ҳангамалашиб ўтиришарди. Дилбархон бу осуда ҳаётга кўникиб, Ҳанифа холанинг меҳридан баҳраманд эди. Ҳанифа холага эса бу ўтказаетган дамлари, худди келин бўлиб тушган уйини, қўшнисини Али тоға ва Попук амма билан бирга ўтказган кунларини қайта эсга соларди.

Узоқ қиш кечалари болалар бошқа уйга чиқиб кетишгач, икки аёлнинг гаплари ярим тунгача ҳам тугамасди. Бундай ўтиришларда кўпинча қўшни аёллар Муҳаррам ва Нортожи опоқилар чиқишар, Ҳанифа холага китоб ўқитишарди. Гапга чечанроқ бўлган Нортожи опоқи кўпроқ ҳаммани оғзига қаратарди. Маҳалладаги янгиликлардан тортиб, қийинчилик даврларигача эсланарди.

Муҳаррам опоқи эса бир оз камгапроқ бўлиб, гапни шартта-шартта айтиб қўяқоларди. Гап орасида Ҳанифа хола:

— Вой, бир оз андиша қилинг, ўргилай, — деса Муҳаррам опоқи:

— Тўғри-да, ўшанда тўқимачилик комбинати қурилаётганда эркаклар билан бирга лой қориб, гишт қуйганман, иштонни эса мана бундоқ қилиб... — кейин ўрнидан туриб, қандоқлигини кўрсатарди ва ҳаммани кулдиради.

Нима бўлдию, ана шундай қиш кунларидан бирида Муҳаррам опоқи гап топиб чиқди.

— Эшиттингларми, қўшнимиз, колхоздаги ҳосилот бор-ку, ўша телевизор олибди. Ичида кино қўярмиш, ашула айтармиш, юринглар, бирга чиқиб томоша қиламиз. Бугун ҳосилотнинг хотинини кўрдим, табрикласам, чиқиб бир томоша қилинглар, деди. Юринглар, борамиз, — деб хотинларни қистади.

Улар телевизор ҳақида эшитишган эди-ю, аммо ҳеч қайсилари уни томоша қилишмаганди. Бу янгиликка қизиққан хотинлар кўча айланиб, ҳосилотни кига чиқишди. Маҳалла хотинларини истар-истамас кутиб олган ҳосилотнинг хотини Машкура опа бир чимирилиб ҳам олди. Хотинлар янги телевизорни ҳайратланиб томоша қилишди. Концерт ва кино кўришди. Яна бир кун эса, Эгамбердиннинг қистови билан Ҳанифа хола яна телевизор кўргани ҳосилотни кига чиқди. Бу сафар чиқишганда Машкура опа лоақал улар билан кўришмади ҳам, фақатгина «ўтиринглар» дея чимирилди. Ҳанифа хола уй эгасининг бу муомаласини кўриб, чиқиб кетмоқчи ҳам бўлди, лекин Эгамбердини ўйлаб, ноилож қолди.

Уйга чиқиб, Дилбархонга бу воқеани гапириб бера туриб, йиғлаб ҳам олди. Кўп ўтмай онасининг ниятини билгандай, Баҳодир акаси билан келишиб, уйга ҳосилотникидан ҳам яхшироқ, катта телевизорни кўтариб келди.

Баҳорга чиқиб Ҳанифа холанинг ўғиллари иморат солишга унаб кетишди. Ҳандақлар қазилиб, пойдевор қўйилди. Акаларига қарашаётган Эгамберди, ҳеч қийналмай темир аравада тош-қумларни ғизза-ғизза таширди. Ойиси:

— Баҳодир, укангга бунчалик кўп тош ташитма, у ҳали жуда ёш, узилиб қолади,— дерди.

— Қаранг ўзини, мен билан ким оғир юк ташиш бўйича мусобақа ўйнаётганини. Ҳатто, мендан кўпроқ тош ташияпти, нима қилай сўзга кирмаса,— деди Баҳодир.

— Қўй, ўғлим, бу ақволда пайинг узилиб, майиб бўласан,— дерди Ҳанифа хола куйиниб.

Эгамберди эса, гапга қулоқ солмас, баттар оғирроқ қилиб аравасига тош ортарди. Уз кучига, қудратига ишона борган Эгамберди:

— Ака, агар машинадай арава олиб келсангиз, бир-икки маротаба қатнаб, ҳаммасини ташиб қўядим,— деди.

Эгамберди аравасига қум-тошларни шунчалик кўп ортардики, ҳатто унинг темир дасталари ҳам букилиб кетганди.

— Худо хоҳласа, участкани катта солиб, ёзи билан битирсак, кузда икки акангни бараварига уйлантириб қўямиз,— деди Ҳанифа хола уларга чой олиб келаркан.— Мана бу боғ томонга қараб, Эгамбердига ҳам шундай катта иморат соламиз келаси йил.

— Дилбар опам нима деркинлар?— сўради Баҳодир.

— Опангнинг ўзи қистаяпти бунни,— деди Ҳанифа хола.

— Ундай бўдса учаламизни бирга уйлантиринг,— деди Баҳодир ҳазил билан.

— Боринг-э, шундан бошқа ишим йўқми,— дея Эгамберди қум-шағални ёяётган белкуракни отиб юборганча ташқарига чиқиб кетди.

— Куёв бола уялдилар,— қийқириб кулди Баҳодир.

— Ҳазилинг ҳам бор бўлсин-э, ёш бола-ку, у ҳали,— деди онаси.

Иморатнинг пойдевори битганда, мактабда битириш имтиҳонлари бошланиб кетди. У эса бунни хаёлига ҳам келтирмас, дарсларни ҳам тайёрламасди. Фақат ўқитувчилар кўзига мактабга борар, консултацияларда хаёл сурганча ўтирарди. Бўшаши билан

эса қўшниси Қодир аканинг олдига югурар, эски «Москвич»ни ковлагани ковлаган эди. Кечқурун эса қўллари мой, хурсанд ҳолда уйга қайтарди. Имтиҳонларга кирган Эгамбердини ўқитувчилари райондан келган комиссия олдида кўпроқ ушлаб, унга нима учун бу фанлардан аъло баҳо қўйишаётганини исботламоқчи бўлишгандай кўп савол беришарди. Бу саволлар деярли имтиҳон билетиди йўқ, ҳатто программага кирмаган саволлар эди. Эгамберди эса худди ёдлаб олгандай аниқ ва пухта жавоблар берар, ҳаммани лол қолдирарди.

Имтиҳонлар тугагач, Эгамбердига «Олтин медаль» беришга қарор қилинди.

Эгамбердининг синфдошлари уни ўртага олишиб, мактаб битирув кечасини уларникида ўтказишга кўндиришди. Олдинига бўлмайди, деган мактаб директори Эгамбердининг юзидан ўта олмай фақат кундуз куни ўтказасизлар, ўқитувчилар ҳам иштирок этишадди деб шарт қўйди.

Бу хабарни эшитган Ҳанифа хола олдинига ўйланиб қолди. Чунки 30 та ўқувчи, 10—15 та ўқитувчини чақириб йигин қилиш, уни уринтириб қўярди анчагина.

Шундоқ бўлса ҳам кечқурун болалари йиғилишгач, Дилбархоннинг олдида чайналиб, гапни узоқдан бошлади.

— Эгамбердимиз, мана худо хоҳласа мактабни битириб ҳам олди. Кеча мактаб директорини кўрувдим. Эгамбердига олтин медаль берилишини айтиб қолди, — дея Ҳанифа хола гапни узоқдан бошлади. Бу хабарни эшитган акалари ва Дилбархон опаси уни табриклашди. Ҳанифа хола эса давом этди:

— Болам тушмагур, биздан бемаслаҳат ўртоқларига битирув кечасини ҳовлимизда ўтказамиз деб ваъда бериб қўйибди. Сизлар нима дейсизлар?— шундай деб уларга қаради.

— Жуда зўр иш бўлибди, мен рози, — деди Набижон.

— Базм қиламиз, — деди шошиб Баҳодир.

— Жуда катта ўтириш қиламиз, харажатининг ҳаммаси мендан, — деди суюниб Дилбархон.

— Демак, ҳамма рози, айтиб қўяй, ҳеч қайсингиз пул сарфламайсиз, ҳаммасини болалар ўзи пул йиғиб олиб келишаркан, — деди Ҳанифа хола.

— Демак, текин томоша, — кулишди акалари.

Тушдан кейин бошланган битирув кечаси жуда мароқли ўтди. Кечани мактаб директори очди ва ўқувчиларни мактабни тугатаётганликлари билан табриклади, ҳаммага етуклик аттестати топширди. Эгамбердига эса аттестат билан бирга олтин медаль ҳам топширишди. Маросим тугагач, ўйин-кулги авжига чиқди.

Эгамберди кафтидаги олтин медални олиб келиб онасининг қўлига берди. Онаси медални қўлига олиб ўғлини бағрига босганча, кўзида ёши билан энтикиб, табриклади. Шундан сўнг ёнида ўтирган Дилбархон опа Эгамбердини икки юзидан ўпиб табриклади, ҳатто у ҳам йиғлаб олди. Эгамберди эса суюнганиданми, нима қилишини билмас, ҳадеб илжайрди.

— Бу ёққа кел-чи, олтин медалли йигитча, — синфдош қизлар ичида шаддодроқ бўлган Муяссар унинг қўлидан ушлаб қизлар ўртасига олди. — Мен бу медалли йигитни севиб қолдим, ўлсам ҳам шунга тегаман, ҳаммаларинг гувоҳсан, — Муяссар Эгамбердини ўпиб олди. Қизларнинг қийқириги авжига чиқди.

— Боринг-э! — бундай бўлишини кутмаган Эгамберди ўзини йўқотиб қўйди. У дам қизарар, дам оқариб кетар, ўзи эса титрарди. Бу ҳазилга ҳам қониқмаган Муяссар энди уни қўлидан ушлаб даврага судраб кетди. Қизлар эса, «куёвинг жуда ёшқу, Муяс», деб даврага қўшилишди.

— Бўлаверади, ёш бўлса ҳам олтин медали бор, менга унинг мўйлови ёқади, — деди хандон ташлаб Муяссар.

Муяссар Эгамбердининг қўлини қўйиб юбормай, давра ўртасига олиб кирди.

— Энди шўхроғидан чалинглар, мен олтин медалли йигит билан ўйнаман, — деб қолди.

Созандалар ҳам дарров шўх бир куйни бошлаб юборишди. Ўйинга тушиб кетган Муяссар қўли билан имо қилиб уни ўйинга тортарди. Эгамберди ўйнамасдан даврадан чиқиб кетишнинг иложи йўқлигини тушунди ва қўлини кўтарди. Бир оз ўнғайсиз ҳаракат қилган Эгамберди кўп ўтмай куйнинг шўх оҳангига ажиб бир ҳаракатлар қилиб, жўр бўлиб кетди. Ўйнаганда ҳам жуда тез, шўх ўйнарди. Бундай бўлишини кутмаган Муяссар бир оз ҳайрон бўлиб, у ҳам тезлашди. Улар худди қуш каби учиб мусобақа,

қилгандек рақсга тушишарди. Уйин тугаши билан Муяссар Эгамбердининг қўлини яна ушлаб олди ва уни судраб созандаларнинг олдига бошлаб борди:

— Эгамбердидан энди битта ашула эшитсак, нима дейсизлар?— деганича унинг қўлига рубобни тутқазди.

— Айтсин, эшитамиз, — қийқиришди болалар.

— Бўлди, шунча тантиқлик қилганинг, Муяс,— деди Эгамберди.

Қиздан бу гал ҳам қутула олмаслигига кўзи етган Эгамберди рубобни созлашга тушди ва шарт қўйди:

— Фақат, битта айтаман.

— Ундай бўлса «Кокилинг»ни айтасан, — Муясар ҳам оёқ тираб туриб олди.

Эгамберди рубобни чалиб, қўшиқ бошлаб юборди. Бу шўх яллага монанд Муяссар яна ўртада қуш каби чарх урди.

Болалар қийқириб қарсак уришарди. Ҳанифа холанинг ёнида ўтирган Дилбархон Эгамбердининг ширали овозини эшитиб, ўзини йўқотаёзди. Чунки, Эгамбердининг овози ҳам худди қуйиб қўйгандек Жалилнинг овозига ўхшарди. Ҳозир, гўё Эгамберди эмас, Жалил куйларди, даврада ҳам у ўйнарди назарида. Худди ёшлигида олинган кинони ҳозир кўраётгандек бўларди, Дилбархон, қўшиқ авжига чиққанда юраги дош беролмади шекилли, унинг юзлари оқариб, алланечук бўшашиб, тубсиз жарга ағанаётгандек бўлаверди ва ҳолсизланиб Ҳанифа опанинг елкасига бошини қўйганча ҳушидан кетди.

Эгамберди «машина доктори» бўлишни орзу қилиб, уйдагиларнинг маслаҳати ва Қодир аканинг фотиҳаси билан автомобиль йўллари институтига ҳужжат топширди. Математикадан аъло баҳо олиб, талабалар қаторидан жой олди. Бу орада қураётган уйлари ҳам битиб, икки акаси катта тўй қилиб барабар уйланди.

Бир ойлardan кейин талабалар билан пахта теримига жўнаб кетди. Улар борган жой Оққўрғон районида бўлиб, пахта терадиган далалар Чирчиқ дарёсига бориб туташарди. Олдинига Эгамберди бир оз қийналиб юрди. Икки-уч кундан кейин, уста теримчилардек ҳаммадан кўп терадиган, мақтовлар, мукофотлар оладиган бўлди.

Бир куни тонг саҳардан туриб, ишга тушиб кетди. Студентлар чойни ичиб, дала бошига келишган.

да Эгамберди тўрт этак пахта териб қўйган. Шу бўйи тушликка ҳам чиқмай, кечга томон тарози бошига сал кам бир машина пахтани сургаб келди. Болалар эса бир прицепга, бир Эгамбердига қарашиб ҳайратланишарди. Хирмон атрофидаги студент ўртоқлари Эгамберди олиб келган прицепдаги пахтани этакларга жойлаб, тортишди. Пахта тўрт юз ўн уч кило чиқди.

— Йўқ, бунчалик пахта териш мумкин эмас, ўғирлаб келгансан, — деб туриб олди шу ерлик ҳисобчи. — Яхшиси айт, қайси хирмондан ўмардинг, яна бошқа бригаданинг пахтаси бўлса, унда кўрасан томошани. Ўлсам ўламанки, мен бунча пахтани сенга ёзмайман!

— Мен ўғриманми? — Эгамберди ҳисобчига шундай тикилдими, уни кузатиб турганлар ҳайрон бўлиб қолишди. Ҳисобчининг оёқ-қўли бўшашиб, қўлидаги дафтари ерга тушиб кетди ва боши айланиб ерга ўтириб қолди.

— Ўзи терди, ўзимиз кўрдик, — шовқин-сурон кўтаришди талабалар.

Тўполон устига институт декани Салим Ашурович келиб қолди. Гапнинг тагига етгач, бугунча Эгамбердининг ҳисобига пахта ёзмасликни, эртага эса икки талаба ва шахсан ўзи Эгамбердининг ишини кузатишини, эртага ҳам агар шунақа пахта терса, бугунги тергани ҳам ҳисобга ўтишини айтиб болаларни тинчитди. Ҳисобчи эса бу пайт хирмон четида хомуш ерга қараб ўтирарди.

Эртаси куни Эгамберди ўз кузатувчилари билан ишлади. Тушликка яқин декан ҳисобчини тарози билан Эгамберди пахта тераётган жойга чақириб келди. Кечқурун эса пахтани тортиш бошланди. Болалар утерган пахтани этаклаб хирмонга келтиришар, ҳисобчи тортиб оларди. Ҳаш-паш дегунча охириги этакдаги пахта ҳам тарозига қўйилди.

— Беш юз йигирма кило! — эълон қилди ҳисобчи. Болалар қарсак чалиб юборишди.

* * *

Эгамберди пахта терими мавсуми тугаб, уйга қайтди. Ҳамма билан сўрашгач, Қодир аканикига чиқиб кетди. Кечқурун алламаҳалда қора мойга беланиб, уйга қайтди. Эртасига эрталаб эса Қодир аканинг ўзи Эгамбердини йўқлаб кириб келди. Чой ичиб ўти-

ришган Ҳанифа хола, Дилбархон ва Эгамберди билан кўришиб, Қодир ака гап бошлади:

— Эгамберди пахтада юриб, машинани соғинган экан, кеча роса машина билан тиллашди. Мен эса унинг машина моторини қисмларга ажратиб, бир ўзи уни йиққанини ўтириб кузатдим. Ҳанифахон, ўғлингиз ростдан ҳам чинакам уста, машина ҳайдашни ҳам ўрганиб олибди. Мен бунинг гувоҳи бўлдим кеча,— деди Қодир ака.

— Ростданми ўзи тузатдими?— севиниб сўради Дилбархон.

— Ҳа, мен қўл урмадим, бир нарса ўргатмадим ҳам.

— Майли, йигит кишига қирқ ҳунар оз дейишадди, ўқишини тугатиб, ҳайдовчилик ҳужжатини қўлга олсин. Ўзи топиб-тутиб ишласа, акалари билан бир бўлиб Эгамбердига янги бўлмаса ҳам бундайроқ машина олиб берармиз,— деди Ҳанифа хола.

— Йўқ, мен ҳозир сизларга Эгамбердига машина олиб беринглар демоқчи эмасман. Мен фақат бир нарсани сизлардан сўрайман. Менга улуғларнинг айтиши бўйича машина темирдан бўлгани учун унинг пайгамбари Довуд экан. Ана шу Довуд пайгамбар қатлама билан ҳолвайтарни хуш кўрарканлар. Мана, ўғлингиз машина тузатишни ва ҳайдашни ўрганиб олди Энди эса кечиктирмай Эгамбердини Довуд пайгамбар қўлласин деб, мачитга етгита қатлама пишириб чиқаринглар,— деди Қодир ака.

— Вой, жоним билан,— деди суюниб кетган Ҳанифа хола,— Эгамберди боламдан қатлама билан ҳолвайтар айлансин. Бир эмас, ўн марта қилиб бераман-а, болам учун.

* * *

Эгамбердининг институтни тугатишига ҳам оз қолди. У эрталабдан бери боғдаги узум ишкомларининг энг охирига қўйилган сўри устидаги хонтахтага мук тушганча диплом чизмасини чизарди. Ҳали бундай чизмалардан яна 12 тасини чизишни белгилаб қўйган. Бунинг устига яна диплом чизмаларига 100 бетдан ортиқ изоҳлар, шарҳлар ёзиши керак. Эгамберди бу диплом ишини танлаганда ишнинг бундай кенг қўламда бўлишини хаёлига ҳам келтирмаганди. Шунинг учун олдин бир оз шошиб қолди. Лекин диплом

иши раҳбари билан маслаҳатлашгач, ишнинг аниқ, пухта режасини тузиб уннаб кетди. Бир ҳафта бўладики у фақат диплом чизмаларини чизаяпти.

— Уғлим, сени Қодир ака сўраяптилар, — ҳовлидан онасининг овози келди.

— Ҳозир бораман, қоғозларимни йиғиштириб олай, — деди Эгамберди.

Ташқарида Қодир ака машинасининг олдида кўз ойнагини артганча уни кутиб турарди.

— Ассалому алайкум, келинг, Қодир ака, — деди у.

— Яхши юрибсанми, ўғлим, бугун менга бир оз қарашиб юборсанг, деган хаёлда сени йўқлаб келдим.

— Хўп, ҳозир эски кийимларни кийиб чиқай. Нима, машина яна бузилдими? — сўради Эгамберди.

— Бугун, менга уста сифатида эмас, ҳайдовчи ўрнида зарурсан. Мени кўзим яна қийнаяпти. Бироз хиралашган. Машинани бошқариш мен учун оғир бўлаяпти. Тагин йўлда бир кор ҳол бўлмасин деб, сени ёлламоқчиман. Хўш борасанми? — сўради Қодир ака.

Эгамберди суюниб:

— Албатта бораман. Аввал ойимни огоҳлантириб қўяй, — дея чопганча уйга кириб кетди.

Машинани юргизаркан Эгамберди сўради.

— Қаерга борамиз?

— Олдин ДАНдан машинанинг соғлигини текширтирамыз, сўнгра бозор-ўчар қилиб қайтамыз, — деди Қодир ака.

Улар машинани техник кўриқдан ўтказадиган жойга етиб борганларида, анчагина машиналар йиғилиб қолган эди. Эгамберди машинани четроққа олиб, тўхтатди. Улар вақтида етиб келишган эди, ДАН ходими эндигина текширишни бошлаган экан. Қандай текшираркин деган мақсадда Эгамберди ДАН ходими ёнига кетди, Қодир ака эса машинаси олдида қолди. ДАН ходими ҳар бир машинанинг ҳужжатини сўраб олар, уни диққат билан текширгач ҳайдовчилик гувоҳномасини кўриб, сўнгра эса қўлидаги кичик ойна билан машина моторидаги номерни машина ҳужжатида солиштириб кўрарди. Қатордаги машиналарнинг ҳаммаси худди хартумини тепага кўтарган филдек кўринди Эгамбердига. ДАН ходими машинани ташқи томондан кўриш билан чекланмай, энгашиб тагини ҳам синчиклаб текшираркан, бу вақтда эса эгаси рулчи гоҳ ўнгга, гоҳ чапга айлантириб турарди. Қатор-

лаги тўртинчи машинани ана шу залда текширган ДАН ходими:

— Сизники кўриқдан ўтмайди, рулдаги люфт жуда катта бу жуда хавфли, тузатиб келасиз, мана ҳужжатингиз, — дея ҳайдовчига юзланди.

— Энди, шу ўтказворинг, бугуноқ тузатиб оламан, — ялинишга тушди эгаси.

— Олдин тузатиб келасиз, бугун иш тугагунча келсангиз— бугун, эртага етиб келсангиз — эртага яна бир бор текшириб ўтказиб бераман. Тушунарлими? — қатъийлик билан деди у.

— Майли, эртага тузатиб келаман, — деди бўшашиб ҳайдовчи. Буни кўриб турган бошқалар:

— Жуда қаттиқ текширади-да, — деб қўйишди. Эгамберди ҳам одамлар билан у машинадан бу машина олдиға ўтиб ДАН ходимининг ишини кузатарди. Ниҳоят, Қодир аканинг машинасиға навбат етиб келди.

— Машинанинг эгаси ким? — сўради ДАН ходими машинаға қўлини теккизиб.

— Мен, мана ҳужжатлари, — Қодир ака ҳужжатларни унга узатди. ДАН ходими ҳужжатни очиб ҳам кўрмай:

— Амаки, бу машинангизни кўриниши сиздан ҳам қарику. Буни ҳайдаб келдингизми ёки сургаб-ми? Юрадими ўзи? Бир моторни ўт олдирич-чи, кўрайлик, — деди.

Қодир аканинг имоси билан Эгамберди моторни юргизди.

Бир мартада ўт олган мотор соат каби бир маромда ишларди.

— Бўлди, ўчиринглар. Мотор ўзиникими? — деди ҳайрон бўлган ДАН ходими ва унинг номерини ҳужжатга солиштириб кўрди. — Тўғри, мотор жуда яхши ювилган, ҳужжатлар ҳам жойида, лекин машинанинг кузови жуда тўкилиб кетай деяпти. Амаки, машинани бўятиб келасиз шундан кейин техник кўриқдан ўтказамиз.

— Акаси, ўтказиб юбора қол, бориб бир банка краска билан чўткада пардозлаб оламиз, — деди Қодир ака кулиб.

— Бўлмайди, олдин бўяб келинг, — деди ДАН ходими ва нари кетди. Қодир ака эса кўриқ шундай туғашини билгандай чўнтагидан тайёрлаб қўйган беш сўмликни олиб, нари кетаётган ДАН ходимини қўл

тиқлаб олди ва бир нима деб, қўлига пул тутқазди. Унинг жаҳли чиқиб кетди:

— Амаки, ёшингизни ҳурмат қиламан, бўлмаса бу ишингиз учун биласизми... — у пулни Қодир аканинг чўнтагига тиқиб қўйди ва нари кетди.

Қодир ака ҳужжатларни чўнтагига солганча Эгамбердига юзланди.

— Эгамберди, копотни ёпиб қўй, майли, буниси олмаса бошқасига берамиз, — дея майдончанинг нариги томонидаги ДАН биносига қараб кетди.

Эгамберди эса машинани юргизиб майдончани айланиб чиқди ва катта йўлга чиқиб, Қодир аканинг келишини кутиб турди. Кўп ўтмай Қодир ака хурсанд, машина эшигини очиб Эгамбердининг ёнига ўтирди.

— Ҳайда, кўк тулпорни, ишлар беш, мана ҳужжатга беш сўмлик муҳрни ҳам бостириб олдик. Мен сенга айтдимку буниси пулни олмаса бошқаси олади деб. — Шундай қилиб машинани ҳам техника кўригидан ўтказиб олдик. Энди бозорга ҳайда. Бугун меҳмон келади, у-бу нарса харид қиламиз.

Улар туш пайтида бозор қилиб уйга қайтаётганларида, Туркман бозоридан ўнгга қайрилиб, катта йўлга чиқиб олишгач, Эгамберди машинанинг тезлигини оширди. Дам олиш куни бўлгани учунми ҳайтовур машиналар кам учрарди. Шу пайт улар аэропортга буриладиган чорраҳага етиб келишганда, ердан чиқдимиди осмондан тушдимиди уларнинг қаршисида ДАН инспектори пайдо бўлди.

— Қани тўхтат-чи машинани, йўлда ҳеч ким йўқ эдику, ҳозир, қаердан чиқди бу? Ҳа-а дарахт панасида туриб пойлаган, сен ўтиравер. Барибир кўрсатадиган «праванг» йўқ, — деди Қодир ака ва ёнини титкилаб битта уч сўмликни олиб машинадан тушди. Эгамберди ички ойнадан машина орқасидаги Қодир ака ва ДАН инспекторининг ҳаракатларини кузатиб ўтирди. Қодир ака бир қўли кўксига нималар деб гапирар, ДАН инспектори эса бошини сарак-сарак қилиб жавоб берарди. Қодир ака қўлидаги пулни унга узатиб, қўлини кўксига қўйди. ДАН инспектори эса у ёққа — бу ёққа бир ҳадиксираш билан қараб олгач бир нима деди. Қодир ака пулни ҳужжат ичига солиб бошқатдан узатди. ДАН инспектори ҳужжатни бемаълал олиб, ичидаги пулни секин суғурди ва бир нарса деб Қодир акага честь бергандек қўлини шапкасига томон кўтарди.

Эгамбердининг машина ойнасидан кўрган бу нар салари овозсиз кинодагидек бир томоша эди.

— Юргиз машинани, кетдик, — деди Қодир ака бир оз кайфияти бузилган ҳолда эшикни очаркан.

— Нимага унга пул бердингиз? — сўради Эгамберди.

— Бусиз бўлмайди, ўғлим, бу ҳам бир садақа, йўлнинг ҳам садақаси бўлади, — деди Қодир ака ва давом этди. — Сенга бир латифа айтиб бераман, бир кулишиб кетайлик. Сен секинроқ юргиз машинани, бозор қилиб киссамда бошқа пул қолмади — деди у.

— Менда уч сўмлик бор, — деди Эгамберди.

— Пулни чўнтакка солгин-да, кўзингга қараб, латифани эшит, — дея гапини бошлади Қодир ака. — Бир куни катта асфальт йўлда Афанди эшагини миниб кетаётган экан. Кун ҳам пешинга яқинлашиб қолган, ҳаво жуда иссиқ, асфальтдан ҳовур кўтариларкан. Узоқдан ДАН пости кўринибди, Афанди эшакни ниқтаб бораверибди. Йўлда эса машиналар кўринмасмиш. ДАН пости ёнида ола таёғини силкитиб икки инспектор зеркиб туришаркан. Афанди етиб келгач улардан бири:

— Афандим, жуда иссиқлаб кетибсиз, йўл юриб чарчагансиз, бир оз дам олинг, — деб уни пост биносига таклиф этибди. Афанди ҳам тараг қилмай эшакдан тушибди, эшакнинг қозиққа боғланган арқонини олиб, икки қадамча юрибди ҳамда йўлнинг четига қозиқни оёғи билан қоқибди-да, ДАН ходимлари билан бинога кириб кетибди. ДАН ходимлари Афандига бир зумда яхна кўк чой тутибдилар. Ҳангома талаб йигитлар:

— Афандим, рухсат берсангиз эшагингизни сояга олсак, — дейишибди.

— Йўқ, жойида тураверсин — дебди Афанди.

Йигитлар қайнатма шўрвани косага солиб иккита нон билан Афандининг олдига қўйишибди ва яна:

— Афандим, рухсат этинг эшагингизни сояга олиб, олдига бир оз ўт юлиб солайлик, — дейишибди.

— Ўша жойнинг ўзида, йўлда тураверсин, — дебди Афанди. Кейин иссиқ нонни шўрвага тўғраб мазза қилиб ичиб олибди. Яхна чойдан бир пиёлани сибириб, чарчаганидан бўлса керак, пинакка кетибди. Йигитлар эса оёқ учиди ташқарига чиқиб кетишибди. Икки соатлар чамаси ухлаб Афанди уйғонибди. Йигитлар пойлаб туришган экан унинг қўлига иссиқ чой тутиб:

— Афандим, сиз бир оз овқатланиб, ҳордиқ чиқар-дингиз, эшагингиз оч қолди, рухсат беринг, олдиға ўт ташлайлик, — дейишибди яна улар.

— Нега эшагимга бунча парвона бўласанлар, унинг қорни ҳам шу пайтгача тўйди, — дебди Афанди.

— Қандай қилиб, қуруқ асфальт йўлда-я? — дейишибди улар.

— Ҳаммангни боққан асфальт йўл битта эшагимни боқа олмайдими? — дебди Афанди.

Эгамберди хандон отиб кулди ва хаёлига боя йўлда уч сўм олган мўйловли ДАН инспектори ва машинани техник кўриқдан ўтказган милиция ходимлари келди.

— Уларнинг ҳаммаси шунақами, пул оладиган? — деди Эгамберди.

— Йўқ албатта. Яхшилари ҳам кўп. Гуруч курмаксий бўлмайди-ку, ахир, — деб қўйди Қодир ака.

— Мен уларнинг ўрнида бўлганимда ҳеч қачон пул олмасдим, ахир бировнинг ишини битириш савоб дейишади-ку, — куйинди Эгамберди.

— Мана бу гапинг ўринли бўлди. Сен ДАНга ишга кирсанг бўларкан. Ахир сен автомобиль йўллари институтини битираётибсан-ку! Сенинг соҳангдагилар ҳам ДАНда ишлашади. Бизнинг ҳам елкамизга офтоб тегиб пулимиз чўнтагимизда қолармиди-а, — деди Қодир ака.

— Лекин қоидани бузсангиз ўзингиздан кўринг, — деди Эгамберди.

— Ахир ҳозир ўзинг пул олмайман дединг-ку, бу ёғи нима бўлди? Ёки формани киймасдан айнидингми? — кулди Қодир ака.

— Йўқ, айнинадим, пулни ҳам олмайман, аммо сизга йўл қонунини шундай ўргатардимки, иккинчи маротаба сиз уни бузмасдингиз. Қоидани тушунтириб оғзаки огоҳлангирса ҳам бўлади-ку ахир, тўғрими? — сўради йигит.

— Ҳа, албатта, шундай қилса ҳам бўлади. Лекин улар бола-чақасини қандай боқиб, машина олиб минишади?! — деди Қодир ака.

— Ҳалол ишласин-да, — деди Эгамберди.

— Лекин баъзи одамлар оғизда ҳалоллик деб, жар солишадию, аммо ҳаромни ҳалолдан фарқлай олмайдилар. Бунинг ҳам мағзини чаққин, — деди Қодир ака гапга якун ясаб.

Имтиёзли диплом билан институтни тугатган Эгамбердини олийгоҳда олиб қолишди. Домлалар Эгамбердининг диплом ишини кўриб, уни сал кенгайтириб ишланса техника фанлари номзоди учун ёқланадиган диссертация бўларкан дейишди.

Кафедрада лаборант бўлиб ишлаётган Эгамберди ишга келмай қолган домлалар ўрнига дарсга кириб маърузалар ўқиб юрди. Қилаётган иши ўзига асти ёқмасди. Яхшиямки бир ярим йилдан кейин, 18 га тўлиб уни ҳарбий хизматга чақирди.

Эгамберди хизмат қилаётган қисмдаги йигитларнинг ҳаммаси олий маълумотли, ёшлари ҳам Эгамбердидан тўрт-беш ёш каттароқ эди. Улар Москва яқинида бир ой илк машгулотда бўлишди, сўнгра бошқа жойга кўчиришди. Бу қисм ҳарбий юкларни қўриқловчи қоровуллик қисми эди. Уларни тўрттадан, олтидан бўлишиб, ҳарбий заводларга юборишар, у жойда қабул қилиб олинган ҳарбий юкни мамлакатнинг қайси шаҳридаги ҳарбий қисмга мўлжалланган бўлса, шу жойгача поездда қўриқлаб боришарди.

Сафарга чиқиш олдидан аскарларга йўлнинг узоқ-яқинлигини ҳисобга олишиб, керакли миқдорда пул ва ҳар хил консервалар беришарди. Олдинига Эгамбердига бу хизмат ёқинқирамади. Лекин мамлакатнинг турли шаҳарларини саёҳатчилар каби кезиб юриш унга ёқиб қолди ва астойдил хизмат қила бошлади. Шериклари белорус Николай билан Михаил, туркман Худойқул дилкаш йигитлар эди. Худойқул русчани яхши билмаганидан Эгамберди унга кўпинча таржимонлик қиларди. Ҳарбий интизом эса бу қисмда ўзгача. Орқага осиладиган қопчиққа қуруқ озиқ-овқатларни солганича калта автоматларини ўқлари билан олишиб юкларни кузатишганча кетишади. Ҳар бир станцияда эса уларни текширишади. Охирига етиб боргач юкни топшириб, яна поездда ёки самолётда ўз қисмларига қайтишади. Йўлда уларга сержант бошлиқ. Ярим йилдан ортиқ вақт ичида Эгамберди қанчадан-қанча саргузаштларни гувоҳи бўлди.

Кузнинг бошларида йигитлар Арманистонга бориб қолишди. Станцияда юкни олишиб, поезд қўзғалгач, бир вагонга йиғилишди. Шу пайт йигитлар тушган охириги вагонга бир одам қўлида кичик бир идиш кўларганча ҳалдослаб югуриб чиқиб олди.

— Бу вагонда кеттиш мумкин эмас, бу ҳарбий вагон, — дейишди йигитлар.

— Биладан, мен сизларни боя станция биносидан кўрган эдим. Улардан мен олиб кетаётган вино вагонини, сизларни вагонингиз ёнига улашни илтимос қилдим. Бочкаларда энг тоза вино бор. Ҳар ҳолда йўл узоқ, мен битта ўзим бўлсам. Шу боисдан сизлар билан танишиб олсам деб, вино олиб келмоқчийдим. Афсус идиш қидириб, станцияда поезд сигнаolini эшитмай қолибман. Сал бўлмаса мен у ёқда қолиб вино сизлар билан кетаркан — деди шоша-пиша бояги киши.

— Ундай бўлса, даврага қўшилинг — деди сержант.

— Хўп, хўп, мен ҳозир, — деб у қўлидаги идишни ерга қўйди. Кейинги станцияда ўзини Ризо, деб таништирган вино қоровули идишни тўлдириб вино олиб чиқди. Эгамберди ярим стакан винони биринчи маротаба татиб кўрди, ҳидига чидай олмай, қайтариб берди. Борадиган жойлари ҳам узоқ. Ризо эса ҳар кун аскарларни вино билан меҳмон қиларди. Йўлга чиқишганига тўрт кун бўлди деганда поезд станцияга етмай қайсидир бир посёлкада тўхтаб қолди. Маст бўлиб олган Ризо идишга вино тўлдириб олганча посёлкага кириб кетди. Кўп ўтмай винони озиқ-овқатга алмаштириб келди ва қўлидагини столга қўйиб, идишга яна вино тўлдирмоқчи бўлди.

— Қоронғу тушиб қолди, энди борманг, — сержант уни тўхтатмоқчи бўлди. Ризо эса:

— Мен харидорга ваъда бериб қўйганман. Ҳозир олиб келаман деб. Тезда қайтаман, — деди Ризо ва ўз вагонига чиқиб кетди.

Ризо кетганига ярим соатлар бўлса ҳам ундан дарак йўқ. Шу пайт поезд жўнашига сигнал берилди.

— Эгамберди, қара-чи виофуруш келаяптими, тагин қолиб кетмасин, — деди сержант тоқатсизланиб.

Эгамберди вагондан эшик олдига келиб осилиб қаради:

— Кўринмаяпти, — деди у.

— Қўзғалдик, — деди Николай.

Шу пайт посёлка томонни кузатиб турган Эгамберди: «Чолиб келаяпти», — деди. Поезддан 20—30 қадам нарида Ризо ҳаллослаганича чолиб келар, ундан 2—3 қадам нарида уни икки йигит қўлида пичоқ, қувиб келарди. Эгамберди юриб кетаётган вагондан сакраб тушиб, уларнинг қаршисига югурди. Эгамбер-

ди етиб борганда Ризо орқасига пичоқ урилганча қонга беланиб зўрға нафас олиб ётарди. Эгамберди орқадан етиб келган Николайга Ризони топшириб, қочиб кетаётган икки йигитнинг орқасидан қувиб кетди. Юз метрлар чамасида орқароқдаги йигитга етиб олиб, уни чалиб йиқитди, қаттиқ тепиб, тўхтамай олдинги йигитни қувиб кетди. Ун метрда етиб олиб уни ҳам ерга ағдарди. Ўзини ўнгламасданоқ белидаги камарни ечиб қўлини орқасига боғлай бошлади. Эгамберди энтикмай, совуққонлик билан бу ишни бажариб бўлиб:

— Ана шундай, — деб қўйди ва орқасида бировни сезди. Лекин у кечикди. Эгамберди биринчи тепиб ағанатган йигит ўрнидан туриб қўлидаги пичоқ билан Эгамбердининг устига ташланган эди. Пичоқ Эгамбердининг чап билагига қадалди. Пичоқ урган йигит уни тамом қилдим деган ўй билан орқага ташланди. Эгамберди эса секин ўрнидан турди, пичоқни ўнг қўли билан суғуриб ташлаб, йигитга шундай тикилдиги у ўзини йўқотиб, бошини чангаллаганча ерга мук тушиб қолди. Эгамберди ҳар икковини бир-бирига бойлаб, милицияга олиб келиб топширди ва бўлиб ўтган воқеани айтиб берди. Эгамбердининг қўлидаги жароҳат эса бир ҳафта ўтмай битиб, ўрни ҳам қолмади.

Қисмга кечикиб етиб келган Эгамбердига кўп ўтмай Қизил Юлдуз ордени топшириб, уйига қисқа муддатли отпусका ҳам беришди.

Ҳа-ҳу дегунча ҳарбий хизмат ҳам поёнига етди. Лейтенант Эгамберди район ҳарбий комиссариатига ўз ҳарбий бурчини ўтаб қайтгани ҳақидаги ҳужжатини расмийлаштиришга келди. Бирор соат ўтгач уни ичкарига чақирди. У кириб честь бергач стол ёнида ўтирган майорга ҳужжатларини узатди. Майорнинг ёнида эса капитан ҳам ўтирарди.

Уларнинг ҳар иккиси Эгамбердининг ҳужжатлари билан танишиб чиққач:

— Қизил Юлдуз орденини қандай хизматингиз учун беришган? — деб сўрашди.

— Ана у қоғозда ҳаммаси ёзилган — деди у.

— Уқидик, ўз оғзингиздан ҳам эшитмоқчийдик, — дейишди улар.

— Мақтанишни ёқтирмайман — деди Эгамберди ўнғайсизланиб.

— Шундайми. Бўлмаса бир таклиф бор сизга, ўртоқ лейтенант, — деди капитан.

— Қандай? — деди у.

— Милицияда ишлашни хоҳлайсизми? — деди у.

— Билмадим, очиги, ўйлаб ҳам кўрмовдим, — деди Эгамберди.

— Бизга эса сизга ўхшаган мард йигитлар жудаям зарур.

— Милицияда нима иш қиламан? — сўради Эгамберди.

— Жиноий қидирув бўлимида ёки қоровуллик хизмати, патруллик хизматига ҳам бўлаверади. Нима дейсиз?

— Уйлаб кўриш керак экан, — деди Эгамберди бошини қашиб.

— Вақт берамиз, ўйланг, уйдагилар билан маслаҳатлашинг, яна айтиб қўйиш лозим, шу ҳарбий унвонингиз билан оламиз, офицер бўласиз бизда ҳам, — деди у.

Эгамберди бир оз фикрини жамлаб ҳарбийдан олдинги ишидан кўнгли тўлмагани учун таваккал қилиб:

— Фақат ДАНга кираман. Унга ҳам сизлар ола-сизми? — сўради у.

— Ҳа. Лекин ДАН хизматига ўйлаб кўриш керак. ДАНга кираман деган одамлар жуда кўп. Маслаҳатлашиш керак. — Ичида эса капитан ДАНга кириш осон иш эмаслигини, кадр масаласини бошлиқнинг ўзи ҳал қилишини ўйлаб қолди. Шундай бўлса ҳам:

— Хўп, келишдик, биз уй адресингизни олиб қоламиз, лозим топсак сизни таклиф қиламиз, ҳозирча хайр, — деди у.

— Фақат ДАНга бўлса, — яна такрорлади Эгамберди.

— Келишдик, — деди капитан.

Кўп ўтмай, Эгамбердини ДАНга ишга таклиф этишди.

Лекин унинг ишининг тез ҳал бўлиши Эгамберди билан бирга ДАН бошлиқларини ҳам ҳайрон қилиб қўйган эди. Эгамберди эса Қизил Юлдузимни эътиборга олишди, деб ўйлади. Аслида эса милициянинг катта бошлиқлари телефонда берилган буйруқни бажаришганди, холос.

УША КУНИ

Уша куни Эгамберди онасининг қистови билан кўнглини бир оз ёзиб келиш учун уйдан чиққанди.

Эгамберди аскарликдан қайтгандан бери жуда зерикиб кетди. Уйдаги бир маромдаги ҳаёт худди чопиб кетаётган отнинг бирдан тўхтаб қолишига ўхшарди. Уч-тўрт кун уйда онаси ва акаларининг олдида бўлган Эгамберди кунлар ўтиши билан уйга сиғмай қолди. Олдинига икки-уч ўртоғини кўргани борди. Улар ҳам оила қурган, ўз иш ва ташвишлари билан банд эдилар. Бир-икки кун боғ ишларига қарашиб юрди. Уйдагилардан Қодир акани сўради. Уйдагилар Қодир ака қишда вафот этганини айтишди. Эгамберди уйига фотиҳа ўқигани борди. Ҳеч қаёққа сиғмай қолди. Милициядан эса ҳали-бери дарак келадиганга ўхшамасди. Онасининг гапи билан у мана икки кундан бери шаҳар айланарди. Бир-икки жойга иш масаласида учрашиб ҳам қўйди.

Эгамберди икки серияли ҳинд кинофильмини кўриб уйга қайтаётган эди. Бир соатга яқин бекатда автобус кутди. Автобус ҳайдовчиси ҳам аксига олгандай иш вақти тугаганини баҳона қилиб «машина паркка киради», дея эълон қилди.

Паркка келгунча автобусда Эгамбердидан бошқа ҳеч ким қолмади. Автобусдан тушиб катта йўл четидан шошмай кета бошлади. Кечки салқин тушиб, ҳаво жуда ёқимли эди. Бунинг устига шошадиган иши ҳам йўқ. Очиқ ҳавода, кечки сайл, дегандай бир куйни ҳуштак билан чалиб борарди. Чамаси, уч юз-тўрт юз метрлар юрганида у йўлнинг четида олд қопқоғи очиқ, сут ранг «Волга» машинасига кўзи тушди.

— Бузилиб қолгандир, — хаёл қилди Эгамберди унинг ёнидан ўта туриб. Машинанинг ўнг томонида кимдир энгашиб турарди. Эгамберди ўз хаёли билан бўлиб машинанинг чап томонидан ўтди. Шу пайт:

— Ҳой тўхтаг, — деган қизнинг овози эшитилди.

Эгамберди тўхтаб ўгирилди. Машинанинг ёнида бир қиз турарди.

— Мени кечирасиз, ёрдамлашиб юбормайсизми? — сўради уялинқираб.

— Мен-ми? — сўради Эгамберди.

— Ҳа, ҳа, дастакни айлантириб юборсангиз, илтимос, — деди у.

— Хўп, ҳозир, — деб Эгамберди машина олдига келди ва нима қилди деб сўради.

— Жуда яхши юриб келаётган эди, бирдан мотор ўчиб қолди, энди эса ҳеч ўт олмаяпти, — деди машина эгаси.

Эгамберди машина ручкасини бир-икки айлан-тириб кўргач, «бу билан иш битмайди» деди.

— Вой, энди нима қиламан?— деди қиз.

— Хўп десангиз, моторни очиб тузатиб бераман,— деди у.

— Барака топгур, билсангиз, тезроқ тузатиб беринг, ҳақингизни бераман, — деди у. Эгамберди костюмини ечиб қизга берди ва енгини шимариб ишга тушди. Анчагина унналиб касалини топди.

— Энди калитни буранг-чи, — деди Эгамберди қизга, қиз қўлидаги чироқни ўчириб, кабинага ўтирди ва калитни бураган эди, мотор ишлаб кетди.

— Раҳмат сизга, сиз машина доктори экансиз, дарров касалини топиб тузатдингиз, сизга қанча бе-ришим керак?— деди қиз ва ҳамёнини оча бошлади.

— Пулингиз ўзингизга буюрсин. Мен ўзим шунчаки зериккандай дегандай, — деди Эгамберди ва қўшиб қўйди.— Агар кўнглингиз тўлмаётган бўлса, хизматга хизмат дегандай, мени машинангизда икки бекатга элтиб қўйсангиз етарли, — деди у.

— Вой, майли, марҳамат, ўзим ҳам шу томонга уйга кетаётувдим, уйингизга ҳам олиб бориб қўяман, ўтиринг, — деди қиз шошиб.

Эгамберди қўлини нари-бери артиб, машинага чиқди.

— Машинани яхши тузатаркансиз, — дея гап бошлади қиз.

— Касбим шу...

— Нима иш қиласиз?— дея қиз уни яна гапга тутди.

— Ишсизман, яқинда армиядан келдим, ҳали бирор ишга кирганим йўқ, — деди Эгамберди.

Улар йўлнинг бурилишига етиб келишгач қиз сўради:

— Қаёққа юрай, уйингиз қаерда?

— Шу жойда тушаман, ана бизнинг бекат, — деди у.

— Шу аҳволда кетасизми, уйингизгача олиб бераман, — деди қиз.

— Йўқ раҳмат, мени машинада кўрганлар ўзи ишсиз бўлса, машинада юришини кўринг, деб кулмасин, — деди Эгамберди ҳазилга олиб.

— Раҳмат сизга, — деди қиз.

— Хўп хайр, — деди у ва юриб кетди.

Эртаси куни Эгамберди яна иш қидириш ва кечаги учрашган таксопарк бошлиқларининг «эртага

хужжатларингизни олиб келинг» деган гапи билан кийиниб кўчага чиқди. Автобусга чиқиш учун бекатга етиб келганда ўша жойда кечаги сут рангли «Волга» машинаси турарди.

Эгамберди ўйланиб қолди. Нима қилсин, олдига борсинми? Қиз бировни кутиб турган бўлса, ноқулай бўлмасин, деган ўй билан ўзини кўрмасликка олди. Аммо, шу пайт:

— Кеча сизда менинг озроқ қарзим қолган экан, шуни узай деб кутиб турибман, — деди унга яқинлашаркан қиз.

— Салом, яхшимисиз, — деди Эгамберди ҳайрон бўлиб.

— Ўтиринг машинага, олиб бориб қўяман ва шу билан орани очиқ қиламиз, — деди қиз кулиб.

— Яна бузилиб қолдимми машинангиз деб ўйлабман, — деди Эгамберди ва машинага ўтирди.

— Йўқ, машина яхши юраяпти, мен эса сизни кутиб турибман, — деди қиз.

— Нега? — яна ҳайрон бўлди Эгамберди.

— Кеча уйга бориб, машина билан бўлган воқеани дадамга айтувдим, улар мени койиб бердилар. Шунинг учун ҳам эрталабдан бери сизни кутаётган эдим. Бугун машина сизнинг ихтиёрингизда, — деди қиз шўхлик билан.

— Машинанинг ўзими ёки ҳайдовчиси биланми? — йигит ҳам ҳазиллашди.

— Сиз машина ҳайдашни ҳам биласизми? Ундай бўлса мана менинг адресим, ишингиз битгандан кейин машинани келтириб берарсиз, — деди қиз.

— Танимаган одамга машинани бериб кетаверасизми, қўрқмайсизми? — деди Эгамберди.

— Йўқ, сиз унақа одамга ўхшамайсиз, ёмон одам бўлганингизда бегона одамга яхшилик қилмасдингиз, — деди у қиз.

— Майли, менинг бир жойда учрашадиган ишим бор, олиб бориб қўйсангиз менга сиз ҳам яхшилик қилган бўласиз, — деди Эгамберди.

— Хўп бўлади, — деди қиз ва машинани юргизиб кетди. Улар йўлда боришаркан қиз сўради. Олдин қаерда ишлаган эдингиз?

— Институтда талабаларга маъруза ўқирдим, — деди Эгамберди.

— Вой, сиз домламингиз? Қайси институтда? — сўради қиз.

— Автомобиль йўллари институтида,

— Сиз ҳақиқатан ҳам машина доктори экансиз-да. Машинам касал бўлиб, даволашингиз зарур бўлиб қолса кимни сўраб борамиз?— деди қиз дадиллик билан.

— Ишсиз Эгамберди қаерда туради десангиз, ўша бекатдагилар айтиб беришади.

— Менинг исмим Ҳамидахон, мен ҳам бўлажак докторман, — деди у.

— Демак, ҳамкасб эканмиз, — деди Эгамберди ҳам дадиллашиб.

— Яхши касбингиз бор экану, яна ишсизман дейсиз. Ҳозирги пайтда машиналар кўпайиб, сиз каби ҳунарли одамлар азиз бўлиб қолди, — деди Ҳамидахон ва давом этиб, — институтда ишласангиз диссертация ҳам ёқлаб оласиз.

— Шундоқ қилса ҳам бўлади, лекин институтда маъруза ўқиш менга ёқмайди. Кеча бир таксопарк бошлиғи билан гаплашган эдим, бугун ана шу жойга бормоқчиман. Милицияга ҳам таклиф этишган эди. Лекин, мен милицияга ишга кирсам, фақат ДАНга деб айтдим. Улар ДАНга кирувчилар кўп, яна маслаҳатлашиб хабар қиламиз дейишувди. Шунча кун ўтса ҳам бирон дарак йўқ.

— Қани, мен ҳужжатларингизни бир кўрай-чи, сизни ДАНга олса бўладими, йўқми, дарров айтиб бераман, — деди Ҳамида ҳужжатлар билан танишаркан:

— Мақтабни олтин медаль билан, хўш, институтни Қизил диплом билан, Қизил Юлдуз... Зўрку, лейтенант унвони... яна уларга нима керак экан, ҳайронман. Сизни албатта ДАНга олишади. Ҳеч қандай таксопаркка борманг. Фақат бир оз кутинг. Бугун эса, мен сизни музқаймоқ ейишга олиб бораман, — деди Ҳамидахон.

— Устага музқаймоқ олиб бериб, орани очиқ қилгин деб адангиз айтганмиди ёки шахсий ташаббусингизми?— кулди Эгамберди.

— Адам пул бергин, деган эдилар. Сиз эса пул олмайсиз. Мен шу пулга музқаймоқ олиб бераман, шу билан сиз ҳам куймайди, кабоб ҳам, — деди Ҳамида.

— Ундай бўлса, мен музқаймоқ емайман, — деди Эгамберди.

— Нега сиз бундай битишувдан норози бўлаясиз?— сўради Ҳамидахон.

— Музқаймоқ ейдиган бўлсак, фақат мен олиб бераман. Ойимлар эрталаб, бирорта чиройли қизни

кўрсанг танишиб олгин ва музқаймоқ билан меҳмон қилгин деб, чўнтагимга ўн сўмни солиб қўйгандилар, — деди Эгамберди.

— Ундай бўлса, музқаймоқ билан меҳмон қилинг, — деди нозланиб Ҳамидахон.

ТАЛАБ ҚИЛСА БОЛАСИ...

Ҳамидахон Худоёр Шукуровичнинг яккаю-ягона арзандаси бўлиб, хотини Хурсаной ундан кейин қолатим бузилади, деб туғмаганди. У дунёга келганда Худоёр Шукурович район овқатланиш трестининг бошлиғи эди. Ҳозир эса Марказий Комитетда ишларди. Ҳамида Улғайгунча уларнинг оиласи турли район ва областларда яшаб, пойтахтга келишганига бу йил ўн йил бўлади. Худоёр Шукурович ўз оиласи билан марказдаги казо-казолар яшайдиган даҳадаги тўрт қаватли уйнинг олти хонасини эгаллаб турарди. Шаҳар ташқарисида кўркам чорбоғи ҳам бор эди. Камтарлик билан боғ ҳовли десак, Худоёр Шукуровичнинг кўнгиллари чўкиши мумкин. Бу маскан аслида боғи эрам билан беллашадиган, ўртасида шоҳларнинг саройидан қолишмайдиган икки қаватли қасрсифат бино бор эди. Уни қуришда усталарга бутун лойиҳани Худоёр Шукуровичнинг ўзлари чизиб бергандилар. Қўйинг-чи боғдаги ҳар бир туп дарахтлар қаерда ва қандай оралиқда бўлиши уларнинг амри билан бажарилган эди. «Ярим гектарча келадиган чорбоғнинг бир чети катта анҳорга туташиб кетган. Чорбоғнинг ўзи эса баланд қилиб цемент плиталар билан девор каби тўсилган эди. Кираверишда икки тавақали панжара гулчин темир дарвоза. Ёнида эса пастак қилиб қурилган гараж ва бошқа хоналар бор эди. Шу хоналардан бирида боғ қоровули, хизматкор ва ошпаз яшарди. Анҳорнинг ёнида эса оқ мрамрдан ишланган каттагина ҳовуз ҳам бор. Хуллас, катта бошлиқларга йима лозим бўлса, бу чорбоғда ҳаммаси муҳайё эди.

Худоёр Шукурович икки кун олдин Москвадан қайтиб, тўғри чорбоққа тушгандилар. Самолёт анча толиқтириб қўйганидан, бугун ишга бормаи, дам олдилар. Кечга томон ишхонадан ёрдамчилари келиб, баъзи бир ҳужжатларга имзо чектириб кетди. Кетаётганида:

— Мени катта сўратмадиларми? — деб у ёрдамчисиган сўради ва «йўқ» жавобини эшитгач кўнгли жонига тушди.

Ёрдамчиси ташлаб кетган қоғозларни бир бошдан кўриб бўлган Худоёр Шукурович сочиқни олиб, қовуз томон кетди.

У чўмилиб, ухлаб турганда кун кеч бўлиб қолган эди. Юз-қўлини ювиб келганида дастурхон атрофида қайнонаси ва хотини Хурсаной уни кутиб ўтиришарди. У жимгина овқатини еб, телевизор томоша қилди. Чой ичилаётганда эса:

— Хурсанд, Ҳамидахон кечикиб қолди-ку, — деди овқатга ўтиргандан бери биринчи маротаба гапириб.

— Вой, адаси, келиб қолар, ахир машинада кетган-ку, — деди хотини.

— Қоронғи ҳам тушиб қолди, — гапга қўшилди жавотирланиб қайнонаси.

— Дарвозага телефон қилиб айт. Талъат катта кўчага чиқиб қарасин, — деди Худоёр Шукурович.

Хурсаной айвонга чиқиб, телефонда дарвоза олдидаги хизматкор йигитга Худоёр Шукуровичнинг топширигини айтди.

Шу пайт машина сигнали эшитилди. Ўтирганларнинг ҳаммасини кўнгиллари ёришиб кетди: Ҳамидахон келган эди. У машинани дарвоза олдига қўйиб, чопганча уйга кириб келди ва эшикни очаркан:

— Ассалому алайкум, адажон, — деб дадасининг юзидан ўпиб қўйди, онаси ва бувиси билан кўришаркан:

— Адажон, кечаги топширигингизни тўлиқ бажаролмадим, аммо бирга музқаймоқ едик, — деди.

— Нега тўлиқ бажарилмади? — деди гап нима устида бораётганидан хабардор дадаси кулимсираб.

— Гап шундаки, топган устам музқаймоқни сен олиб берсанг емайман, деб туриб олди.

— Кейин нима бўлди? — қизиқиб сўради отаси.

— Музқаймоқни ўзи олиб, мени меҳмон қилди, жуда қизиқ йигит экан, — деди Ҳамидахон.

— Ростданам, топган устанг қайсарроқ кўринади, — деди дадаси.

— Йўқ, ўзи яхши, дилкаш йигит, гаплашсангиз кўрасиз, — деди Ҳамидахон шошиб.

— Ҳали гаплашамиз ҳамми устанг билан? — деди кулиб дадаси.

Ортиқча гапириб юборганидан Ҳамида қизариб кетди. Онаси ва бувиси ота-боланинг гапини эшитиб.

қайрон бўлиб ўтиришарди. Ҳамидахон эса отасининг ёнига бориб, унинг юзини силади ва ёркаланиб:

— Адажон, энди бир менга ҳам яхшилик қилсангиз,— деди у.

— Қани эшитайлик-чи, — деди отаси.

— Мен ҳам Эгамбердига бир ёрдам берсам бўларди,— деди Ҳамидахон.

— Эгамбердинг ким бўлди яна?— сўради отаси.

— Уша кечаги машинамни тузатган йигит, ҳозир ишсиз юрган экан, шунга бирор ёрдам дегандай...

— Машина тузатишга ҳужжати борми ўзи?— сўради отаси.

— Ҳа, албатта. У мактабни олтин медаль билан, автомобиль йўллари институтини қизил диплом билан тугатган. Армияда икки қуролли бандитни тутгани учун Қизил Юлдуз ордени олган экан,— деди.

— Ия, Эгамбердинг ҳақиқий қаҳрамон экану ишсиз юрибдими? Қаерга кирмоқчи ўзи?— сўради отаси.

— ДАНга, лекин одам кўп дейишадиганмиш, жон ада, бир оғиз айтинг менга қарашли одам деб,— ялинди Ҳамидахон ва қўшиб қўйди.— Фақат ўзи сезмасин, бўлмаса қайсарлик қилиб кўнмайди.

— Сенга йўқ деб бўладими ўзи, бор телефонни олиб кел,— деди Худоёр Шукурович.

ГЕНЕРАЛ ҚАБУЛИДА

Эгамберди кадрлар бўлимидаги капитан билан қабулхонага кириб келганда, у ерда кўҳликкина жувончой дамлаш билан овора эди. Капитан унинг ёнига бориб нимадир деди. У эса қия очиқ турган эшикка қараб имлади ва паст товушда:

— Ўтира турунлар, генерал ҳозир банд,— деди.

Улар юмшоқ курсиларга ўтирдилар. Ичкаридагиларнинг овози янада яхшироқ эшитила бошлади. Эгамберди эса истар-истамас бу гапларнинг мажбуран гувоҳи бўлди:

— Биласизми, буни нима дейишади? Нега гапирмай, мум тишлагандай турибсиз? Буни бузғунчилик, милиция обрўсини тушириш деб баҳолаш керак. Ахир ички ишлар бошқармасининг сизнинг район бўлимингиздан бошқа иши йўқми? Янги бинолар ҳамма ерда қуриб тугалланди. Сизники эса туя гўшти егандай чўзилгани чўзилган.

— Шуғулланаяпмиз, ўртоқ генерал. Фақат қурув-

чилар бекор туриб қолишяпти. Қурилиш материаллари етказиб бермаяпти, — мингиллади жавоб берувчи.

— Сиз нима қилиб ўтирибсиз, бошлиқмисиз ўзи районга? ОБХСС ва ДАН ни нега ишга солмайсиз?

— Ахир улар...— яна чайналди у.

— Гапни калта қилинг. Эртагаёқ қурилиш материалларини бермаётган ташкилотларга ОБХСС ходимларини юборинг, керак бўлса мен ҳам бошқармадагиларни жалб қиламан. ДАН бошлиқларига ўзим айтаман, кўчадан эрталабдан кечгача қанча машина ёғоч, тахта, цемент ўтади, мана шулардан фойдаланиш керак. ДАН бошлиғи ишнинг кўзини биладиган одам, қаранг, ҳеч қанча кун ўтмай янги бинони тиклаб олди. Сиз эса бўшашганингиз бўшашган. Бу билан иш битмайди. Сизга ойнинг охиригача муҳлат бераман. Бинони битказиб, ичига кўчиб кирасиз ва менга ахборот берасиз, боринг, бўшсиз, — деди бошлиқ.

Кўп ўтмай кабинетдан терлаган пешонасини рўмолча билан артиб майор чиқиб келди ва котиба қўлига тутган яхна чойдан симириб:

— Каттанинг кайфияти бузилиб турган экан, — деди ва шапкасини олиб қабулхонадан чиқиб кетди. Шу пайт телефон жириглаб қолди, котиба дастакни олиб эшитди-да:

— Сизлар киринглар, — деди.

Капитан билан Эгамберди ичкари киришди. Капитан салом бергач, қўлидаги папкани оларкан, уларга ўтириш учун жой кўрсатди.

— Хўш, жуда яхши. Нодиров, Нодиров, — деб қўйди ва олдида турган календарга қараб қўйгач сўради. — Оилавий аҳволингиз?

Эгамберди икки акаси ва онаси ҳақида гапириб берди.

— Нима учун кадрдагиларга фақат ДАНга кирман дедингиз? Ҳужжатларингиз, ҳа мана, жуда зўрку, қизил диплом. Қизил Юдуз ордени, уни нима учун беришган? — сўради қизиқиб генерал.

— Армияда, шу иккита безорини... — деди Эгамберди истар истамас.

— Яхши, яхши. ДАНга, албатта, сизга ўхшаган йигитлар керак. Мен розиман. Сизга эса ўртоқ Нодиров, аъло хизмат қилишни ва, албатта, мендан Худоёр Шукуровичга саломимни топширишингизни истайман. Сизларга жавоб, хайр, — деб у ўрнидан туриб қўлини бериб хайрлашди.

Иш битганидан хурсанд бўлган Эгамберди кун бўйи овқатланмагани учун ички ишлар бошқармасидан чиқиб, ўйланиб қолди.

— Тезроқ онамга бу яхши хабарни етказай, уйга-ча оч борсам ўлиб қолмасман, фақат жуда чанқадим-да, қани бир стакан муздеккина газ сув бўлса.

Шу пайт уни биров чақириб қолди, ўгирилиб қараса Ҳамидахон қўлида иккита музқаймоқ кўтариб турибди.

— Эгамберди, бу ёққа келинг, бугун музқаймоқ олиб бериш менинг навбатим, олинг.

— Салом яхшимисиз, ўзимам роса чанқаб турувдим, раҳмат,— Эгамберди қизга астойдил миннатдорчилик билдирди.— Бу ёқларда нима қилиб юрибсиз?

— Кеча туш кўрсам сиз чанқаб милисахона олдида турибсиз. Уқишдан чиқиб, сизни қидириб келавердим,— деди Ҳамида.— Нима, хурсанд эмасмисиз келганимга?

— Йўқ-йўқ, жуда хурсандман, бунинг устига мен ҳозир генералнинг ўзи билан суҳбатлашдим. У мени олишга рози бўлди,— деди шодланиб Эгамберди.

— Ростми? Жуда яхши бўлибди,— деди қиз.

— Ҳа, энди Эгамберди Нодиров ДАН инспектори. Ҳуштакни чалиб, ола таёқни кўтарсам, хоҳлайсизми йўқми, машинангизни тўхтатасиз,— деди йигит ҳавиллашиб.

— Тўхтатмасам-чи, қувасизми? — Ҳамида ҳам кулди.

— Бўлмасам-чи, тутиб олиб мен сизни шундай қийнайки,— деди Эгамберди.

— Сиз дарров бошқача бўлиб кетдингиз, балким сизни ишга олиб генерал янглишгандир,— деди Ҳамида.

— Йўқ.

— Эгамберди, мен бугун охирги рейсда оймлар билан дам олишга Сочига кетаяпман, ҳозир сиз билан хайрлашиш учун келгандим. Истасангиз, олиб бориб қўяман, йўлда гаплашиб кетамиз.

— Хўп, кетдик,— деди Эгамберди ва машинага ўтирди.

НОПОК ОДАМ

Эгамберди оля ой махсус тайёрлов курсида ўқиди ва ДАН инспектори мутахассислиги сир-асрорларидан тўлиқ хабар топди. Уқишни тугатиб келган Эгам,

бердига Умар Одиловни мураббий этиб тайинлашди. Ярим йил бўлдики устози раҳбарлигида йўл назорати катта инспектори бўлиб ишламоқда эди. Устози унга йўл ҳаракати қоидалари бузувчиларига нисбатан муросасиз бўлишни, аини вақтда ҳаракат қатнашчиларини ҳурмаг қилишни ҳам ўргатди.

— Яхши гапга илон инидан чиқади,— деб такрорларди устози.— Йўл, бу жуда муқаддас жой, шунинг учун ҳам у ҳалолликни, покликни ёқтиради, бунинг унутма. Агар нафс балосига учрасанг, ўзингни темир панжара орқасида кўрасан.

Мустақил ишлаганига бир ой бўлганида Эгамберди взводидан Тўлаган исмли ёши каттароқ, дум-думалоқ қорин солган лейтенант Эгамбердига шошмай тур, бирга қайтамиз, деб қолди. Эгамберди унинг оқ рангли «Волга» машинаси борлигини биларди. Машинасида уйга етиб ола қолай деган хаёлда кутди. Кўп ўтмай у чиқиб машинасига Эгамбердини таклиф қилди. Машина қўзғалгач, гап бошлади.

— Укам, ДАНда ишлаётганингга ҳам беш-олти ой бўлиб қолди-а?

— Ҳа, ўқишни ҳам қўшиб ҳисобласак бир йил бўлади,— деди Эгамберди.

— Хўш, ишни ўрганиб олдингми?— сўради яна Тўлаган.

— Ҳа, оз-моз, лекин қийин бўлаяпти,— очигини айтди Эгамберди.

— Бугун қанча пул ишладинг?— тўсатдан гапни бурди у.

— Қанақасига?— Эгамберди ҳайрон бўлиб сўради.

— Ҳали сенга ўргатишмадим? Устозинг ким эди ўзи?— сўради у.

— Умар Одилов.

— Э, Умарали? Тушунарли. Ҳа, у нон емас, ўзи ҳам емайди, бировга ҳам едирмайди. Бошқа одам қуриб кетганмиди устозликка. Акаси, менинг олдимга келмайсанми, ўзим сенга «иш» ўргатардим,— деди кулиб.

Эгамберди Тўлаганнинг бу гапларини эшитиб, ундан нафратланди ва хаёлига Қодир ака билан машинада келаётганда пул олган инспектор тушди. Тўлаган эса тинмай гапирарди:

— Акаси, биз олдинлари жуда зўр ишлардик. У пайтлар машиналар ҳам ҳозиргидай кўн эмасди. Мотоциклга ўтириб, Қўйлиқ томон кетардик. Кўприкнинг нариги томонига ўтиб, мотоциклни кажавасини

очиб қўярдик ва шапкани ўриндиққа қўйиб пастдаги чойхонада ош қилардик. Йўлдан ўтган ўғринча юк ташиётган машиналарнинг ҳайдовчилари ўзи тўхтаб мотоциклъ кажавасига пул ташлаб кетишарди. Тўхтаб пул ташламаган ҳайдовчининг онасини кўрсатардик. Ошни еб, бир оз ухлаб, тиниқиб туриб, мотоциклъ кажавасидаги пулни санаб, бўлишиб олардик.

Эгамберди Тўлаганнинг ҳикоясини тишини тишига босиб эшитди.

— Тўлаган ака, — деди у, — тагингиздаги бу «Волга» ҳам кажава пулиданми?

— Топдинг акаси, бало экансан-ку, — деди у Эгамбердининг киноясини тушунмай.

Шу куни Эгамберди Тўлаган билан қандай хайрлашди, эслай олмайди. Фақат унинг нопоклиги, ёмон одамлиги Эгамбердига ойдин бўлди.

ИГИТ МОЛИ ЕРДА

Эгамберди эрталабки разводдан тўғри ўз постига келди ва биринчи қилган иши пост атрофидаги йўл белгилари, светофор ускуналарини текшириб чиқиш бўлди. Рацияда командирига аҳволни маълум қилгач, елкасига осиб олган планшетни тўғрилаб, йўл ҳаракатини назорат қила бошлади. Бир маҳал чорраҳанинг ўртасида катта юк машинасининг мотори ўчиб қолиб, йўлни тўсиб қўйди.

— Эрталаб машиналарнинг кўпаядиган пайти бошланаяпти, буни тезроқ четга олмаса, транспортлар тиқилиб қолади, — дея кўнглидан ўтказди у ва юк машинаси томон юрди. Эгамбердининг ёрдами билан бошқа машина тўхтатилиб, бузуқ машинани унга боғлашди ва чорраҳани бўшатишди.

Эгамберди бир фурсат машиналар оқимини кузатгач, чорраҳанинг нариги тарафига ўтди ва кузатишни давом эттирди. Чорраҳадаги светофорнинг кўк чироғи ёнишини кутиб турган машиналар ёнидан кўк рангдаги номерсиз «Жигули» чиқиб, қизил чироққа ҳам қарамай катта тезликда чорраҳадан ўтиб кетди. Эгамберди сал олдинга чиқиб, ола таёқни кўтариб, ҳайдовчига тўхташни буюрди. Ҳайдовчи эса музыкали сигнални баланд қўйиб, тўхтамай ўтиб кетди. Эгамберди кейинги постга бу ҳақда хабар берди. У постдан эса «Кўявер, бу машинага тегма, музыкасини чалиб юраверсин», деган жавоб бўлди.

— Нима учун? — ҳайрон бўлиб сўради Эгамберди.

— Кейин айтаман, тушунарлими, — деди нариги постдан.

— Тушунмадим, тушунишни ҳам истамайман, — деди Эгамберди қизишиб.

— Бўлмаса сенга қийин бўларкан, ошна, — деди у.

— Кўрамиз.

Эгамберди тушгача уч-тўрт ҳайдовчини тўхтатиб, бирининг талонини тешиб берди ва қолганларини оғзаки огоҳлантирди.

Эгамберди тушлик қилиб келгач чорраҳада турган жойини ўзгартирди. Шу пайт яна музыкали сигнал чалиб ўша кўк «Жигули» кўринди. Эгамберди ола таёғини силкитиб, қатъий ишора қилди. Ҳайдовчи ҳам шундай бўлишини билгандек, нақ уни ёнига келиб тўхтади.

— Нима дейсан? — дўқ уриб сўради у.

— Йўл назорати катта инспектори Эгамберди Нодиров, — деди инспектор босиқлик билан. — Ҳужжатларингизни кўрсатсангиз.

— Ҳужжатим йўқ, сенга яна нима керак? — деди кўрслик билан ҳайдовчи.

— Бўлмаса машинадан тушинг, — деди Эгамберди.

— Нима, мен-а? Бор-э! — деди-да машинани шаҳд билан юргизиб кетди.

Эгамбердининг қаттиқ жаҳли чиққанидан юзлари докадек оқариб кетди. Кўзларидан ўт чақнади. Узоқлашиб кетаётган машинага қаттиқ тикилди. Машина эллик метрлар чамаси юриб, бирдан тўхтаб қолди. Эгамберди машина томон юрди. Машина эгаси кабинадан тушди, таксини тўхтатиб, унга ўтирганча жўнаб қолди.

Эгамберди машина олдида ҳайдовчини кута бошлади. Лекин ундан дарак бўлмади. Чамаси бир соатлардан кейин у рациядан аҳволни командирга билдирмоқчи бўлди. Рация ҳам аксига олгандай ишламади. У машинани ўриндиққа ташлаб кетилган калит билан ўт олдириб, уни юргизди.

Эгамберди машинани ДАНнинг жарима майдонига (ушлаб келинган машиналар сақланадиган жой) олиб келганда, уни эшик олдида командир кутиб турарди. У кабинадан тушиши билан:

— Эгамберди, қандай ғалваларни бошлаб юрибсан. Кимнинг машинасини ушлаганингни биласанми? — деб сўради у.

— Мен уни икки мартаба тўхтатмоқчи бўлдим. Лекин у тўхтамади. Иккинчи сафар чорраҳадан ўтиб бир оз юргач ўзи тўхтаб қолди. Эгаси машинани ташлаб, таксида кетворди. Биров машинага тегмасин деб, бу ёққа олиб келдим, — деди у.

— Мен сени синаганман, сўзларингга ишонаман, лекин эгаси бошлиғимизга, «мени ДАНдаги бир йўлтўсар тўхтатиб, машинамни олиб қўйди», — деб арз қилди ва сени жазолашни илтимос қилди, — деди командир.

— Вой, ифлос-э, шунчаликка бордим, ким ўзи? — деди Эгамберди аччиқланиб.

— Кабир Қодировичнинг арзандаси, унинг кимлигини кейинроқ ўзинг билиб оласан, — деди командир, — ҳозир машинани мана бу адресга элтиб берасан ва кечирим сўраб қайтасан.

— Бормайман, — деди чўрт кесиб Эгамберди.

— Майли, биринчи сафар ўзим олиб бориб берман, ҳозир сен уйингга кетавер, касал бўлиб қолди деб айтамиз, лекин билиб қўй, кейингисида бунақа ишларни ўзинг бажарасан, — огоҳлантирди командир.

Шу куни Эгамберди уйига жуда бўшашиб, асаблари бузилган бир аҳволда қайтди. Онаси олдига қўйган овқатини ҳам тотиб кўрмай, бир пиёла чой ичиб:

— Бугун жуда чарчадим, — деб ётгани уйга кириб кетди.

НСРМ БОШЛИҒИ ОМАСГА

Ҳисоб машинамиз прогнози тасдиқланмоқда. Боланинг инсон уруғидаги генларнинг ривожланиши ҳозир 75 фоизга етди. Унинг ер шароитида эркин ривожланиши, ердаги ҳаёт лаззатларидан баҳраманд бўлиши туфайли, унда инсонларга хос юксак туйғу туғилди. У бир қизни севиб қолди. Болада яхши ривожланган она уруғ туфайли, унда ҳозир инсонларга хос кучли муҳаббат жўш урмоқда. Бу эса экспедиция программасида кўрсатилмаган эди. Нима қиламиз? Тажрибани тўхтатиб, уни сайёрамизга олиб кетамизми? Унинг хавфсизлигини таъминлаш тобора қийинлашиб бормоқда. Сайёрамиздагилардек ўта кучли бу бола ердаги ҳар хил номаъқулчиликларга аралашиб ўзини хароб қилмаса эди. Қандай чора-тадбир кўрамиз, жавобини тезда хабар қилинг.

Экспедиция бошлиғи Рун,

ЭКСПЕДИЦИЯ БОШЛИҒИ РУНГА

Тажрибани тўхтатманг. Уни кузатишни кучайтиринг, керак бўлса экспедициянинг яна бир аъзосини сафарбар қилинг. Қўриқлаш автомат система назоратини тўхтатинг. У севиб қолган бўлса, уруғдаги ривожланиш жараёни нисбатлари яна ҳам кучайиб кетганидан далолат беради. Демак, янги оила ва яна бир фарзанд дунёга келади. Демак, тажрибанинг учинчи босқичи бошланаяпти. Йигитни кузатишни давом эттиринг, аммо халақит берманг. Тажрибанинг биринчи ва иккинчи босқичидаги илмий кузатув ишлари ёзуви нусхасини автоматик юк кемасида жўнатиб юборинг.

НСРМ бошлиғи Омас.

УРУҒ-АЙМОҚЛАР

Эгамберди дам олиш куни Сочидан қайтган Ҳамидаҳон билан учрашишни ваъдалашгандилар.

Танишганларидан сўнг Эгамбердини қувиб юриб, учрашадиган Ҳамидаҳон, кейинчалик анча ўзини тортиброқ юрадиган бўлиб қолган эди.

— Балки, у мендан совиб қолгандир, — деб ўйларди Эгамберди гоҳ-гоҳида, қиз эса иши кўплигини баҳона қилар ва висол онларини кейинга сурарди.

Икки-уч ой илгари ҳар галгидек учрашув охирида Ҳамидаҳон хайрлашаркан:

— Мени турмушга беришмоқчи, деб қолди. Эгамберди нима жавоб беришини билмай, бир оз эсанкиради, сўнг ўзини тутиб олиб, кулди:

— Қайси бахти кулган йигит экан, у харидорингиз?

— Кабир Қодировичнинг ўғли, Шавкатбек, — деди у.

— Шунақами, табриклайман чин кўнгилдан, — деди Эгамберди унинг қўлини ушлаб. — Мен-чи, мен нима қиламан?

Шу-шу Ҳамидаҳон Эгамбердининг, учрашайлик, деган таклифларини галга солиб юраверди. Телефон қилса, уйда йўқ, дейишарди. Орадан уч ойлар ўтгандан сўнг бир куни Ҳамидаҳоннинг ўзи Эгамбердини йўқлаб ишхонасига келди. Бунинг сабаби бор эди. Бўлажак куёв аварияда ҳалок бўлган эди. Бу воқеани текширгани Эгамбердининг ўзи борган, аммо Ка-

бир Қодировичнинг ўгли эканлигини ўша пайтда билмаган эди, Ҳайдовчидан ҳам ҳеч қандай ҳужжат чиқмаганди. Аммо ўшанда ДАНда ишлаётганидан бери бундай катта йўл-транспорт ҳодисасини кўрмаганди. Бу аварияда Кабир Қодировичнинг ўгли билан яна унинг уч ўртоғи ва бир аёл, жами беш киши ҳалок бўлган эди. Эгамберди рацияда бу хабарни навбатчидан эшитиб, тезда воқеа содир бўлган жойга борди ва қўлланмада кўрсатилгандек ўша жойни қўриқлади ва гувоҳларни суриштириб топди. Навбатчи қисмнинг бригадаси етиб келгач, уларга қарашиб юборди ва кўп нарсаларнинг гувоҳи бўлди.

Катта йўлнинг четида тўхтаб турган МАЗ юк машинасига унинг орқасидан катта тезликда келиб «Жигули» машинаси урилган ва унинг остига кириб кетган эди. Урилган машинани текшираётганда пулга тўла қора дипломат ва ўн килограммча келадиган наشا топилган эди. Ҳамма ёзиб-чизиш ва гувоҳлар билан овора эди. Шу пайт авария бўлган жойнинг шундоқ яқинига вертолёт келиб қўнди. Ундан ички ишлар бошқармасининг бошлиғи муовини ва яна бир граждан кийимидаги одам чиқди. Авария бўлган машинани кўздан кечириб чиқишгач:

— Тамом бўлибди, — деб қўйишди.

Уларнинг буйруғи билан авария бўлган машина четга олиниб, вертолётга осилиб, уни тезлик билан олиб кетилганди. Эртаси куни эса газетада Кабир Қодирович номига таъзия эълон қилинди, буни ўқиган ДАНдаги йигитлар:

— Кабир Қодировичнинг арзандасидан қутулиб-миз, ўзи банги эди, худо раҳмат қилгур, — деб кулишганди...

Шуларни хаёлидан ўтказаркан, Эгамберди орқасидан келиб қолган Ҳамидахонни ҳам сезмай қолди.

— Нималарни шунчалик ўйлаб, хаёлга толдингиз? — деди у кўришаркан.

— Очиғи, сизни, — деди у яширмай.

— Мени? Ростданми? Ундай бўлса мен сизни бир жойга олиб бораман, фақат йўқ демайсиз, келишдикми? — деди у нозланиб.

Эгамберди соғинганидан бугун Ҳамидахон нима деса шуни бажаришга тайёр, ҳатто дунёнинг нариги чеккасига бошласа ҳам кетаверадиган ҳоли бор эди. Аммо Ҳамидахон уни шаҳар ташқарисидаги боғ ҳовлисига олиб келди ва ойиси, бувиси билан таништирди. Аслида бу учрашувни дадасининг ўзи ташкил

қилган бўлиб, улар келишганда дадаси ҳали ишдан қайтмаган эди. Ҳамида Эгамбердини зериктирмаслик учун иккинчи қаватдаги айвонда теннис ўйнашга таклиф қилди. Аёлларнинг гапидан қутулгани учун Эгамберди унга бажонудил розилик билдирди. Улар бир оз теннис ўйнамаслариданоқ онасининг овози эшитилди:

— Ҳамида, пастга тушинглар, аданг келдилар.

Икки ёш пастдаги катта қандилли меҳмонхонага кириб келишганда кенг стол атрофида Ҳамидахоннинг оила аъзолари ва яна икки бегона киши ўтирарди. Улар саломлашдилар. Ҳамидахон эса ёши каттароқ сочлари оппоқ оқариб кетган, барваста кишининг ёнига келиб, уни юзидан ўпаркан таништирди:

— Бу менинг адажоним, Худоёр Шукурович.

Эгамберди сал қизариб, хонадон соҳибининг олди-га бориб қўл олишиб саломлашди ва ўзини таништирди.

Ҳамидахон эса иккинчи одам билан таништирди:

— Кабир Қодирович, фамилиялари Рўзиев. Илгор колхознинг раислари, менинг тоғажоним бўладилар. У шундай деб унинг ҳам юзидан ўпиб қўйди ва давом этди. — Комилов Собит Аъзамович, ички ишлар министрининг ўринбосарлари, шундайми, ўртоқ генерал?! — деди қўлини чаккасига қўйиб. Ўтирганларнинг ҳаммаси Ҳамидахоннинг бу қилигидан роса кулишди. Эгамбердининг эса тили айланмай қолди. Кейин бир оз ўзини тутиб: «Катта лейтенант Эгамберди Нодиров» деб у билан сўрашди. Эгамбердининг эсанкираб қолганини кўриб, Худоёр Шукурович:

— Собитжон, агар формангни кийиб келганингда, билмадим, меҳмонимизнинг ҳоли нима кечарди, — деб кулди, — Эгамбердини ёнингга ўтказ, ҳар ҳолда бир-бирларингни биздан кўра яхшироқ тушунасишлар.

Ҳамидахон билан Эгамберди генералнинг ёнига ўтиришди ва шу билан суҳбат бошланиб кетди. Бир-икки пиёла чой ичишгач, Кабир Қодирович Эгамбердини гап орасида сўроққа тута бошлади. Қаерда тугилганию, кимнинг ўғли, ота-онасининг иш жойлари, ака-укасини суриштириб кетди. Қолганлар эса унинг гапини бўлмайд жимгина ўтиришди. Савол-жавоб тугагач, Ҳамидахоннинг адаси гап бошлади:

— Гап билан бўлиб, қорин очганини ҳам сезмай қолибмиз, онаси, овқатингни келтир, — деди.

Овқат устида эса Собит Аъзамович ҳар хил гапларни гапириб, кулдириб ўтирди ва баъзида қизик

воқеаларни айтиб, Эгамбердидан унинг фикрини суриштириб ҳам қўйди. Улар Эгамбердини ҳақиқий синовдан ўтказишаётган эди. Икки ёш овқатдан кейин ташқарига чиқиб кетишди. Ичкарида эса ҳақиқий суҳбат энди авж олиб кетди. Утирганларнинг ҳар бири Эгамберди ҳақидаги таассуротларини билдиришга шошилдилар.

— Чиройликкина йигит экан, — деди Ҳамидахоннинг онаси.

— Жиянимнинг диди ёмон эмас, — деб қўйди тоғаси.

— Анча билимли, дидли йигит экан. Бироқ... — деди Кабир Қодирович. — Ҳеч қиси йўқ, камбағал бўлса ҳам орли ва ақлли йигит кўринади, рости бу йигит менга ўз ёшлигимни эслатади. Менга маъқул бўлди. Тўйга розилик берсак ҳам бўлар.

— Сизчи, онажон, нима дейсиз? — сўради Ҳамиданинг дадаси.

— Менга ҳам бу йигит ўз камтарлиги билан ёқди. Сен ҳам уйланганингда, шу йигитга ўхшаб камбағал эдинг, аммо ақлинг жойида эди, йигит моли ерда дейишади, сен ҳам қайнотанга ўхшаб, унинг пешонасини силасанг ўғлим десанг у ҳам обрўда сендан кам бўлмайди. Йигит кишининг ақли бўлса, молдунё ўзи келади. Жон болам, мен ҳам рози, бошлайбер тўйни, — деб фотиҳа қилди.

Эгамберди уйга келгач, онасига танишган қизи Ҳамидахон ҳақида гапириб берди. Уларнинг уйига боргани, унинг ота-онаси ва қариндошлари билан танишганини айтди. Уғлининг гапини эшитиб онаси:

— Қиз ақлли, одоблими, ота-онаси яхши одамларми ўзи? — деб сўради.

— Ҳамидахон одобли қиз, ойи, туғруқхонада врач бўлиб ишлайди, ота-онаси ҳам тушунган, бамаъни одамлар экан. Тоғаси бизда катта амалдорлардан бири. Уни генерал дейишади. Ҳали борсангиз ўзингиз кўрасиз, — деб онасига Эгамберди уларни мақтаб қўйди.

— Қиз врач бўлса яхши, отаси нима юмуш қиларкан, онаси-чи? — сўради Ҳанифа хола.

— Катта идорада бошлиқ, — деди Эгамберди, нима деб тушунтиришни билмай, — аммо амалдорга ўхшамайди, худди оддий одам кўринди менга.

— Мен акаларинг билан маслаҳатлашиб кўрай, яна бунинг устига сенга атаб солаётган уйимизнинг энди пойдевори битди, келинни қаерга туширамиз?

Кузгача қарз-қавола қилиб иморатни битириб олсак, тўйни қайси пулимизга қиламиз? Мен Дилбар опанг билан бир гаплашиб кўрай, у бир оз қарз бериб турармикан, ахир узилиб кетармиз. Айтишадик-ку, қарз узилар, хотин ёнга қолар деб, — кулди онаси.

— Йўқ, қарз олиб уйланмайман, аввал иморат битсин, кейин кўрармиз, — деди Эгамберди.

Эгамберди хаёлан Ҳамидахоннинг уй-жойлари, уларнинг ҳаёт тарзларига ўзлариникини солиштириб кўрди. Фарқ эса еру осмонча эди. Эгамберди бу нарсаларни иккинчи даражали деб ўйлар ва Ҳамидахон кўз олдига келганда, улар унутиларди. Эгамберди онасининг гапларини бир оз мулоҳаза қилиб, висол онларини интиқлик билан кутишга қарор қилди.

Ҳанифа хола Эгамбердининг ёнида бир оз ўтириб, суҳбатлашди ва «ётақол, болам» деб Дилбархонларникига чиқиб кетди. Икки аёл ярим тунгача дардлашиб ўтирдилар. Гап орасида Ҳанифа хола Эгамбердининг тонган қизи, уни ота-онаси ҳақида, уй-жойлари ҳақида гапириб, уни уйлантириш тараддудига тушиб қолганини, аммо келинга атаб қурилаётган уй битмаётгани, қўли бир оз калталиқ қилаётганини айтиб, Дилбархондан ёрдам беришини сўради.

— Ўзим туққан болам бўлса ҳеч қарз сўрамасдим, аммо Эгамбердим учун кўчага чиқиб гадойчилик қилишга ҳам тайёрман, — деб йиғлаб юборди Ҳанифа хола.

Эгамбердини бир ҳафтадан кейин взвод командири этиб тайинлашди. У бошчилик қилаётган взвод асосан шаҳар четидаги катта район ҳудудида хизмат қилади.

Эгамберди тушдан кейин йигитлари хизмат қилаётган постларни айланиб, ишни текширди, қоронғи тушганда шаҳарга кираверишдаги катта йўлга чиқди.

Автомобилдан тушиб, таёқчани қўлига олди ва машиналар оқимини кузата бошлади. Машиналар асосан рейс автобуслари, гоҳ-гоҳида бир-иккита енгил, юк машинаси ўтарди. Шу пайт йўлдан тезлик билан шаҳар томон келаётган сув сепадиган машина унинг диққатини тортди. «Сув тўлғазиб келаётган бўлса керак», деб кўнглидан ўтказди у. Лекин ҳар сафаргидек унинг пуркагичларидан сув оқиб турмасди.

— Шаҳар номерини таққан машина у ёқларда нима қилиб юрибди, текшириб кўриш керак, — кўнгли-

дан ўтказди Эгамберди ва унга тўхташни ишора қилди.

Машина ундан ўн-ўн беш метрлар узоқроқ бориб тўхтади. Эгамберди шошилмай машинага яқинлашди. Машинанинг ҳамма ёғи чанг, лой сачраган, аммо номери ҳозиргина артилгандай ялтираб турарди. Ҳайдовчи қўлида ҳужжатлар билан машинадан тушиб, унинг олдига келди. Эгамберди ўзини таништириб, саломлашгач машинанинг ўнг томонига ўтди ва ҳужжатларини синчиклаб кўрди.

— Ҳўш, қаердан келаяпсиз? Йўл варақангизда шаҳар ва район деб кўрсатилган. Сувни райондан ташийсизми? — сўради Эгамберди.

— Ҳа, сувга борувдим, насос ишламай қолди. Шунинг учун бўш қайтаяпман, — деди хотиржамлик билан ҳайдовчи.

Эгамберди ҳужжатларга яна бир қараб олди-да, машинага яқинлашди ва:

— Демак, машина бўш келаяпти?! —

— Бўш, бўш, — деди кулиб ҳайдовчи — Фақат ҳаво...

— Ҳаво ҳам шунчалик оғир бўладими, қаранг машина рессорларини эгиб юборибди-я, — деди Эгамберди киноя билан ва ҳайдовчига рессорларни кўрсатди.

Ҳайдовчи қўлга тушганини сезиб:

— Шу бир оз тирикчилик деб... Бу машинани нотўғри фойдаланганимиз жаримаси, — деб Эгамбердига ўн сўмлик пул узатди.

— Пулни киссангизга солиб қўйинг — деди Эгамберди. — Қани машинага чиқиб ичидагини бир кўрсатинг-чи. Кейин гаплашамиз.

Ҳайдовчи Эгамбердини кейин гаплашамиз деганига келишамиз деяпти, деб ўйлаб, ҳозир деганча ёшига ярашмаган бир чаққонлик билан цистерна устига чиқди ва қопқоғини очди. Бир оз тимирскилаб бир той атлас чиқариб Эгамбердига кўрсатди.

— Шунча атласни бир ўзингиз ўмариб келаяпсизми ёки? — сўради Эгамберди.

— Қизиқсиз-а, мен ким — оддий шофёр... бунинг эгаси бор ана ўзлари ҳам келиб қолдилар, ўзлари билан гаплашинг, — деди у.

Шу пайт йўл четига янги «Жигули» машинаси келиб тўхтади ва қориндор, барваста бир киши тушиб келиб Эгамберди билан сўрашди.

— Машинадаги атлас тойлари сизникими, ҳужжатини кўрсатсангиз, — деди Эгамберди.

— Транспорт топа олмай кира қилган эдим, мана ҳужжатлари, молни эртага шаҳарда очиладиган район ярмаркасига олиб кетаяпман.

— Яхши, лекин бир оз кутасиз, ҳужжатларингизни текшириб кўрамиз, машинани ҳозир ички ишлар бўлимига олиб борамиз,— деди у.

Ишнинг бундай чаппа кетишини кутмаган ҳалиги одам ёнидаги ҳайдовчига четроққа ўтиб туришини тайинлаб, Эгамбердига ялинди:

— Акаси, ҳужжатлар ҳаммаси жойида, биз ҳам узоқ йўл босиб чарчаганмиз. Уша бир той атлас биздан сизга совға бўлсин, бизни кўп қийнамай қўйиб юборинг.

— Садақага келган атласдан кўйлак киядиган хотиним ҳам йўқ, қани кетдик,— деди Эгамберди.

Тортишиб ўтириш бефойдалигини сезган атлас эгасининг жаҳли чиқди:

— Обор оборадиган жойингга, текшириб кўравер,— деди.

Эгамберди атласни ички ишлар бўлимига олиб келиб топширди ва ёзма равишда ахборот берди. Эртаси куни ишнинг натижаси билан қизиқди. Атласларни ва ҳайдовчининг ҳужжатларини қабул қилиб олган ходим эса «ҳаммаси тўғри экан, биз уларни жўнатиб юбордик» деди.

Эгамберди ички ишлар бошқармасига яна ёзма ахборот берди. Икки кундан кейин уни ДАНнинг бошлиғи йўқлатди. Хонага кириб келиши билан:

— Сен ўзинг қандай одамсан? Ушлаб келдингми тамом, сенинг ишинг шу билан тугайди, текшириш бошқаларнинг вазифаси. Ҳамма ўз юмуши билан шуғулланиши керак. Ёзишни бас қил,— деб койиди.

— Атласлар ўғирланганлиги кўриниб турибдику!— деди Эгамберди.

— Биз сени командирликка кўтариб, янглишган эканмиз. Ҳали ҳам кеч эмас, хатони тўғрилашимиз мумкин. Шу гаплардан ўзингга хулоса чиқариб ол. Бор, энди кетавер,— деди жаҳл билан бошлиқ.

— Унда министрликка мурожаат этаман,— деди Эгамберди бурилиб, кабинетдан чиқиб кетди.

Эрталаб ишга келганида ДАН бошлиғи унга министр ўринбосари ҳузурига тезда етиб боришни буюрди.

Эгамберди қабулхонага кирганда котиба, «сизни кутиб ўтирибдилар», деб генерал ҳузурига киритиб юборди. Каттакон стол ортида генерал формаси кий-

ган, Ҳамидаҳоннинг тоғаси Собит Аъзамович кулим-сираб ўтирарди. Эгамберди салом бериб, ўзининг келганини қоида бўйича баён этди. Генерал эса ширинсўзлик билан:

— Ия, Эгамберди, салом-салом. Қалай, акаси, хизматлар яхшими?— деди. — Бу сизмидингиз, мен эса тўполончи йигит ким экан, деб роса бош қотирибман. Сизни кўрмаганимга ҳам анча бўлиб қолди-а! Ростдан, тўйларинг қачон, жиян?

— Ҳа, шу, — чайналди нима дейишини билмай Эгамберди.

— Тезлатиш керак. Нима ёрдам берай, айтаверинг. Бу ишларни ўзим тинчитаман. Бошлигингиз билан ҳам келиштириб қўяман. Фақат тўйни тезлаштиринг. Бошлигингиз тўйларингизда хизмат қилади. Ахир унинг Худоёр Шукуровичга ихлоси баланд. Билмаганда, унга ўғил бўлаётганингизни, бўлмаса у бундай муомала қилмасди. Мен ҳам тўйларингга атаб, сизга махсус унвон берилишини тезлатаман. Ахир, биттаю-битта жиянимнинг ёнида камида капитан юриши керак-да. Хўш, яна сиз билан хотиржам гаплашамиз, ҳозир хизматингизга бораверинг, — деди генерал.

Эгамбердини генералнинг салобати босдими, ё у Ҳамидаҳоннинг тоғаси бўлгани учунми, ҳар қалай кечаги гапдан оғиз очмай хонадан чиқиб кетди.

ЎҒРИНИ ҚАРОҚЧИ УРДИ

Собит Аъзамович телефонда ким биландир бир оз қаймоқлашиб олгач, охирида:

— Сизга тўғри айтишибди, тўй кейинги ойнинг биринчи якшанбасига белгиланди. Областдаги ўртоқларга ҳам айтиб қўясиз. Худоёр Шукуровичнинг ўзлари яна айтарлар, лекин мен сизга шошиб қолманг, деб олдинроқ билдирдим. Виласиз-ку, уларнинг бу яккаю-якка фарзандлари. Хўп, майли тўйда кўришгунча, соғ бўлинг, — деб у дастакни қўйди. Шу пайт котиба қизинг:

— Кабир Қодирович келдилар, — деган овози эшитилди.

— Кирсинлар, — деди генерал.

Хонага бир нарсадан қўрққандай, кўзлари олакуда бўлиб Кабир Қодирович кириб келди.

— Ёрдам беринг, Собитхон уйим куйди,— деди кўзига ёш олиб.

— Нима гап, тинчликми, бундоқ тушунтириб гапиринг,— деди генерал унга чой тутиб.

— Уйимни ўғрилар уриб кетишди, тезроқ бирор чорасини кўринг,— деди у яна йиғламсираб. — Шу бугун соат ўн иккилар атрофида, уйимга бир одам келиб, «Кеннойи, мени Кабир акам юбордилар. Қолхозни Москвадан келган ОБХСС босди, ҳозир барча оморларни муҳрлаб ҳаммасини текширишяпти. Мени Кабир акам бир четга чақириб, «Кеннойингга бориб айт, ҳамма керакли бойликларни қўшниларникига яширсин, ёки бирон қариндош-уруғиникига вақтинча олиб бориб қўйсин. Ҳали замон уйга ҳам келиб, обиска қилишлари мумкин»,— дедилар. Тезроқ ҳаракатингизни қилинг. Мен кетдим, бориб Кабир акамга учрашай», деб жўнаб кетибди. Келинингиз эса ҳамма тилла асбоб, тақинчоқлар, пулу заёмларни чамадонга солиб, сингисиникига олиб бориб яширмоқчи бўлибди. Кўчага чиқса, эшик олдида милиция ходими билан икки киши кутиб туришган экан. Улар хотинимни тўхтатиб:

— Кабир Қодировичнинг уйларини обиска қилгани келганмиз,— деб ҳужжат кўрсатишибди, қўлидаги чамадонни олиб машинага қўйишибди. Хотиним эса қўрққанидан ўзидан кетиб қолибди. Уни суяб ичкарига олиб киришибди. Милиционерни унинг олдида қолдириб, ўзлари машинада кетишган. Бир оз ўтгач бошқа машина келиб, милиционерни чақирибди у эса «сиз ҳам кийиниб чиқинг. Бироз озиқ-овқат олинг. Бирга кетасиз», деб хотинимни уйга киргизиб юборибди. Хотиним кийиниб чиқса, улар кетиб қолишган экан. Энди мен нима қиламан? Ҳамма нарсамдан ажралдим-ку?

— Вой қирриқлар-э, роса кинодагидек бошлашибди-ку,— деб кулди генерал.

— Куласиз-а, бу каззоблар мени хонавайрон қилишди-ку,— деди Кабир Қодирович куюниб.

— Қанча нарсани олиб кетишибди ўзи?— деди генерал.

— Ҳа энди, шу топган-тутганимиз, бироз пул ва...— деди у, очиғини айтишга ботинолмай.

— Арзимаса мени овора қилманг, сиз ҳам кўп азият чекманг, ўрни тўлиб кетар,— уни юпатмоқчи бўлди генерал.

— Э, йўқ, — деди шошиб раис худди генерал ёпди-ёпди қилиб юборадигандай.

— Бўлмаса айтинг, тахминан ҳаммаси неча сўмлик? — деди у.

— Шу уч юз эллик-тўрт юз мингга бориб қолар, — деди у бошини қашиб. Шунда ҳам у олдирган бойликнинг нақ ярмини айтган эди.

— Уҳ-ҳў. Сал кам ярим миллион, кўп-ку, — деди у шошиб ва телефон тугмачасини босди...

РҲИХАТ

Эгамберди билан Ҳамидахоннинг тўйлари шаҳардаги энг катта ресторанда ўтказилди. Ҳанифа хола-нинг илтимоси билан тўйдан бир кун олдин маҳаллада наҳорга катта қозонда ош дамлаб, эл-юртга тортилди. Ҳанифа хола тўйнинг ресторанда ўтказилишига асти рози бўлмасди, лекин қуда томоннинг илтимоси, кейинчалик талаби билан рози бўлди ва сўраганларга:

— Ҳозир янгича замон, замонасига яраша икки ёшнинг истаги шу бўлса, мен тўсқинлик қилмайман, ҳозир кўпчилик шундай қилаяпти-ку, — деб жавоб қиларди. Дилида эса сурнай навосию, ноғоранинг така-тумлари остида келинни чимилдиққа киритишни орзу қилган эди.

Тўйга рестораннынг энг катта зали сотиб олинган эди. Икки минг сўм пулни Эгамберди тўлади. Келин-куёвни иззат-ҳурмат билан тўрга ўтказишди. Ҳанифа хола ва Набижон алоҳида тайёрланган, тўй залининг кираверишида ўрнатилган қудалар столдан жой олишди. Тўй залида эса, меҳмонлар келмагани учун жимжитлик ҳукм сурарди. Бир оз ўтгач залга Ҳамидахоннинг адаси Худоёр Шукурович ва унинг хотини кириб келишди. Кетма-кет Собит Аъзамович хотини билан ташриф буюрди. Улар катта гулдаста билан тилла тақинчоқлар солинган қутичани келиннинг онасига тутқазишди.

— Санобархон, яхшиям эртарақ келдингиз. Ҳозиргина поччангиз йўқлаётган эдилар. Сизга зарур хизмат бор экан.

— Жоним билан, нима қилай? — деди у.

— Меҳмонлар олиб келган тўёналарни рўйхат

қиларкансиз. Фақат адаштириб юборманг. Поччангиз бундай масъулиятли ишларни сизга ишонадилар.

— Тузук, режалигина экан қудаларимиз, олмоқнинг бермоғи ҳам бор-ку ахир, — деб кўнглидан ўтказди Ҳанифа хола.

— Хўп бўлади, — деди Санобар.

Бирин-кетин кириб келаётган меҳмонлар олдин Худоёр Шукурович билан кўришиб, тўй билан табриклашар ва совға-салом тутқазिशарди. Худоёр Шукурович эса уни Санобарга топшириб, совға эгасининг исмини айтарди. Санобар ҳам эпчиллик билан рўйхатта навбатдаги меҳмоннинг номини ва совға нима-лигини ёзиб қўярди.

Айтилган одамларнинг ҳаммаси келиб, тўй зали тўлди. Меҳмонларнинг кети узилгач Худоёр Шукурович бир ошнаси ҳамроҳлигида чекиш учун четга чиқди. Санобар ҳам ёзишдан бўшагани учун қўлидаги очиқ дафтарни Ҳанифа хола билан қудалар олдига столга ташлаб:

— Мен келин-куёвлар столдан бир хабар олай, тузукроқ ясашибдимикин, — деб ўша томонга кетди.

Ҳанифа хола келган меҳмонлар кўплигини, улар олиб келган совға-ю, тўёналарни кўриб, хаёли қочиб ўтирарди. У ўғли Набижонга қаради, у ҳам бир ҳолда ўтирарди. Ҳанифа холанинг кўзи столга ташлаб кетилган дафтарчага тушди. Дафтарчада эса 417 рақами турар, унинг ёнида Жиззахдан, «Олимжон 3 минг сўм» ёзуви бор эди. У рўйхатнинг тепароғига қаради. Икки, уч, яна икки, уч, минг сўмлар битилганди. Ҳанифа холанинг эси чиқиб кетди.

Ҳанифа холанинг хаёли келин-куёвлар кириб келиши билан бошланган олағовурдан бўлинди. У ўғлининг тўйини қанчалик орзиқиб кутган эди. Уғлини куёвлик либосида кўриб Ҳанифа холанинг кўзидан ёш чиқиб кетди.

Эртасига эрталаб келин салом Ҳанифа холанинг ҳовлисида бўлиб ўтди. Йиғилганлар ўз совғаларини беришиб, келин саломини олдилар. Дилбархон эса бир жуфт олтин билакузукни келиннинг қўлига тақиб қўйди. Келин тарафидан келган хотинлардан бири:

— Бор экан-ку, куёвнинг тузукроқ одами, — деб қўйди.

Икки-уч кундан кейин келин-куёв тўй саёҳатига Уртаер денгизи сайрига отланишди. Хайрлашиш учун Эгамберди Ҳамидахон билан қайнотасиникига борди.

Бироз гаплашиб ўтиришгач, Худоёр Шукурович Эгамбердини боққа таклиф этди.

— Биз эркакларнинг алоҳида гапимиз бор,— деди кулиб. Улар бошқа хонага ўтишгач, қайнотаси: «Ўғлим, ҳамма гапни гаплашиб олдик, лекин уларнинг олдида»... деб пижамасининг чўнтагидан бир боғлам эллик сўмликни олиб, Эгамбердининг қўлига тутқазди. — Буни олиб қўй, керак бўлади. Сен ахир хотининг пул сарфлашини хоҳламайсан-ку, тўғрими? Ҳа, баракалла! Сен ҳам энди менинг ўғлимсан. Ҳамма топган-тутганларим сенларники!

Эгамберди: «Йўқ керакмас»,— дея қўлини қайтарган эди, қайнотаси: «Мен хафа бўламан, буни Ҳамидахонга сарфлайсан, аёллар тақинчоқ ва латталарга ўч бўлишади. Сен эса буни тушунишинг керак», деди. Эгамберди ноилож қолди.

— Айтганча, давом этди Худоёр Шукурович,— Москва орқали кетасизлар, мана бу дипломатни Москвага ташлаб ўтасизлар, оғирлик қилмайдимиз?

— Йўғ-э,— деди у қизариб.

— Яхши, мана керакли кишининг адреси, телефон номери эса қоғознинг орқасида. Кириб ўтириш шарт эмас уйига, телефон қилсанг ўзи олиб кетади. Қоғозни яхши ўқиб, ёдлаб ол, телефон номерини ҳам кейин менга қайтариб бер, шунда тинчроқ бўлади. Дипломатда ишга тааллуқли баъзи бир ҳужжатлар бор, эҳтиётлаб топшир. Мен ҳам телефон қилиб қўяман. Энди эса хайр. Сафарингиз беҳатар бўлсин,—дея қайнотаси Эгамбердининг қўлига дипломатни тутқазиб хайрлашди.

ҚУТИ

Эгамберди тўй саёҳатидан кейин биринчи кун чиқиши эди. Ҳар доимгидек, ўзи бошчилик қиладиган вазодадаги йигитларни хизмат постларга тайинлаб, ўзи ҳам бирга ишламоқчи бўлди. У машинага ўтириб қараса, бензин тугаб, қизил чироқ лип-лип ёниб қолган эди. Олдин ёнилғи олишга қарор қилди. Бензинни тўлдириб чиққан Эгамберди, шаҳар четидаги постни мўлжаллаб кетаётган эди, йўлда турган ДАНдаги биринчи устози Умар акага кўзи тушиб қолди. У машинасидан тушиб келаркан:

— Ассалому алайкум, Умар ака,— деб қўл бериб кўришди.

— Э, куёв тўра, омонмисан?— деди Умар ака.

— Соғлирингиз яхшими, тўйга келмадингиз?— деди Эгамберди.

— Шу, акаси, ишлар билан бўлиб, — деб чайналди у. Ҳақиқатда эса у тўйга бормоқчи эди, лекин бошлиқлар Эгамбердининг ДАНдаги ўртоқларидан бешолти йигитни тўйга юбориб, қолганларига, «ўзинглар тўйдан кейин алоҳида ўтирасанлар, тўйда раҳбарлар бўлишади, ноқулай» деб юборишмаган эди.

— Бормаганингиз учун сизни келиноним билан алоҳида таклиф қиламан, — деди Эгамберди.

— Хўп, албатта бораман, — деди Умар ака.

— Бу жойга ўтиб қолибсиз?— сўради Эгамберди.

— Ҳа, энди шу, акаси, — яна чайналди устози.

— Тинчликми ўзи?

— Сен саёҳатда юрганингда, мени командирликдан бўшатишди, — деди оғир сўлиш олиб Умар ака.

— Нимага?

— Сабабини ўзим ҳам билолмадим. Командиримизнинг гапига қараганда ташкилотчилик қобилиятим йўқ экан.

— Ахир мен бугун эрталаб йўл-транспорт ҳодисалари таҳлилини кўрдим-ку, взводингизга бириктирилган территорияда авариялар сони камайган эди-ку! Ёки бирорта инспекторингиз пул олиб қўлга тушгандими?— сўради Эгамберди.

— Э, йўқ. Менимча гап бошқа ёқда бўлса керак. Янги командирликка ўтказишган кунлари, бошлиғим четга чақириб олиб: «Шанба кунига иккита қутида турли масаллиғлар харид қилиб, тайёрлаб қўйинг, олиб борадиган жой чиқиб қолди» деган эди. Мен ҳам йўқ демай олган маошимни сарфлаб, айтганини харид қилиб қути тайёрлаб қўйдим. У шанба кунги келиб олиб кетди, раҳмат ҳам демади. Ойнинг охирида яна шундай иккита қутича тайёрлайсан деди. Мен пулим йўқлигини айтдим, у эса кулиб: «Ҳазилни ёқтирмайман, пулинг бўлмаса, инспекторларга сочиб юбор харажатни, аммо қутича шанбага тайёр бўлсин, — деди. Мен эса иккита қутича ўрнига биттасини ўз пулимга олиб тайёрладим ва у келганда: «олтмиш сўмлик харажат бўлди» дедим, у эса «яхши, кейин келишамиз, қолган биттасини Тўлагандан оламан», — деб пул бермай кетиб қолди. Шу сабаб бўлдимиз ёки олдинги ойда бошлиғимизнинг танқиди сабаб бўлдимиз, билмадим, устозинг яна эски жойида, — деб кулди Умар ака.

— Хафа бўлманг, яна ҳаммаси жойига тушиб ке-

тади, — деди Эгамберди нима дейишини билмай.

— Йўқ, энди таклиф этсалар ҳам, ўзим истамайман. Айтмоқчи, менга қара, сен ҳам қутича тайёрладингми ўзи? — сўради Умар ака.

— Йўқ, ҳали ундай топшириқ олмадим, аммо менга шундай дейишса, жавобини билиб бераман, — деди у.

— Ҳа, сенга осон. Улар ҳам эсини еганларича йўқ. Кимсан Худоёр Шукуровичнинг куёвларига қутича тайёрла дейишадими?!

— Қўйинг-э, — Эгамберди устозининг киноясидан ўнғайсизланиб хайрлашди.

НСРМ БОШЛИҒИ ОМАСТА

У ерликлар вақти билан вояга етиб, севган қизга уйланди Уруғдаги генлар ривожланиш нисбати ҳозир 90 фоизни ташкил қилмоқда. Тажрибанинг учинчи босқичи бошланди. Аммо, йигитнинг қилаётган ишлари ва бажарадиган вазифаси биз учун катта қийинчиликлар туғдирмоқда. У хотини туфайли ёмон одамлар таъсирига тушиб қолиш хавфи бор эди. Лекин, тарбияланган муҳити туфайли эзгуликка, ёмонларга нисбатан мурасасиз бўлишга интилиш пайдо бўлиб, уларга қарши нафрат уйғонди. У курашмоқда, бизга эса уни қўриқлаш қийинлашмоқда. Яхшиямки унда, биздаги сайёраликлар каби куч-қудрат бор.

Экспедиция раҳбари Рун

ЭКСПЕДИЦИЯ РАҲБАРИ РУНГА

Бизни кўпроқ тажрибанинг учинчи босқичи қизиқтиради. Эътиборни ана шунга қаратинг. Йигитни ўз ҳолига қўйинг. Сизнинг хавфсизлик назоратингиз бўлмаса ҳам у ер шароитида энди яшаб кетади. Унда агар ота уруғи генларининг бир фоизи қолса ҳам, у ердагилардан юз баробар кучли бўлади. Аммо уни ҳам сиртдан кузатишни бўшаштирманг. Кўпроқ хотини қорнидаги ривожланаётган болага диққат қилинг.

НСРМ бошлиғи Омас.

ТОПШИРИҚ

Эгамберди шаҳар четидаги постга келганда, қоронғи тушиб қолган эди. ДАН пости биносининг тепасига ўрнатилган кучли прожектор каттагина майдонни ёритиб турарди. Йўл четида эса янги марказдаги «Жигули» машинаси, унинг ёнида шу постнинг инспектори Жамолиддин ҳайдовчи билан гаплашиб турарди. Эгамберди машинадан тушиб, уларнинг олдига яқинлашаркан «Бу постга ҳали иккинчи инспектор келмабди-да», — деб ўйлади. Ҳақиқатан ҳам бундай постларга кечасига яна бир инспектор ёрдамга юбориларди. Чунки тунда ҳар қандай воқеа юз бериши мумкин. Йўлдан тўғри ҳам, ўғри ҳам ўтади. Инспектор Эгамбердини кўриб қаддини ростлади.

— Командир, мана бу ҳайдовчини тўхтатган эдим, ҳужжатларини кўрсатишни истамаяпти, кетиб қолмоқчи эди машинасининг калитини олиб қўйдим.

Эгамберди калитни олиб, машинада ўтирган ҳайдовчининг олдига борди ва салом бериб, ўзини танитди. Ҳайдовчи бўлса:

— Нима қилай командир бўлсанг? Машина ўзимники, хоҳласам сенга ҳужжат кўрсатаман, хоҳламасам йўқ. Нега ёрдамчинг калитни олиб қўйди? Бу ахир қароқчилик-ку, сенларни ҳам сўрайдиганлар борми ўзи? — деб бақира бошлади.

Эгамберди жимгина унинг гапларини эшитиб:

— Хўп, мен сизнинг ҳамма гапингизни эшитдим, энди айтинг-чи, машина ўзингизникими? — сўради.

— Ўзимники, мен бировнинг машинасини минмайман, — деди ҳайдовчи машинани ойнасидан эгилиб. Унинг оғзидан гупиллаб ароқ ҳиди келарди.

— Машина ўзингизники бўлса, ҳужжат ҳам бордир-а? — деди Эгамберди.

— Албатта бор, лекин мен сенга уни бермайман.

— Қўйинг-э, ҳужжатиңиз йўқ бўлса керак. Ҳозир машина ўғрилари кўпайиб кетган, улар ўғирланган машинада ҳужжатсиз юришади — деди кулиб Эгамберди.

— Нима деб валақлаяпсан? Мен ўғри эмасман, мана ҳужжат! — У жаҳл билан чўнтагидан ҳужжатларни олиб Эгамбердига тутқаэди. У ҳайдовчининг ҳужжатларини диққат билан ўқиб, машинанинг техник паспортини машина номерига солиштиргач, ҳайдовчига:

— Энди машинадан тушинг, — деди.

- Нега?
- Гап бор.
- Мана, машинадан ҳам тушдик, нима дейсан?
- Бугун озроқ ичибсиз-да?— сўради Эгамберди.
- Йўқ, бир грамм ҳам оғзимга олмаганман, —

деди у.

- Бўлмаса, экспертизага олиб бориб, аниқлаймиз.
- Ҳаққинг йўқ, бормаيمان.
- Ундай бўлса шу ерда гувоҳларни чақириб, акт

тузамиз.

— Бўпти, кетдик экспертизага, — деди ҳайдовчи бирдан ўзгариб. Улар йўлда кетишаётганда ҳайдовчи Эгамбердига:

— Акаси, кўзингга қараб юр. Бу соққага келган. Мана қара, шу оладиганларингни олиб қўяқол, овора бўлиб нима қиласан. Ҳа, озгина ичганман. Келишамизми?— сўради у.

- Йўқ.
- Нимага? Мана уч юз сўм, хўп де.
- Бўлмайди.
- Кам бўлса, мана беш юз сўм.
- Бу ҳақда гапирманг.

— Энди ортиқ бермайман, сен ҳал қилмасанг, бошқалар бор-ку, оборақол экспертизанга; аммо билиб қўй, яна сен билан учрашамиз,— деди дўқ билан.

Эгамберди ҳайдовчини экспертизадан ўтказиб, маъмурий протоколни тўлғазгач, машинасини уйига олиб борди ва тилхат ёздириб олди.

Эгамберди взводидаги йигитларнинг олиб келган ҳужжатларини рўйхатга олиб бўлганда, уни бошлиқ йўқлатди.

— Сиз ҳозир ички ишлар министрлигига бориб, Собит Аъзамовичга учрашаркансиз, — деди ДАН бошлиғи.

Эгамберди Ички ишлар министрлигига кириб келганда Собит Аъзамович:

— Ишларинг тузукми, бошлиқларинг билан энди уришмаяпсанми?— деб сўради ҳазиломуз.

— Гоҳи-гоҳида, энди шу, — хижолат бўлди Эгамберди.

— Уларга мен тушунтириб қўйдим. Энди сен билан билиб муомала қилишади. Йўқлатганимнинг сабаби, Худоёр Шукурович сени икки-уч кунга вилоятга юборишни илтимос қилди. Топшириқни Худоёр Шукуровичнинг ўзларидан оласан. Командировкага

милиция формасида, ДАНнинг хизмат автомобилида бориб келасан. Машинанг тузукми?

— Йўқ, эски, тез-тез бузилиб туради. Тузатиб минаяпман,—деди Эгамберди очигини айтиб.

— Э, йўқ, эски машинада бориб бўладими узоқ йўлга. Мен бугун ДАН бошлиғига айтаман, янгисига алмаштириб беради, баҳонада машинанг ҳам янги бўлиб қолади,—Собит Аъзамович кулди ва қўлини узатди,—ҳозир сен тўғри Худоёр Шукуровичнинг олдиларига боргин. Топшириқни олгач гаражинга келсанг, сенга янги машина тайёрлаб қўйишади. Хўп, энди хайр. Мендан жиянга салом деб қўй.

Йўлда кетаркан, Эгамберди берилган ушбу топшириқни ўйлаб, ҳайрон бўларди: «Шу ҳам топшириқ бўлдими, тагин милиция капитанига»,—деб кулиб қўярди.

Ҳақиқатан ҳам топшириқ оддий кўринарди унинг кўзига. У машинада Жиззах, Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларига бориши ва меҳмонхона олдидан уни кутиб турган одамлар билан учрашиши, қайнотасининг уларга атаб берган қора дипломатини топшириши керак. Улар билан шаҳарни томоша қилиши, қайтаётганида эса улар берган, ҳужжатлар солинган дипломатни олиб келиб Худоёр Шукуровичга топшириши керак.

«Бу оддий югурдакнинг ишику ахир ёки қайнотам мени шу баҳонада бир ёзилиб келсин дедимикан», кўнглидан ўтказди Эгамберди.

Эгамберди уч кун ичида айтилган жойларга борди, қайнотаси бериб юборган дипломатларни эгаларига топширди ва улар берган дипломатларини олиб, орқага қайтди. Сирдарё кўпригидан ўтгач: «Уйдагиларга янги балиқ олиб бораман, Ҳамида айниқса дудланган балиқни хуш кўради», деган ўй билан балиқ харид қилиш учун тўхтади. Бозордан балиқни олиб чиқиб, машинанинг юкхонасига қўяман деб уни очди. Лекин, юкхонада бензин идишлари бўлгани учун ҳиди уриб қолмасин дея уни бекитиб орқа ўриндиқнинг пастига балиқни қўйди. Орқа ўриндиқда эса вилоятлардан олинган дипломатлар ётарди. Чап томондагисини Қашқадарёда беришганди. У дипломат бошқаларига ҳам ўхшамасди. Ўзи ҳам жуда чиройли безаклар билан ишланган бўлиб, қулф калити ҳам рақамли, антиқа, айни пайтда жуда сирли эди. Эгамберди уни олиб, у ёқ бу ёғини айлантриб, ҳавас билан қа

раб қўйди. Эгамбердига бу дипломатларни беришаётганда: «Уни очиш сири Худоёр Шукуровичнинг ўзларига маълум»,— деб айтишганди. Эгамберди бу сирли қулф-калитга жуда қизиқиб қолди. Бейхтиёр рақамларини бармоғи билан айлантиришга тушиб кетди. «Қани, бу рақамлар сирини топсам математикадан беш олганимнинг исботи бўлади»,—деб у ишга астойдил киришди. Сал ўтмай дипломат қулфининг чап томондагиси «ширқ» этиб очилди. Эгамберди қизиқиб кетиб, ўнг томондаги пилдиракли рақамларни айлантиришга тушди. У ҳам кўп ўтмай очилди. Ҳамма нарсани унутган Эгамберди дипломатнинг қопқоғини очиб юборди. Ичидаги нарсаларни кўриб, қўрқиб кетди. Дипломат ичида бир хил қилиб ўн сўмлик пул тахлаб қўйилганди! Худоёр Шукурович айтган ҳужжатлар йўқ эди. Эгамберди ўша куни кечга томон қайнотасига дипломатларни келтириб топширди ва чарчаганини баҳона қилиб, хайрлашиб, уйига қайтди.

Эгамберди ишга келганда ҳам кечаги дипломат ва унинг ичидаги пуллар эсига тушаверди. Ҳайлаб ҳеч охирига етолмасди. «Топшириқ ҳақида ҳеч кимга, ҳатто бошлиқларингга ҳам оғиз очма, улар сўраса, битта чет эллик одамни вилоятларга олиб бориб томоша қилдириб келдим, деб айтасан», дея унга ўргатганди Худоёр Шукурович. Бошқа дипломатларда ҳам пул бор бўлса керак, ёки ҳужжатлармикан? Нега менга пул олиб келасан деб айтишмади. Ёки, улар менга ҳам ишонишмайдимми? Ишонишмаса нега юборишди? Ким ўзи қайнотам? Марказий Комитетда ишласа, бу пулни нима қилади? Давлатники бўлса, почта орқали юборса ҳам бўлади-ку! Йўқ, бу ўзиники. Нега унга шунча пулни бериб юборишади?...

Эгамберди ўйлаган сари янги-янги саволлар туғилар, кўпларига жавоб тополмай гаранг бўларди. Шу куни Эгамберди кунни қандай кеч қилганини билмади. Фақат смена охирида у янги ишга келган инспекторни олиб, яна шаҳар четидаги постга борди. У ерда инспекторни қолдириб, машинасига ўтирмақчи бўлиб турганида, қаттиқ сигнални эшитиб ўгирилди. Шу пайт пост ёнидан «Жигули» машинаси катта тезликда ўтиб кетди. Инспектор Эгамбердига қараб:

— Сиз келмасингиздан сал олдин шу машина сигнал бериб ўтиб кетган эди. Тўхтатсам ҳайдовчи қўлини машинадан чиқариб, бир нима деб қичқирувди. Маст бўлса керак, — деди.

Эгамберди машинага ўтирди-да, янги инспектор билан бояги машинанинг ортидан кетишди. Бир оздан кейин машинага етиб олди ва уни тўхташга ишора қилди. Лекин «Жигули» ҳайдовчиси парво ҳам қилмади. Эгамберди яна ҳайдовчига тўхташ ҳақида ишора қилди-ю, ҳайдовчини кўриб ҳайрон бўлиб қолди. Чунки машина ва ҳайдовчиси унга таниш эди. Эгамберди ҳайдовчини ўтган ҳафтада ўзи экспертизадан ўтказган ва мастлиги ҳақида маъмурий протокол тўлғазиб, ҳужжатини ДАНга топшириб юборган эди. Бугун эса яна рулда ўтирибди. Эгамберди унга қараган эди, у ҳайдовчилик гувоҳномасини олиб, ойнадан кўрсатди ва нималарнидир деди. Эгамберди қўли билан тўхташни буюрди. Ҳайдовчи кулганича машинани тўхтатмай, яна тезлаб бориб чап томондаги кўчага кириб кетди. Эгамберди бу жойларни яхши биларди, шунинг учун ҳам у машина орқасидан чапга бурилмай тўғрига кетди. Кейинги бурилишда унинг олдидан кесиб чиқиш мумкин эди. Бир оздан кейин мўлжалланган жойга етиб боришгач, Эгамберди ва инспектор машинадан тушишди ва уни кута бошлашди.

— Сен машина олдига бориб, уни ўт олдириб тур, ичиб олган бўлса яна қочиб қолади, — деди Эгамберди инспекторга. Кўп ўтмай кичик кўчадан чиқиб келаётган бояги машина кўринди, машина орқасида эса ер текислайдиган гредер келарди. Олдинда эса ДАН ходимлари. Ҳайдовчи орқасига бир қараб қўйгач, қопқонга тушганлигини ҳис қилди, аммо шиддат билан машинани Эгамбердига қараб бостириб келаберди. Эгамберди эса жойидан қимирламай турарди. Ҳайдовчининг охириги дақиқаларда асаби бардош беролмай, машинани четга бурғиб юборди. Машина Эгамбердини ўнг томони билан туртиб, тўхтади. Инспектор эса чаққонлик билан ҳайдовчини машинадан тушириб, машина моторини ўчирди ва Эгамбердини турғазлаш учун унинг олдига келди. У эса аллақандай табиий кўринишда машинанинг орқа тўсиғини омбурдек қисиб ушлаб ўтирарди. Инспектор келиб уни жойидан турғазмоқчи бўлди, лекин у қимирламасди. Инспектор унинг қўлларини машина тўсиғидан ажратмоқчи бўлди, лекин Эгамбердининг қўллари қотиб қолган эди. Қўрқиб кетган инспектор ариқдан ҳовучида сув олиб, унинг юзига себди. Бир оз ўтгач, Эгамберди ўзига келиб, юзига қизил югурди, машинадан қўлини олиб ўрнидан турди ва ҳайдовчи-

га тикилиб қаради. Буни кузатиб турган инспектор Эгамбердининг юзида яна қизил ранг йўқолиб, қандайдир кумуш ранг товланганини, кўзида эса даҳшатли нур пайдо бўлганини кўрди. Ҳайдовчи бошини чангаллаганча ерда типирчилаб ётарди. Нима бўлаётганини ақлига сиғдирилмаган инспектор донг қоғиб турарди. Юрай деса оёқлари ҳам ўзига бўйсунмай, оғирлашиб қолган эди. Бироз ўтгач, Эгамбердининг ўзи унинг олдига келиб, қўлини елкасига қўйгач, у ўзига келди.

— Командир, сизга ҳеч нима қилмадимиз? Оёқларингизни машина босиб ўтганини ўзим кўрдим-ку, ана-ана шимингизда машина излари ҳам бор экан, синмадимиз? — шошиб сўради инспектор.

— Ҳеч қиси йўқ, манавуни турғиз, экспертизага олиб борамиз, — деди Эгамберди шимларини қоқаркан.

ВИРИНЧИ САВОҚ

Худоёр Шукурович туни билан юраги безовта бўлиб чиққани учун эрталаб ишга отланмади ва уйга доктор чақирди. Ювиниб чиқиб, бўй баравар тош ойнага қараб қўрқиб кетди. Юзлари бир ҳолатда, касалхонада ойлаб ётган беморники сингари сарғайиб кетгандек туюлди унга. Кўз қовоқлари ҳам салқиб халта-халта бўлиб осилиб турарди. Унинг асаблари дош беролмаяпти бу қимор каби гардкам ўйинига. Олдинлари бу каби ишларни ўта бир иштиёқ билан бажарарди, келажак эса унинг кўзига порлоқ кўринарди, жилва қилиб ўзига тортарди. Тўғри, унда Худоёр Шукуровичнинг олдига қўйган мақсади ҳам, ўйин доирасининг миқёси ҳам кичикроқ эди. Энди эса, шунча қийинчиликларни енгиб, чўққига чиқишга бир поғона қолганди.

— Э, йўқ, худо асрасин, — деб қўйди у ва бир нарса эсига тушгандек, телефонга яқин борди, ҳожасизгина номерларни тера бошлади. Телефонда гаплашиб бўлиб, Худоёр Шукурович креслога чўкиб, хаёлга толди.

«Наҳотки бу Кабирнинг иши бўлса. Йўқ, у менга бундай қилмайди, ахир у менинг соямку. Менсиз у ҳеч ким. Ўзига айтганманку ўйинда ютиб чиқсам унга нима тегишини. Ёки мендан бошқаси уни қайрадимикин? Каттароқ нарсани ваъда қилдимикан? Фар-

занди ўлиб, ўзи ҳам бир оз ўзгариб қолгандай кўринувди. Наҳотки, у мени кўролмасдан, аччиқ устида Эгам бердини йўлдан олиб ташламоқчи бўлди. Йўқ, мантиқан бундай эмас, менга қуда бўлиш учун энди унинг ўгли йўқ-ку! Яна ким билади, балки райондаги воқеани эсдан чиқармай, мендан ўч олишни ўйлагандир».

...Ўша пайтлар у айни куч-қувватга тўлган ёш рақбарлардан эди. Институтни янги битириб келган Худоёрга колхозда агроном ўрни банд эканлигини айтишиб, «Ҳозирча бригадирлик қилиб тулинг, кейин кўрамиз» дейишди. У ҳам энг шимариб ишга тушиб кетди. Кузда эса ҳосил йиғиштирилаётганда тасодифан мева-сабзавотчилик базасининг мудирини Исломова билан танишиб қолди. Бир куни Исломова унинг бригадасига катта юк машинасини бошлаб келган ва: «Худоёр, бу Сибирга қатнайдиган ишончли укаларимдан бири, яхши қовун, тарвуз тополмай юрган экан, шунга ўн-ўн беш тонна мол қилиб бергин», деб илтимос қилган эди. Худоёр ҳам йўқ демай ўша куни унинг машинасини қовун билан тўлгазиб берган ва мўмайгина пул ҳам ишлаб олганди. Эртаси куни пулдан уч юз сўмини ажратиб, Исломова акага олиб борган, у эса пулни кўриб: «Бўладиган йигит экансан, пулни ўзингда қолдир, энди ана шундай иш чиқиб қолса сени ҳисобга оламан», деганди. Шу баҳона бўлдию, улар колхоз молини ўртага қўйиб олди-берди қила бошладилар. Кейинчалик эса, Исломова ака райижроқўмга раис бўлди. Эпчил шогирдини колхозга раис қилиб кўтарди ва қизини бериб ўзига куёв қилиб олди. Уғилсиз бўлган Исломова ака кўп ўтмай Худоёрни онаси билан ўз уйига кўчириб олиб келди. Кўп ўтмай қайнотаси оближроқўмга раис бўлди. Куёвини шу район партия қўмитасига биринчи котибликка кўтаришди. «Суянчиқ ҳам керак, аммо ўзим ҳам уддабурро ва эпчилман-да», деб юрган Худоёр биринчи сабоқни қайнотасидан олган эди.

Районга янги кўтарилган кезлари эди ўшанда. Район ижроия қўмитасида қайнотасининг ўрнига тайинланган Кабир Қодирович ишларди. У ҳам қайнотасининг ўнг қўли бўлиб, кўп йил унга ўринбосарлик қилган эди. Олдинига Худоёр билан Кабир келиша олмай юрдилар. Чунки, Кабирни ҳам районга бошлиқ бўлиш илинжи бор эди. Аммо Худоёр Исломованинги куёви бўлгани учун ҳам бу амалга ўтиб кетган эди. Буни Кабир ҳеч қазм қилолмай юрар, лекин улар тўқнашганда сездирмасликка ҳаракат қиларди. Бун-

дай муносабатлардан қониқмаган Худоёр бир куни қайнотасига ёрилиб, «икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамайди», — деб қолди.

Буларнинг муносабатини орқаваротдан эшитиб юрган қайнотаси Худоёрга йўл кўрсатди. Шундан кейин Худоёрнинг Кабирга нисбатан муомаласи ўзгариб, уни ўзига яқин оладиган, маслаҳат ва ёрдам сўрайдиган бўлди. «Менсиз иши битмаслигини охири сездия», — деб ўйлади Кабир ҳам. Энди улар бирга овқатга чиқадиган ва бирга дам оладиган бўлиб қолишганди. Шундай кунларнинг бирида Худоёр: «Пастариқ меҳмонхонасида бир улфатлашмаймизми, учтўрт киши бўлиб?», — деб Кабирга маслаҳат солди. У ҳам жон деб рози бўлди. «Ҳалиги аёллар масаласини ўзим ҳал қилайми ёки?» деганди, Кабир «ҳаммасини ўзимга қўйиб беринг, ака», деб керилганди.

Шу куни Худоёр қайнотасига хабар берди. Қайнотаси эса вилоят милиция бошлигини чақириб, унга керакли топшириқларни берди.

Шанба куни қоронғи тушганда ўзи ҳам Пастариқ меҳмонхонасига борди. У ерда айтилганларнинг ҳаммаси йиғилиб бўлишганди. Боғнинг ўртасига қурилган бу меҳмонхона икки қаватли бўлиб, жуда кўркем ишланганди. Турли ноз-неъматлардан тузилган дастурхон атрофидаги атлас кўрпачаларда меҳмонлар ўтиришарди. Райижрокўм раиси Кабир, база мудирлари Акбар ва Солиҳ ҳамда колхоз раиси Ориф ака Худоёрни қуюқ кутиб олишди. Бир пиёладан чой ичилгай ҳам эдики, Кабирнинг шофери бешта аёлни бошлаб келиб қолди. Улар билан бирпас ўтирган ҳам эдики, Худоёрнинг шофёри келиб «обкомга тезда етиб бораркансиз» деди. У ўтирганларга узр айтиб, чиқиб кетди. Худоёрнинг олдида очилолмай турганлар у кетиши билан улфатчиликни бошлаб юборишди. Соат ўн иккиларда эса меҳмонхонага вилоят милициясидан бир подполковник ва ўнта милиционер кириб келишди. Қоровул чолнинг ҳай-ҳайлашига ҳам қарамай, улар иккинчи қаватга чиқиб, ҳамма чироқларни ёқиб юборишди ва қўлларидаги фотоаппарат билан яланғоч эркек ва хотинларни расмга тушира бошладилар. Бекниб юзини тўсганларни милиционер йиғитлар қўлидан ушлаб аппаратга тўғрилаб туришарди. Улфатларнинг ҳаммаси бу воқеадан ҳангу-манг бўлиб қолишганди. Тезда ҳушини йиғиштириб олган Кабир сакраб деразага чиқди ва ўзини пастга ташлади. Боғ дарвозаси олдида кутиб турган шоферини маълумдан

тушириб юборди-да, ўзи машинани ҳайдаб кетди. Орқасидан эса ҳеч ким қувмади, чунки у аёл билан яланғоч расмга тушиб бўлган эди. У шу кетганча машинани шаҳарга ҳайдади...

Эртасига эрталаб, Худоёр фоҳишабозлик устида қўлга тушган улфатларининг расмини кўриб ўтираркан:

— Кабир қани, ишга келдими?— деб сўради.

— Йўқ, уни қўшни район милициясида қамаб қўйишган эмиш, менга кечаси телефон қилишди,— деди у.

— Нимага уни қамашади, унақа деб келишмагандик-ку?— деди бироз жаҳли чиқиб. Кейин ўзи телефон қилиб, Кабирни милициядан қутқариб келди ва кабинетига киргач:

— Ёз аризангни, — деди жаҳл билан.

— Раҳм қилинг, Худоёр Шукурович, ёш болам бор, мен қамалиб кетсам, уволига қоласиз, жон ака, хизматингизни қилиб юрай, соянгиз бўлай, гуноҳимдан кечинг, — дея ўзини Худоёрнинг оёғига ташлаб йиғлагандай кечирим сўради Кабир.

Кўп ўтмай, Пастариқ меҳмонхонасига борган улфатларнинг ҳаммаси ўз аризасига биноан ишдан кетишди. Шуларнинг ичида фақат Кабирни Худоёр Шукурович колхозга раис қилиб тайинлади. Ушанда Худоёр Шукурович уни чалиб йиқитиб, яна ўзи турғазиб қўйган эди.

Шуларни хаёлдан ўтказаркан, Худоёр Шукурович:

— Йўқ, Кабир бу ишни қилмаган, — деб қўйди...

Кўп ўтмай доктор келиб уни кўргач: «Асабларингиз толиқибди, дам олишингиз керак, манави дориларни ичинг», — деб унга анча-мунча дорилар ташлаб кетди.

Хотини олиб келган пиёладаги сув билан дорини ичиб олган Худоёр Шукурович бошини креслонинг суянчиғига қўйиб, оҳиста кўзини юмди...

...Кабинетда ўтириб пул топишни ҳам унга қайнотаси ўргатган.

Уша воқеа бўлиб ўтгандан кейин база мудирлигига Саттор деган йигитни топиб, ундан ўтгиз мингги олган ва унга базани топширган. Ярим йил ўтмасдан унинг базасини вилоят ОБХССлари босиб, катта камомадни топишиб, ўзини қаматиб юборган эди. Эҳ-ҳе, у районда ишлаган даврда Худоёрнинг кўрсатмаси ва

қайнотасининг фатвоси билан раҳбарлар икки-уч бо-
ра алмашган эди...

Шу пайт эшик тақиллаб, унинг хаёли бўлинди.
Қабир кириб келди.

— Ассалому алайкум Худоёр Шукурович, соғли-
гингиз яхшими?

— Ҳа, бироз юрак, — деди у столдаги дориларга
имлаб.

— Худо асрасин, ўзингизни қийнаб кўп ишлай-
сизда, бундоқ дам олишни ҳам эсдан чиқариб юбор-
гансиз, — деди астойдил ачиниб Қабир.

— Ҳозир дам оладиган пайтми, яқинда бўладиган
пленим, буни устига Эгамберди ўғлимга суиқасд уюш-
тиришган бўлса.

— Қачон, ўзи тирикми? — сўради жон ҳолатда Қа-
бир.

— Қабир, менинг кўзимга тик қараб гапир-чи, бу
кимнинг иши бўлиши мумкин? — деди шубҳа аралаш
Худоёр Шукурович.

Қабир Қодировичнинг эси чиқиб кетди. Чунки Ху-
доёр Шукуровични у яхши биларди, агар у шубҳа-
ланса ҳеч иккиланмай ҳар балага гирифтор ҳам қи-
лади. Шунинг учун у Худоёр Шукуровичнинг кўзи-
га тик боқиб:

— Худони ўртага қўйиб айтаман, — дея гап бош-
лаган эди.

— Сен худони тинч қўй, сенинг ўзинг унга ишон-
майсан-ку, — деди зарда билан Худоёр Шукурович.

— Онаминг арвоқи урсин, менинг бу ишдан ха-
барим йўқ.

— Майли, ишондим.

— Жон ака, менга бу қилинган суиқасднинг таф-
силотини айтиб беринг, мен кечгача ким бўлса ҳам
топиб келаман, у эса оёғингизга йиқилиб, ким уюш-
тирганини айтиб беради.

— Кўрамиз. Ҳозир бу иш билан Собитхон шуғул-
ланапти, унинг айтишича, Эгамбердини босиб кет-
моқчи бўлган шофёрни, куёвимнинг ўзи тутиб мили-
цияга олиб борибди. Бироз кутайлик-чи, шофёр туза-
либ бошлиғини айтиб берар. Аммо сен ҳаракат қил,
ўз одамларингдан сўраб суриштир-чи, балким бирор
учи чиқиб қолар, — деди Худоёр Шукурович.

— Хўп бўлади.

— Ҳа, айтмоқчи, анов қуни Собитжон бир хунук
гапни айтиб қолди, тинчликми ўзи? — сўради.

— Ҳа, энди шу хотинимни қўрқитиб, а даб, йиқ-

қан-терганимни ноинсоф ўғрилар олиб кетишибди, — деди хафа бўлиб.

— Сенинг уйингни уриб кетишибдими? Вой қис-талоқлар-э?! Менга қара, сенга ҳам қўл кўтарадиган-лар чиқибди-да! Бу ёмонлик аломати, унинг олдини олиш керак. Ўғрилар топилдими?

— Ҳа, Собитжоннинг ёрдами билан топилди. Лекин бу ёғининг чатоғи чиқди. Бунақа бўлишини билганимда, топилмаса ҳам шукур қилардим.

— Нега хафа бўласан, ўғри топилса молинг ҳам топилади-ку.

— Ҳамма гап шунда-да, ўғрилар сўроқда бу уйдан биз жами саккиз юз минглик мол олганмиз деб айтишибди. Буни эшитиб, терговчилар мени ҳоли жонимга қўйишмаяпти.

— Тўхта, тўхта. Неча пул дединг?

— Ҳа, энди, шу саккиз юз минг.

— Салкам миллион дегин, қачон улгура қолдинг, шунча пуллик молни йиғишга? Бу дейман, сен миллионер экансан-ку! — деди кулиб Худоёр Шукурович.

— Қўйинг, унақа деманг, мен сизнинг сояи давлатингизда бир қул, — деди тили айланмай Кабир Қодирович.

— Наҳотки, ҳеч нарсани қолдирмай супуриб кетишган бўлса?

— Йўғ-э, ошна-оғайнида у-бу нарсамиз бор, очдан ўлмасмиз. Акажон, сиз ҳам шу Собитжонга бир оғиз айтиб қўйсангиз, шу ишни бости-бости қилиб юборса, топилган нарсанинг ярмини унга ҳадя қилардим.

— Хўп, мен тайинлаб қўяман, аммо топилган нарсанинг ҳаммасидан кечсанг ҳам ҳақинг кетмасди. Сен ҳам Эгамбердининг ўлими кимга кераклигини топасан, тушунарлими? Бўпти, бор энди, — деди Худоёр Шукурович.

ИККИ УТ ОРАСИДА

Эгамберди қайнотасининг чорбоғига яқинлашаркан: «Яна галдаги югурдаклик топшириқларидан биридир-да, қачон тамом бўларкин, бу олди-бердилар. Жонга ҳам тегиб кетди-ку. Наҳотки бу пулларнинг ҳаммаси бир одамга тегса? Бу иш менинг жонимга тегди, шу сафар бажараман, кейин эса, бир гап бўлар», — деган ўй хаёлидан кечди.

Эгамберди дарвоза ёнига келиб, машинани тўх

татди. Уни кутиб туришган экан шекилли, ичкаридан қайнотасининг шофёри чиқди:

— Машинангизни қолдириб, ичкарига кираве-ринг, ўзим гаражга киритиб қўяман. Ҳозиргина Худоёр Шукурович сизни келмадими, деб йўқлаган эдилар, — деди у.

Эгамберди шофёр билан кўришиб, ичкарига кириб кетди. У салқин йўлакчадан юриб бораркан ўйлади:

«Мен ҳам иморатимни битириб олсам, олдини ана шундай боғ қилиб қўяман, ҳаммасига ўрик экаман», деб кўнглидан ўтказиб қўйди.

У ичкарига кириб келганда катта меҳмонхонада қайнотасидан бошқа яна учта бегона йигит ҳам бор эди. Қайнонаси эса боғда ҳам, уйда ҳам кўринмасди. У кириб саломлашиб кўришгач, қайнотаси шошиб-пишиб, соғлиги ва уйдагиларнинг ҳол-аҳволини сўраган бўлди, кейин анови учовига «Бу менинг ўғлим, сизлар бирга борасизлар» деб қўйди.

— Ўғлим, бу йигитлар Аҳмаджон, Собир ва Каримжонлар Кабир акангни шогирдлари бўлишади. Улар сен билан Москвага бирга бориб келишади. Бир киши бўлгандан кўра, ҳамроҳлар бўлса, сафар зери-карли бўлмайди, — деди Худоёр Шукурович, — бу галги топшириқ жуда ҳам муҳим, шунинг учун ҳам Кабирдан бу йигитларни сўраб олдим. Улар сафар давомида ҳамма айтганларингни сўзсиз бажаришади. Шундайми йигитлар? — деб қўйди қайнотаси уларга қараб. Улар ҳам ўз навбатида, албатта, деб жавоб қайтаришди. Бундан қониқиш ҳосил қилган қайнотаси давом этди: «Энди гап бундоқ, сизлар бир оғ боғда дам олинглар, ярим соатдан кейин йўлга чиқасизлар, бизнинг Эгамберди билан биров гапимиз бор», — деди.

Улар чиқиб кетишгач, қайнотаси Эгамбердини креслога ўтиришга таклиф қилди, ўзи эса икки қўлини орқасига қилиб, гап бошлади:

— Ўғлим, мен сенга бу топшириқни бериб овора қилиш ниятим йўқ эди. Аммо вазият шунини талаб қилапти. Бу галгиси жудаям муҳим топшириқ, буни доимо ёдингда тут. Балким бу сўнггисидир... Ўзим ҳам сени бу топшириқ билан юборишга кўнглим йўқ эди. Лекин сендан бошқа одамга бу ишни топшира олмайман. Яна ҳам очигини айтсам, бегона одамга ишонмайман. Мен бугун эрталаб, Собитжон ва Кабир билан сен тўғрингда гаплашиб олдим. Уларнинг ай-

тишича, машина билан босмоқчи бўлган ҳайдовчи, сендан қасдини олмоқчи бўлган экан. Майли, сафарга бориб келгин, Собитжон сенга яхши бир иш топиб қўймоқчи.

Гап бошлангандан бери жимгина эшитиб турган Эгамберди «Мен фақат ДАНда ишламоқчиман», — деди дарҳол.

— Майли, ДАНда бўлса ДАНда-да, лекин мени ҳозир сенинг хавф-хатарсиз юришинг қизиқтиради. Шунинг учун ҳам Кабирдан анови йигитларни сўраб олдим. Улар сени сафарда қўриқлаб юришади. Уларнинг ҳаммаси қуроолланган. Сенга ўзимнинг мана бу қуролимни бераман, — деб у сервантдан тўппонча олиб, гапида давом этди.

— Эҳтиёт бўл, ўқланган, яна иккита эҳтиёт магазини ҳам бор. Уни ҳам ол. Керакли юкнинг оғирлиги йўқ. Мана бу минг сўм харажатларинг учун, йигитларга ул-бул нарса олиб берарсан. Энди эса, мана бу дипломатни қаерга олиб боришингни тушунтирай. Мана бу адресни ёдлаб ол, кейин йиртиб ташлайман. Телефон қилиб ўтирма, тўғри боравер, сени кутиб ўтиришади. Дипломатнинг қулфини очишни ўзлари билишади. Яна нима? Бу сафар самолётга Тошкентдан чиқмайсызлар. Ҳозир соат чоракам беш бўлибди. Самолёт Чимкентдан соат тўққиз-у қирқ бешда учади.

— Чимкентдан? — ҳайрон бўлди Эгамберди.

— Ҳа, Чимкентдан. Ҳозир машинада ҳеч қаерда тўхтамай Чимкентга борасизлар. Чимкентгача машинани ўзинг ҳайдаб бор, кейин машинани пуллик турар жойда қолдириб, депутатлар залига кирасизлар. Уша ерда милиция формасини ўз кийимингга алмаштириб оласан. Фамилиянгни айтсанг, бас, сизларни кутиб олиб, текширувсиз самолётга ўтказиб юборишади. Ишни битириб қайтаётганинда ҳам депутатлар залига кириб навбатчига учрашсан, улар ҳам текширувсиз самолётга чиқишингга ёрдам беришади. Қайтаётганинда ҳам Чимкент орқали келасизлар. Самолёт билетлари шерикларингда. Энг муҳими жуда эҳтиёт бўл. Дипломатнинг ичида, мену Москвадаги ўртоқдан бошқа ҳеч ким билмаслиги керак бўлган муҳим давлат аҳамиятига эга сир бор. Доимо қўлингда бўлсин. Энди эса кайрлашамиз, — деди у Эгамбердига яқинлашаркан.

— Мен уйдагиларга, ишхонага айтиб қўйишим керак эди, — деди у.

— Кетавер, ҳозир сени кузатиб шоферим уйингга

бориб, Ҳамидахонга менинг топширигим билан кетганини хабар қилади. Ишхонага эса телефон қилиб сен тўсатдан касал бўлиб қолганини айтади. Бора-қол, ўғлим, омон қайт, — деди қайнотаси.

Худоёр Шукурович ўзи бошлаган бу ўйиннинг муваффақиятли чиқиши учун ҳамма нарсага тайёр эди. Ўз келажаги ва ҳаётини тиккан ўйинда Эгамберди тўфайли бирор чатоқлик чиқса, Эгамберди чорбоққа келмасдан олдинроқ Кабир аканинг йигитларига:

— Унда бирор шубҳали ҳаракат сезсаларинг ёки бошқа иложи қолмаса баҳридан ўтиб қўяқолинлар. Келганларингдан кейин алоҳида ҳисобланамиз, — деб тайинлаб, уларга ҳам Москвадаги адресни билдирган эди.

* * *

Эгамберди шериклари билан машинага ўтириб, чорбоғ дарвозасидан чиқишди. Машинани бошқариб бораётган Эгамберди катта йўлга чиқиб машинани ўнг томонга буришни мўлжаллаётганда шерикларидан бири:

— Ака, чапдан кетайлик, узоқроқ бўлса ҳам, тинч борамиз, — деди. Эгамберди ҳам ҳеч нима демай машинани чапга бурди ва тезликни оширди. У орқанда ўтирганлар нима қилишаётган экан дея хаёлга бориб, орқа томонни кўрадиган ойнага қаради-ю, юраги орқасига тортиб кетди. Чунки улар чиққан чорбоғ бурилишидан оқ «Волга» чиқиб келаётган эди. Эгамберди тезликни ошираркан шерикларига: «Орқамизда оқ «Волга», — деди.

— Тезроқ ҳайданг машинани, улар жуда тез келишяпти, етиб олишади, — деди орқанда ўтирганлардан бири.

Эгамберди эса машинанинг тезлигини бирдан пасайтириб:

— Балким бу бошқа, тасодифий машинадир, улар яқинлашсин-чи, биламиз, — деди.

Аммо орқадаги машинадагилар ҳам бу ҳийлани тушунишдими, секинлашди ва қорама-қора келишверди.

— Тушунарли, улар бизни кузатишяпти, — Эгамберди бирдан тезликни оширди.

Эгамберди шаҳар четидаги йўлларни жуда яхши биларди, шунинг учун машинани ишонч билан бошқарарди, янги машина ҳам қуш каби учиб борарди.

Эгамбердининг ёнида ўтирган шериги орқадагиларга қараб:

— ДАН машинасини, яна буни устига капитан формасидаги ДАН ходимини қувишса қизиқ бўларкан,— деб кулди.

— Учир овозингни, ҳозир ҳазилнинг мавриди эмас,— деб уни кесиб қўйди орқадаги.— «Волга» кўринмай қолди, ака, қайси йўл билан кетамиз?

— Гишткўприк йўлидан кетсак, катта, тўғри йўл. Майск орқали кетсак йўли бироз ёмонроғу, аммо тинчроқ борамиз,— деди Эгамберди.

— Бизга тинчлик керак, ака, шу Майск томондан ҳайданг,— дейишди улар.

— Бўлмаса тезроқ юрамиз, йўл анча олис, самолётга кеч қолишимиз мумкин,— деди Эгамберди ва машина тезлигини яна оширди. Улар ярим соатлар ичида Майск ДАН постига яқинлашдилар. Пост ёнида иккита енгил машина ва автобус турарди. ДАН инспектори эса уларнинг ҳужжатини кўраётган эди.

— Бизни тўхтатармикан, биз ҳам ДАН машинасидамиз-ку, ё эътибор бермасмикан,— деб қўйди Эгамбердининг ёнида ўтирган шериги. Эгамберди эса: «Қани, борайлик-чи, кўрамиз»,— деди хотиржамлик билан. Улар постга етиб келишганда ДАН инспектори ола таёғини кўтариб, тўхташга ишора қилди. Эгамберди машинани қоида бўйича ўнгга олиб, йўлнинг чегида тўхтатди.

— Буниси қандоқ бўлди, энди?— деди орқадагилардан бири.

— Қўявер, қарға-қарғанинг кўзини чўқимайди, ўзлари тиллашади,— деди унинг ёнидагиси.

Эгамберди ҳужжатларни олаётган эди, машина олдида олти киши пайдо бўлиб: «Қимирлама, қўлларингни кўтариб, машинадан тушларинг»,— деб амр қилишди. Эшикнинг ёнида турганларнинг иккитаси автомат ўқталиб туришар, қолганларининг эса қўлида тўппонча бор эди.

— Тамом бўлдик,— деди орқадагилар.

— Ҳа, ҳаммаси тугади, тез-тез тушларинг, қўлингни кўтар, бўлмаса отиб ташлаймиз.

Эгамберди нима қилишни, бу вазиятдан қандай қутулишни ўйларди. Босқинчилар орқадагиларни тушириб бўлгач, Эгамбердининг ёнидаги шеригини ҳам тортқилаб туширдилар ва бошлиқ бўлса керак, бирови:

— Буларнинг қуролини олиб, машинага чиқаринглар, буниси билан ўзим,— деб Эгамбердининг ёнига чиқиб ўтирди. Кейин киноя билан деди: — Хўш, ўртоқ капитан, йўл бўлсин?— Эгамберди эса нима дейишини билмай сукут сақларди.— Гапирмайсизми, майли, унда мен гапираман. Сиз Эгамберди Нодиров, ДАНда ишлайсиз. Биларканманми?

— Биларкансиз хўш, нима қипти?— деди бир оз ўзига келиб капитан.

— Ҳа, биз кўп нарсаларни биламиз, қаердан келаяпсиз ва қаёққа кетаяпсиз, ҳаммаси бизга маълум,— деди ва қўшиб қўйди, — майли, қўлингизни туширинг, милиция капитани қўл кўтариб ўтирса яхши эмас. Қуролингиз борми? Беринг, ҳазилни ёмон кўраман, ҳа, ана шундай.

Эгамберди тўппончани унга узатди. У қуролни қўлига оларкан, қизиқиб сўради:

— Бунақасини милиция ходимларига беришмасди-ку, зўр экан. Нима, бу ҳам хорижликими?— дея тўппончани ёнига солмоқчи бўлиб, бошини аста бурганда, Эгамберди яшин тезлигида бир қўли билан бошлиқнинг бўйнини ойна томонга қайирди ва бошқа қўли билан тўппончани тортиб олди. Дарҳол машинани ўт олдириб, унинг бўйнини қаттиқроқ эзди. Машина жойидан қўзғалди. Орқадагилар: «Тўхта, отамиз, тўхта!»— деганча айюҳаннос солиб қолдилар.

Эгамбердининг машинаси кўринмай кетди, лекин у албатта қувишларини сезиб, тезликни пасайтирмай борарди. Йўлда ҳеч ким кўринмасди. Бир оз ўтгач Эгамберди бошлиқнинг бўйнини қўйиб юборди. Қўлини олиши билан унинг боши шилқ этиб, пастга осилиб қолди. Эгамберди машинани тўхтатиб, уни машинадан туширди-да, юрагини ушлаб кўриб:

— Нафас олаётган экансан, демак, тириксан, ошна, мен эса шошиб турибман, хайр, — дея машинага ўтириб жўнаб кетди.

Ғишткўприкка чиқишига оз қолганда кичкина қўчага бурилиб, машинани дарахтлар панасига олди. У милиция кийимларини ечиб ўзининг кўйлак ва шимини кийиб олди. Қайнотаси берган тўппончани ва пулни чўнтагига селиб, машина юкхонасидан дипломатни олиб, йўлга тушди. Бу пайт қоронғи ҳам тушиб қолган эди. У соатига қаради: еттига яқинлашиб қўлибди. Улгурса бўлади.

— Менинг қаерга боришимни улар билишарканку, — ўйлади у, — улар тўғри бориб меини аэропортда

кутишади, йўқ бўлмайди, мен самолётда эмас, машинада кетаман, — деб кўнглидан ўтказди ва қадамини тезлатди. Кўп ўтмай Гишткўприкка бориб, машиналарга қўл кўтара бошлади. Эгамбердидан бошқа яна икки киши ва бир қари аёл ҳам бор эди. Бироз ўтгач уларнинг олдига катта, узун юк машинаси келиб тўхтади. Ҳамма барабар унга ёпирилди.

— Қизил Ўрдага, ким узоққа борса аввал чиқсин, — деди шофёр ичкаридан.

— Биз Шароихонагача борамиз, — деди икки киши.

— Болам, Шимкентга бораман, — деди қозоқ кампир.

— Мен охиригача бормоқчийдим, — деди Эгамберди.

— Ҳо, студент, сен чиқ, узоққа бораркансан, сиз ҳам чиқинг, эна, аччиқ қуртдан борми ўзи? — деди кулиб шофёр.

Улар чиқиб, ўрнашиб олишгач, қозоқ кампир: «Вой-бўй, сартнинг қурт жегиси келибди-да», деди.

— Бўлди, эна, албатта уйингизда меҳмон бўламиз. Шундайми, студент? — деб Эгамбердига қараб қўйди шофёр.

Улар бироз юришгач, Эгамберди мудрай бошлади. Кўзини очганда, машина тўхтаб турар ва қозоқ кампир қўлидаги сеткани олиб машинадан тушаётган эди. Шофёр Эгамбердига қараб.

— Студент, калла пишдими, энди бир отамлашиб кетамиз, сен ухлаб олгин деб уйғотмаган эдим. Студент халқи доимо оч юради, шунинг учун ҳам қувватларинг йўқ, салга чарчаб қоласанлар. Мана, биз қарисак ҳам, куч-қувватимиз яхши, чунки овқат еб, маишатдан ўзимизни тортмаймиз. Кел, танишиб қўяйлик, отим Азим, сеники-чи? — сўради у қўлини Эгамбердига чўзиб:

— Меники Эгамберди, — деди-да шофёрни қўлини сиқиб қўйди.

— Вой, қўйвор, синдириб юбординг-ку, студент, — деди у қўлини чиқариш учун ҳаракат қиларкан.

— Нима, оғридимми? — кулиб сўради Эгамберди.

— Оғридимми, деб сўрайди-я, панжаларимни майдалаб юбординг-ку. Спортчимисан? — сўради шофёр.

— Ҳа, оз-моз.

— Менга қара, сен ростдан ҳам Қизил Ўрдага борасанми, ёки...

— Ўзингиз қаерга борасиз? — саволга савол билан сўради у.

— Ленинградга юк олиб кетаяпман, ўзинг-чи?

— Агар хўп десангиз, Москвагача бораман.

— Ростданми? Унда зерикмайдиган бўлдим, шеригим йўлга чиқадиган кунимиз касал бўлиб қолса бўладими. Юкни гаплашиб ортиб қўйган эдик, бир ўзим йўлга чиқавердим.

— Ҳечқиси йўқ, чарчасангиз мен ҳайдашим мумкин.

— Зўр йигит чиқиб қолдинг-ку, майли, қумга кирганимизда ёрдам берарсан.

Эгамберди Москванинг Катта халқа йўлида машинадан тушиб қолди ва пиёда шаҳар марказига қараб юрди.

— Бирор жойда бир стакан кофе ичиб олсам, сал баданга иссиқ югурарди, — кўнглидан ўтказди у ва тез-тез одимлай бошлади. Ярим соатлар юргач, у пештоқига «Русская чайная» деб ёзилган бинога кўзи тушди ва унга бурилди. Залда эса уч-тўрттагина қариялар ўтиришарди, столга бориб ўтирди. Озгина чой ичгач, танаси бироз енгиллашгандек туюлди. У икки стакан чой ва тарелкада қўймоқ олиб четдаги столга бориб ўтирди. Эгамберди оёғи тагидаги дипломатни олиб, унинг ичидаги ҳужжатларни кўрмоқчи бўлди.

— Яна қайнотам менга ҳужжат деб, пул ташишни буюрган бўлса-я, — деб кўнглига келди унинг ва дипломат қулфидаги рақамли ғилдиракни айлантира бошлади. Кўп ўтмай қулфнинг сирли рақами топилди. Дипломат бир текис қилиб тахланган юз сўмлик пул бойламларга тўла эди. Пулнинг устида эса бир варақ қоғозга қўлда ёзилган хат бор эди. У қоғозни ўқишдан олдин у ёқ бу ёғини айлантириб кўрди.

«... Булар сизга мenden кичик совга. Чин юракдан. Ишлар режалаштирилгандек борапти. Керакли одамлар билан гаплашдим, улар рози. Вазият эса фақат сизнинг келишингизни талаб қилмоқда. «Маслаҳат ошимиз» ўн саккизинчи августга белгиланди».

— Бугун ўн олтинчи август, демак қайнотамнинг «маслаҳат оши» икки кундан кейин бўларкан. Жуда жумбоқ-ку бу, — ўйлади Эгамберди ва бир қарорга келиб ўрнидан турди.

У СССР Ички ишлар министрлиги биносига кириб, навбатчига гувоҳномасини кўрсатди ва министр ёки унинг ўринбосари ҳузурига шахсан кирмоқчилигини билдирди. Постда турган йигит эса навбатчилик бўлимига қўнғироқ қилди. У ердан бир майор чиқиб, Эгамберди билан гаплашди. У эса муҳим топшириқ билан

келганини рўқач қилиб, ундан қабулга киришни сўради. У ҳам кириб кетиб, бир оз ўтгач, полковник билан чиқди ва Эгамбердидан келиш сабабини сўрашди, У эса:

— Бу дипломатда тўла пул ва хат бор, шуни топшираман, — деди. Улар эса ишонмай «Очинг-чи», кўрамиз, — дейишди. Эгамберди четроққа ўтиб, дипломатни очиб, ичидаги пулни кўрсатди. Шунда полковник:

— Юринг мен билан, мен бошқарма бошлиғиман, кабинетда бемалол гаплашамиз, — деб уни иккинчи қаватга олиб чиқди. Кабинетга киргач, қоғоз билан ручка бериб: — Ҳаммасини батафсил ёзиб беринг, — деди полковник ва ўзи бошқа хонага чиқиб кетди.

Эгамберди ўзи ҳақида, бўлиб ўтган воқеалар ҳамда дипломатни қайси адресга олиб бориши зарурлигини, хуллас, ҳаммасини батафсил ёзиб тугатганда, хонага полковник, яна бир граждан кийимидаги одам кириб келди. Эгамбердининг ёзганларини ўқиётган граждан кийимидаги одам «да, да» деб қўярди. Улар хатни ўқиб бўлишиб, дипломатни очганда, улар қайратланиб, воҳ, деб юборишди.

— Сиз шу ерда ўтириб, дамингизни олинг, биз бунини текшириб аниқлаймиз, — дейишди улар.

— Қуролим ўзимда тураверсинми ёки уни ҳам топширайми? — сўради Эгамберди.

— Қуролни ҳозирча бизга топширинг, — деди полковник. Эгамберди ёнидан тўппонча ва ўқларни олиб, столга қўйди. Тўппончани оларкан, полковник, уни қизиқиб томоша қилди ва:

— Антиқа экан, бу инглизларники, энг янги қуроллардан бири. Сиз ҳам кўринг, — деб шеригига узатди. Улар бош чайқашиб хонадан чиқиб кетишди. Шу кетганча, уч-тўрт соат йўқ бўлиб кетишди. Қайтишгач, полковник Эгамбердига:

— Менимча, сизни таъқиб қилганларнинг шериклари Москвада, борадиган адресингиздаги уй атрофида сизни пойлаб туришибди. Шунинг учун сиз қўнғироқ қилиб, келганингиз ва олиб келган дипломатингизни аэропортдаги автомат юк сақлаш қутичасига қўйганингизни айтасиз. Мана, шу шифр, телефонда айтасиз, — деди.

Эгамберди кетиш учун чоғланган эди, улар:

— Шу ердан, ярим соатлардан кейин телефон қиласиз, бизнинг одамлар дипломатни ҳозир юкхонадаги автомат қутичага жойлашди, — дейишди. — Қўлга ту:

шириш операциясини ўша ерда ўтказамиз. Ҳозир улар тайёргарликни тугатишганликлари ҳақида маълум қилишади. Сиз эса эрталаб биринчи рейс билан уйга қайтасиз. Қуролни эса биз олиб қоламиз, музей учун, — деб кулиб қўйди полковник.

Ўша куни Эгамберди улар айтгандек телефон қилди ва аэропорт юк сақлаш хонасидаги автомат қутичани очиш учун керакли номерни айтди. Улар тайёрлаб қўйган жойда туни билан ухлаб тургач, уни аэропортга кузатиб қўйишди. У ўз юртига учиб келаётганида қайнотасининг Москвадаги валинеъмати Худоёр Шукуровичга қўнғироқ қилиб:

— Ишлар чатоқ, маслаҳат ошига бормайман, сир иккинчи одамга ошкор бўлди. Москвадаги ишларни ўзим ёпишга ҳаракат қиламан. Сен эса вақтни бой бермай куёвингни йўқот, бўлмаса сен ҳам, мен ҳам балога гирифтор бўламиз, — деди.

Эгамберди Тошкент аэропортига келиб тушганда, ҳаво ҳали иссиқ эди. У самолёт зинасидан тушиб, одамлар кутиб турган автобусга ўтирмақчийди, орқадан:

— Эгамберди, сизни кутиб олиш буюрилган, — деди бир киши. Эгамберди ҳайрон бўлиб турган эди:

— Юринг машинага, ўша ерда ҳаммасини гапириб бераман, — деди уни тўхтатган одам келиб қўлтиғидан оларкан.

— Мен сизлар билан ҳеч қаяққа бормайман, — деди Эгамберди.

— Борасан, акаси, бормай кўр-чи, нақ онангни уч-кўрғондан кўрсатамиз, юр машинага, — деб уни иккинчи томондан қўлтиқлаб олишди. Эгамберди Тошкентга келганда ҳаммасини ўйлаган, лекин улар бунчалик оператив ишлашларини мутлақо кутмаган эди. Шундай бўлса ҳам, унинг қўлини ушлаган иккинчи одамни туртиб юборди-да, олға интилди. Лекин улар яна етиб олиб, Эгамбердини машина томон тортқилашди. Эгамберди бир зумда ўзини ўнглаб, уларнинг ҳамласини қайтара бошлади. Одамлар эса томошабин бўлиб туришар, ҳеч ким уларнинг ўртасига тушишни хаёлига келтирмасди. Ҳужумчилар уч киши бўлиб Эгамбердига ташланишди. Лекин улар, Эгамбердига қўлларни тегар-тегмас ток ургандек учиб кетишарди. Йигитлардан биттаси ёнидан пичоқ олиб, Эгамбердига яқинлашди. Қолганлар эса бир зум тўхтаб уларга қараб қолишди. Пичоқ ушлаган йигитнинг қўлига кўринмас зарб билан урилгандай, унинг қўлидаги пичоқ учиб

кетди ва боши қийшайиб ўтириб қолди. Эгамбердидан икки-уч қадам нарида турган икки йигит ҳам кўзга кўринмас зарба егандек ағдарилиб тушдилар. Эгамберди эса тўпланиб турган одамлар орасидан ўтиб, аэропорт ташқарисига чиқди ва таксига ўтириб, уйига жўнаб кетди.

Йўлда келаркан, Эгамберди охириги умиди ҳам поймол бўлганини ўйлар, уни фақат бир нарса, онасини кўриш истаги чулғаб олганди. Энди севиклиси Ҳамидахон ҳам йўқ. Москвада бир қарорга келгандаёқ Худобёр Шукурович ва унинг ҳамтовоқлари билан омонсиз олишувга бел боғлаганини англаб етганди. Бу ўргимчак уясининг осилиб турган иси ҳам бор эди. Буни Эгамберди ҳисобга олмаган эди. У ютқазди. Умидлари чилпарчин бўлди.

Эгамберди уйига етиб келиб машинадан тушди-да, ҳайдовчи билан ҳисоб-китоб қилди. Бугун дам олиш куни бўлганидан, уйдагиларнинг ҳаммаси ишком тагидаги катта темир сўрида чой ичишаётган эдилар. Эгамберди онаси, акалари билан кўришди. Ҳол-аҳвол сўрашгач, кўзи билан Ҳамидахонни излади.

— Ҳозир Дилбар опанг билан ошхона томонда юрувди, ана келишяпти, — деди онаси.

Эгамберди Ҳамидахонга қаради. Унинг юзлари солинқираб, кўзлари эса қизариб, шишиб кетган эди. «Унга ҳам етказишибди», — деб қўйди ўзича у.

Кўча эшик тақиллади. Хабар олгани чиққан Ҳамидахон:

— Эгамберди ака, сизни ишхонангиздан сўраб келишибди, — деди.

— Мен ҳозир, — деганча ўрнидан туриб сўридан тушди ва онасининг юзига тикилиб қолди: «Қариб қолибдилар, сочлари ҳам оқариб кетибди, нимага олдинроқ эътибор бермаган эдим, майли энди мен ҳаммасига розиман», — дея кўнглидан ўтказди ва эшик томон юриб кетди. Онаси эса унинг орқасидан:

— Ҳозир ўзи командировкадан келди-ю, бир пиёла чой ичмасдан, яна чақиривади-я, омон бўлгурлар, — деганча қолди. Шу пайт кўча эшик томондан кетмакет отилган ўқ овози эшитилди ва бир нарса гурсиллаб йиқилди. Ҳамма чўчиб, кўча эшик томон қарашди. Биринчи бўлиб Баҳодир ўзига келди. Сўридан сакраб тушиб эшикка югурди. Не кўз билан кўрсинки, Эгамберди эшик остонасида юзтубан тушиб қонга беланиб ётарди. Баҳодир турғизмоқчи бўларкан:

— Эгамберди, жигарим, нима қилди?— деб бағрига босди.

— Вой-дод, Эгамберди ака, кўзингизни очинг!— Ҳамидаҳон унга бир томондан ёпишди.

Ҳанифа хола ўзини билмай Эгамбердининг юз кўзларини силар, «кўзингни оч болам, мен ойингман»,— деб нола қиларди.

Онасининг кўз ёшлари юзига тушиши билан Эгамберди кўзини очди ва бўғиқ овозда:

— Онажон, мени кечиринг, — деди ва яна кўзини юмди.

— Ҳозир дўхтирга оборамиз, тузалиб кетасан, укажон,— дерди акаси. Эгамберди эса кўзини яна очиб:

— Керак эмас, овора бўлманглар, мени йўлда ёки касалхонада ўлдириб кетишади. Уларга менинг ўлигим керак. Уйга ҳеч кимни қўйманглар, улар пойлаб туришган бўлса керак.

— Қўй, бу гапларни, укажон, сен албатта тузаласан. Ойи, Эгамбердимиз алаҳлаяпти, — деди Набижон.

— Алаҳлаётганим йўқ, менга халақит берманглар, сизлар билан тўйиб гаплашиб олай. Аммо, мен улар ўйлаганчалик ўлмайман, улар ниятларига етишолмайди. Ҳаммаларингизни жуда яхши кўраман. Онажон, сизнинг юзларингиздан бир ўнай. Ҳамидаҳон, сизни севаман, нима гап бўлса ҳам барибир мен сизни севаман. Уғил туғсангиз исмини Уринбой қўйинг. Жигарларим, фақат ажралиш вақти яқинлашаётганидан хафаман, холос. Сиз эса, — Дилбархонга қаради, — сиз менинг онамсиз. Уша туғруқхонага мени, чап курагида холи бор чақалоқни ташлаб кетган онамсиз.

Буни эшитиб Дилбархон «Дод болам!» деб унга ташланди. Эгамберди эса шошмай гапирарди:

— Менинг кетадиган вақтим етди. Сизлар бу ерда қолиб қийналасизлар. Ҳали одамларимизнинг ҳаммаси ҳам инсон деган Улуғ номга лойиқ эмас эканлар. Уларнинг ичида муқаддас туйғулардан бегоналар кўп экан. Мени энди фалак сари чақиришаяпти, мен ҳозирча бу заминда қололмайман, бу мен учун ҳавfli. Аммо мен вақти келиб, бу она заминга албатта қайтаман. Энди хайр.

У шундай деб аллақердан куч олгандай ўрнидан турди.

Шу пайт осмону фалакдан товушсиз катта бир нарса учиб келди ва уларнинг боғига оҳиста қўнди. Ҳанифа хола хонадонидагилар фақат дарахтларнинг

шоҳлари қарс-қурс синганини эшитишди, холос. Боққа қўнган думалоқ шарга ўхшаш нарсанинг ёнида ёриқ пайдо бўлди. Эгамберди аллақандай ғайритабиий бир куч таъсирида у томон юрди. Бир дақиқа ўтмаёқ шар товуш чиқармай осмону фалакка кўтарилиб, кўздан ғойиб бўлди.

НСРМ БОШЛИҒИ ОМАСТА

Шошилинич. Йигит икки марта отилган ўқ туфайли оғир жароҳат олди. Кўп қон йўқотган. Ер шароитида йигитни даволаш мумкин эмас. У ҳалок бўлиши муқаррар. Даволаш мумкин бўлганда ҳам унинг душманлари шифохонада ҳам, уйда ҳам тинч қўйишмайди. Қуватиш материалларини ҳисоблаш машинаси таҳлил қилиб чиқиб ана шундай хулосага келди. Йигитни Ерда қолдириб бўлмайди. Шунинг учун уни тезда катта кемага олиб келиш учун робот қайғимизни экспедициянинг бир аъзоси билан юбордим. Уни олиб келишгач, автомат юк кемасида сайёрамизга жўнатаман. Мен тажрибанинг иккинчи босқичи тугашидан афсусдаман, албатта.

Экспедиция бошлиғи Рун.

ЭКСПЕДИЦИЯ БОШЛИҒИ РУНГА

Кўрган тадбирларингизни маъқуллайман. Йигитни базага келтиргач, даволаш чорасини кўринг. Умумий ийшимизга фақат тирик ҳолда керак. Даволаш жараёнида сайёрамыз микроклимини яратиб беринг, шунда йигит организмидаги бизнинг генлар яхши ривожланади ва жароҳатлари тез битади.

Тажрибанинг учинчи босқичини қаттиқ назорат остига олинг. Эгамбердининг уйини қўриқлашни, оила аъзоларини, айниқса, унинг хотинининг хавфсизлигини таъминлаш зарур. Экспедиция аъзоларини бу ишга жалб қилинг. Балким, шу фарзанд туфайли биз ерликлар билан алоқаларимизни бошлармиз.

Эгамберди тузалгач, сайёрамызга юборинг. Биз уни яна бир бор текшириб кўрамиз. Олимларимиз Эгамбердининг соғлиғи бизнинг шароитда яхшиланиши ва унинг ёшариб кетишини башорат қилишмоқда. У бизнинг сайёрада бир оз яшаганидан кейин уни албатта ерга қайтарамиз. Уни олиб кетиш учун махсус кема йўлга чиқди. Уни РП-3 квадратида кутиб олинг.

Экспедиция бошлиғи Рун.